

UNDERDÅNIGT
BETÄNKANDE OCH FÖRSLAG

ANGÅENDE

FÖRSÄLJNING AF NORRA DJURGÅRDEN
M. M.

AFGIFVET AF

DEN AF KUNGL. MAJ:T FÖR SÅDANT ÄNDAMÅL TILLSATTA KOMMITTÉN.

STOCKHOLM
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A. B.
1903.

Till Konungen.

Enligt nådigt bref den 8 april 1902 har Eders Kungl. Maj:t funnit godt i nådet
uppdraga åt en kommitté

att, efter föregången utredning, afgifva yttrande, huruvida några och, i sådant fall,
hvilka af de kronan tillhöriga områden inom den så kallade Norra Djurgården med Ladu-

gårdsgärdet lämpligen kunde styckas och, indelade i tomter, försäljas, samt angifva, hvilka af dessa områden borde till försäljning i första rummet ifrågakomma; äfvensom verkställa beräkningar i fråga om beloppet af den inkomst, som genom en dylik försäljning kunde för statsverket uppstå;

att tillika afgifva förslag å sådan i Stockholms närhet belägen plats, som, under förutsättning att Ladugårdsgärdet i framtiden icke komme att användas såsom öfningsområde för de i Stockholm förlagda truppförband, kunde anses lämplig såsom öfningsfält för dessa trupper;

att genom infordrande från vederbörande jordägare af försäljningsanbud, gällande under viss tid, och vidtagande af öfriga erforderliga åtgärder verkställa utredning om kostnaderna för anskaffande af nytt öfningsfält; samt

att i sammanhang härmed afgifva utlåtande huruvida, i anledning af det sålunda ifrågasatta utbytet af öfningsfält, de nuvarande kasernetablissemanten lämpligen borde fortfarande bibehållas, eller om de eller några af dem borde till andra ställen förläggas, och i sådan händelse verkställa erforderlig utredning i afseende å lämpliga platser för denna förläggning samt de därmed förenade kostnader.

Till ordförande i denna kommitté täcktes Eders Kungl. Maj:t i nåder förordna undertecknad, Palmstierna, samt till ledamöter undertecknade, Amundson, Bergman, Falkman, Geijer, Lindewall och Ljunggren äfvensom fullmäktigen i riksgäldskontoret, ledamoten af Riksdagens Första Kammare m. m. G. F. Östberg.

Sedan riksgäldsfullmäktigen Östberg den 19 september 1902 på därom framställd begäran erhållit entledigande från uppdraget att vara ledamot i kommittén, förordnade Eders Kungl. Maj:t samma dag undertecknad, Lovén, att såsom ledamot däruti inträda.

Till sekreterare har kommittén antagit v. häradshöfdingen J. Olbers.

För fullgörande af sitt uppdrag sammanträdde kommittén första gången den 18 april nästlidet år, hvarefter kommitténs arbeten in pleno pågingo till den 24 maj. Under de därpå följande sommarmånaderna fortsatte kommittén sina arbeten, fördelad å två afdelningar, af hvilka den ena verkställde förberedande utredning rörande Norra Djurgårdens försäljning och hvad därmed ägde sammanhang, samt den andra sysselsatte sig med frågan om anskaffande af nytt öfningsfält för de till Stockholm förlagda truppförbanden. Båda dessa uppgifter kräfde omfattande undersökningar af terrängförhållandena m. m. å såväl de till försäljning som de till inköp föreslagna områdena. Så t. ex. fann kommittén nödigt att låta verkställa precisionsmätningar å Ladugårdsgärdet, hvilka arbeten utfördes af lektorn vid tekniska högskolan m. m. E. Jäderin, äfvensom att låta

utarbete noggranna avvägningskartor öfver vissa delar af Norra Djurgården samt af trakterna norr om Haga kungsgård. Till biträden för utförande af dessa arbeten har kommittén haft till förfogande personal vid fortifikationen. Vidare lät kommittén ombesörja kopior af tillgängliga landtmäterikartor öfver de egendommar norr om Stockholm, som blifvit till inköp föreslagna.

Undersökningar verkställdes ock rörande lämpligaste sättet att anordna tidsenliga skjutbanor å de ifrågasatta öfningsplatserna, i hvilket afseende löjtnanten vid Första lifgrenadjärregementet C. P. K. O. Sjögren tillhandagått kommittén, hvarjämte de tilltänkta öfningsfälten blifvit jämväl ur andra militära synpunkter noga rekognoscerade af kommitténs militära ledamöter.

Kommittén sammanträdde ånyo in pleno i Stockholm från den 6 oktober till den 3 november 1902 samt från den 14 Januari innevarande år till denna dag, då dess arbeten afslutats. Under mellantiden november—januari utarbetades de utkast till stadsplaner för Norra Djurgården, som i förminskad skala finnas kommitténs betänkande bifogade, samt påbörjades förberedande arbeten med redigerandet af kommitténs betänkande, hvarförutom det till inköp ifrågasatta området norr om Stockholm ytterligare undersöktes *dels* för utrönande af möjligheten att därstädes anordna fältskjutningar med artilleri, uti hvilka undersökningar kommittén biträds af löjtnanten vid Första Svea artilleriregemente B. Lilliehöök, *dels ock* med afseende å ifrågasatt fortfarande användande af vissa delar af området för jordbruksändamål.

Innan kommittén går att till Eders Kungl. Maj:t aflämna redogörelse för utförandet af sitt uppdrag, tillåter sig kommittén att i underdånighet erinra om de omständigheter som föranledt kommitténs tillsättande, och de allmänna synpunkter, som därvid gjort sig gällande. Kommittén får härutinnan åberopa statsrådets och chefens för landtförsvarsdepartementet anförande till statsrådsprotokollet den 8 april 1902, då kommittén af Eders Kungl. Maj:t tillsattes. Departementschefen yttrade därvid, bland annat, följande:

»I anledning af ett inom sistlidet års Riksdag väckt förslag därom, att skrifvelse måtte till Kungl. Maj:t aflåtas med anhållan om utredning, huruvida icke större eller mindre delar af det s. k. Ladugårdsgärdet och Djurgården m. m. skulle kunna afyttras till byggnadsändamål och i sådant fall hvilka belopp, som kunde väntas härigenom inflyta, erinrade statsutskottet i ett den 22 maj 1901 häröfver afgifvet utlåtande, hurusom utskottet förut i annat sammanhang uttalat sig därom, att köpeskillingar, som

inflöte vid försäljning af fastigheter, hvilka förut varit på försvarsverket disponerade, borde för dettas räkning användas, hvarefter utskottet förmålde sig anse, att frågan, huruvida försäljning af de angifna kronoegendomarna skulle äga rum, borde göras till föremål för utredning och ompröfning, men att utskottet i denna och hithörande frågors dåvarande läge ansåge någon åtgärd i det föreslagna syftet icke böra företagas, helst utskottet vore förvissadt om, att Kungl. Maj:t ägnade berörda angelägenhet allvarlig uppmärksamhet; och hemställde utskottet på dessa skäl, att det väckta förslaget icke måtte bifallas.

Riksdagens beslut i denna fråga utföll väl i enlighet med statsutskottets hemställan, men i sin till Konungen den 2 juni 1901 aflåtna skrifvelse i fråga om Kungl. Maj:ts proposition om ny härordning, yttrade Riksdagen, bland annat, hurusom vidkommande de med den nya härordningen förenade extra utgifter och särskildt den betydligaste af dem, nämligen den beräknade kostnaden för uppförande af kaserner, hvilken utgift erfordrades efter hand under åren 1902—1908, Riksdagen ingalunda ville förneka, att, om tillgång till bestridande af denna utgift skulle beredas allenast genom skattemedel, sådant kunde, därest icke någon mera afsevärd minskning i de uti senare årens riksstater uppförda anslag för järnvägarne kunde åvägabringas, åtminstone emellanåt, varda betungande. Då här emellertid gällde att åt staten anskaffa fastigheter, hvilka med nödiga underhållskostnader under en längre tid komme att äga bestånd, kunde det ifrågasättas, huruvida icke för beredande af tillgång till ifrågasvarande utgift det skulle vara lämpligt att afyttra annan staten tillhörig, icke inkomstgivande fastighet, hvilken icke vore för sitt dittills afsedda ändamål oundvikligen erforderlig, men för hvilken med hänsyn till läget en betydande köpeskillning kunde påräknas. Sålunda borde, enligt Riksdagens åsikt, exempelvis vissa delar af det kronan tillhöriga norr om Djurgårdsbrunnsviken och Djurgårdskanalen belägna, vidsträckta området kunna med fördel för staten försäljas.

Det torde härvid tillåtas mig erinra om det af statsrådet och chefen för finansdepartementet till statsrådsprotokollet den 11 sistlidne januari afgifna yttrande i fråga om de tillgångar, som kunde ifrågakomma att anlitas för täckande af de i följd af det fortsatta genomförandet af den nya härordningen erforderliga ökade statsutgifter. Departementschefen framhöll i detta afseende, att det af Riksdagen såsom lämpligt till försäljning särskildt angifna området eller det s. k. Ladugårdsgärdet otvifvelaktigt ägde ett högt värde, men för uttagande af detta värde kräfdes mycken omsikt och lång tid. Det kunde ej heller ske utan att annat exercisfält för hufvudstadens garnison sattes i dess

ställe, hvilket äfven vore en vidtutseende angelägenhet. För utredning i dessa hänseenden borde inom den närmaste tiden åtgärder vidtagas.

Såsom man lätt inser vid en blick på den riktning, hvilken den enskilda byggnadsverksamheten i Stockholm under de senaste årtiondena tagit, har all den mark inom Stockholm, som närmast stöter intill Ladugårdsgärdet, sedan länge tagits i anspråk för bebyggande, och det lider intet tvifvel, att byggnadsverksamheten åt detta håll, nu hejdad af kronans ägovälden, med förkärlek skulle komma att fortsättas, om det därför mötande hindret undanröjdes och kronan funne sig utan skada för sina militära intressen kunna afstå från någon del af sina vidsträckta områden. Om sålunda redan *belägenheten* af ifrågavarande mark ställer i utsikt att, därest en del därpå kunde afskiljas och upplåtas åt enskilda, tillfället att förvärfva tomter åt detta håll skulle omfattas med begärlighet, så vinner ett sådant antagande, enligt min mening, ytterligare stöd i de utmärkta terräng- och andra förhållanden, som här förefinnas. På två sidor angränsas Ladugårdsgärdet af vatten och såväl redan befintliga järnvägs- som spårvägsanläggningar kunna utan svårighet fortsättas öfver området. Erfarenheterna från den tid, då de nya gardeskaserterna anlades och då af flere skäl åtskilliga grund- och andra undersökningar företogs, gifva ock vid handen, dels att moderna och tidsenliga gatuanordningar på större delen af området kunna vidtagas utan afsevärda kostnader, dels att lutningsförhållandena äro goda, så att kloakledningar direkt till Lilla Värtan kunna anordnas samt goda aflopps- och dräneringsplaner sålunda erhållas, dels ock att undergrunden i allmänhet är god och på sina ställen jämförlig med den bästa, som i Stockholm finnes.

Under sådana förhållanden torde det, i betraktande af de i Stockholm nu gällande tomtpris, kunna med full visshet förväntas att, om vissa delar af Ladugårdsgärdet upplåtes till tomtplatser, endast jämförelsevis små områden skulle behöfva försäljas för att erhålla en afsevärd köpesumma. Det för staten förmånliga resultatet af de gamla kaserntomternas afyttrande torde kunna åberopas till stöd för ett dylikt antagande.

Den hufvudsakliga invändning, som torde kunna framställas mot försäljning till enskilda af en del af Ladugårdsgärdet, är den att exercisfältet skulle förstöras samt föranleda, att de nybyggda kaserterna eller åtminstone en del af dem icke längre kunde komma till användning. Men denna invändning, som vid första påseende kan synas vara af betydelse, torde emellertid vid närmare pröfning förfalla. Vid noggrant st derande af terrängförhållandena finner man nämligen, att stadsplanen med sina särskilda försäljningsområden kan anordnas så, att själfva manöverfältet ännu en följd af år kan för militära ändamål obehindradt användas. Härigenom vinnes den fördel, att

de nyuppförda kasernbyggnaderna icke förr än efter längre tid behöfva flyttas och, när detta omsider bör ske, har säkert värdet af de tomtkomplexer, som användts till ifrågavarande kaserner, stigit i sådan grad, att salupriset för desamma kommer att öfverstiga nybyggnadskostnaderna. För en stadsplan af förenämnda beskaffenhet erfordras emellertid framför allt, att de nödvändiga arbetena för kvarter, gator och kloaker i god tid förberedas, då de äfven kunna utföras med minsta möjliga kostnad.

Tiden för verkställande af utredning rörande samtliga härmed sammanhängande frågor torde nu vara inne.»

Kommittén får nu, efter fullgjordt uppdrag, till Eders Kungl. Maj:t öfverlämna sitt underdåniga betänkande med därtill hörande bilagor och kartor, hvarjämte kommittén får i underdånighet anmäla, att till statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet öfverlämnats originalutkastet till stadsplaner för Norra Djurgården i skalan 1 : 5000, situationsplaner rörande tilltänkt förläggande af nya kasernetablissemang för de nu i Stockholm förlagda truppförbanden, kopior af alla de ägokartor inom det till inköp föreslagna området norr om Stockholm, hvilka varit för kommittén tillgängliga, bestyrkta afskrifter af nu gällande resolutioner rörande upplåtelse af besittningsrätt till mark å Norra Djurgården äfvensom alla inkomna försäljningsanbud m. m.

Stockholm den 19 maj 1903.

Underdånigst

HJ. PALMSTIERNÄ.

ALB. AMUNDSON. G. A. C:SON BERGMAN. LUDVIG FALKMAN.

G. GEIJER. OSCAR LINDEWALL. C. J. LJUNGGREN.

JOHN LOVÉN.

J. Olbers.

KOMMITTÉNS BETÄNKANDE OCH FÖRSLAG.

Innehållsförteckning.

I. Utredning och förslag rörande försäljning af vissa delar af Norra Djurgården.

A.	Historik	Sid. 13
B.	Nuvarande disposition af Norra Djurgårdens område.....	19
	Till enskilda personer, bolag, Stockholms stad m. fl. upplåtna områden.....	19
	Till landtförsvaret upplåtna områden	28
	Skogsinstitutet	30
	Veterinärinstitutet	31
	Norra Djurgårdens boställen.....	31
	Värtahamnen.....	33
	Bergielund	36
	Hjorthagen	36
	Stockholm—Rimbo-banan	40
	Bergshamra.....	40
C.	Försäljningen.....	42
	Föregående förslag till försäljning af vissa delar af Norra Djurgården	42
	Motiv till kommitténs förslag i fråga om försäljning af Norra Djurgården	45
	Utkast till stadsplan för Norra Djurgården.....	57
	Norra Djurgårdens försäljningsvärde	67
D.	Åtgärder i samband med försäljningen af Norra Djurgården.....	73
E.	Ifrågasatta upplåtelser af mark från Norra Djurgården till flottan, statens järnvägar, vetenskapsakademien och naturhistoriska riksmuseet samt allmänna garnisonssjukhuset.....	77

II. Utredning och förslag rörande nytt öfningsfält för de i Stockholm förlagda truppförbanden.

A.	Nyare utländska truppöfningsfält	93
B.	Förslag till nytt öfningsfält för de i Stockholm förlagda truppförbanden	97
	Bromma-fältet	98
	Enskede—Skarpneck-fältet	100
	Järfva—Spånga—Järfälla-fältet	102

	Sammanfattning af kommitténs betänkande och förslag	115
--	---	-----

Bilagor:

	Sid.
Bilaga 1. Uppgift å storleken af kvarter, gator och öppna platser m. m. enligt kommitténs olika utkast till stadsplan för Norra Djurgården	119
» 2. Uppgift å storleken af kvarter, gator och öppna platser m. m. inom de delar af Norra Djurgården, hvilka först kunna upplåtas till bebyggande	122
» 3. Förteckning å tomter, som under åren 1880—1901 blifvit af Stockholms stad försålda, jämte uppgift å deras areal samt köpeskillingarne	123
» 4. Förteckning å de s. k. fotgardestomterna i Stockholm, hvilka under åren 1886—1896 blifvit af Kungl. Maj:t och kronan försålda, jämte uppgift å deras areal, köpeskillingarne och af köparne erlagda bidrag till gatureglering	138
» 5. Uppgift å kostnader för gatureglering m. m. inom Stockholms stad, meddelade från stadens byggnadskontor	142
» 6. Tablå öfver de kostnader, som, under antagande att de i bilagan 5 angifna pris blefve gällande, skulle uppstå för gatureglering m. m. å Norra Djurgården	144
» 7. Sammanfattning af de kostnader, som böra bestridas af bruttoinkomsten af Norra Djurgårdens försäljning	145
» 8. Förteckning å fastigheter inom Enskede—Skarpneck-fältet	146
» 9. Förteckning å fastigheter inom Järfva—Spånga—Järfälla-fältet	149
» 10. Approximativ beräkning af kostnaderna för inköp af nytt öfningsfält för de i Stockholm förlagda truppförbanden, äfvensom för nya kaserner och andra militära etablissemang	154

Till kommitténs betänkande hörande kartor.

Blad 1. Öfversiktskarta öfver Norra Djurgården.	
» 2. Utkast till stadsplan för Norra Djurgården, alternativ I.	
» 3. D:o d:o d:o II.	
» 4. D:o d:o d:o III.	
» 5. Öfversiktskarta öfver de områden, som kunna ifrågasättas till öfningsfält för de i Stockholm förlagda truppförbanden.	
» 6. Karta öfver Enskede—Skarpneck-fältet.	
» 7. Karta öfver Järfva—Spånga—Järfälla-fältet.	

I.

UTREDNING OCH FÖRSLAG
RÖRANDE FÖRSÄLJNING AF VISSA DELAR AF NORRA
DJURGÅRDEN.

A. Historik.

Djurgården i *vidsträcktare* bemärkelse omfattar det nordost om Stockholm belägna område, som i väster sammanhänger med stadsdelarne Östermalm och Norrmalm, samt i nordväst gränsar till kanalen vid Alkistan*, i norr och öster till Lilla Värtan samt i söder till Stockholms inlopp, den s. k. stora segelleden. Genom Södra Brunnsviken, numera kallad Djurgårdsbrunnsviken, samt Djurgårdsbrunnskanalen delas området i två delar, Södra Djurgården och *Norra Djurgården med Ladugårdsgärdet*. Ursprungligen utgjorde äfven den norra delen af Djurgården en ö, då nämligen den s. k. Träskrännilen, som förenade Nybroviken med Brunnsviken, begränsade Norra Djurgården åt väster. — Allenast sistnämnda del af Djurgården utgör föremål för kommitténs utredning och betänkande.

Norra Djurgårdens gränser.

Genom gåfvobref år 1288** skänkte Magnus Ladulås till Klara kloster — förutom större delen af Södra Djurgården, då benämnd Valmunz-ön, senare Valdemarsön,

Historik.

* Genom nådigt bref den 23 mars 1870 har förklarats, att nämnda kanal skulle utgöra gräns i norr för det område, som, på sätt genom nådiga brefvet den 10 augusti 1866 angående Djurgårdens förläggande till Stockholms stad blifvit förordnad, skall vara med staden förenadt i ecklesiastikt, administrativt och judicielt hänseende. Härigenom har af den till grefliga familjen Barez under ständig besittningsrätt upplåtna Bergshamra egendom en mindre del, som är belägen söder om kanalen vid Alkistan, blifvit i nämnda hänseenden inbegripen i Djurgården.

** De i följande historiska utredning rörande Djurgården meddelade uppgifter, hafva hämtats från riksregistraturet i riksarkivet; Sandbergiska samlingen i kammararkivet; en därstädes befintlig akt »angående reducerade kungsgårdar»; Djurgårdskommitterades betänkande den 14 november 1894; tryckta arbeten rörande Stockholm och Djurgården af P. R. Ferlin, J. Elers m. fl.; handlingar rörande frågan om äganderätten till den s. k. fattigkyrkogården å Östermalm, utgifna af V. Gyllensvärd, Sthlm 1892 m. m.

— jämväl gården Husarne, belägen å Norra Djurgården söder om Husarviken och antagligen omfattande bland annat nuvarande Ladugårdsgärdet. År 1433 erhöil klostret genom byte med »herr Nils till Djursholm» återstående delar af norra ön, hvarest inrättades en ganska betydande afvelsgård med boskapskötsel och vidsträckt jordbruk.

Valdemarsön kom redan år 1452 åter i kronans ägo genom bytesafhandling mellan klostret och Konung Karl Knutsson. Återstoden af Djurgården indrogs genom 1527 års reduktion till kronan och förbehölls tillika med Valdemarsön Konungens enskilda disposition. Åtskilliga räkenskaper från midten af 1500-talet gifva vid handen, att å Norra Djurgården funnos två »ladugårdar», lydande under Stockholms slott, nämligen dels den gamla, fordom klostret tillhöriga, som var belägen i närheten af nuvarande skogsinstitutet och hvars åkerjord bestod af Ladugårdsgärdet med tillhörande beteshagar och ängsmarker, samt dels den nya, hvilken anlagts i trakten af nuvarande Fiskartorpet.

Under Karl IX:s regeringstid torde vissa delar af Djurgården hafva inhägnats till hjortpark, och samtidigt började smärre ägoområden afsöndras till byggnadsplatser. Under 1600-talet blefvo ganska betydande delar af Norra Djurgården, förnämligast de staden mest närbelägna bebyggda. Så t. ex. förordnades genom nådig resolution den 28 februari 1639*, »att den delen som före detta aff Ladugårdzgärdet till muhlbete ödelagt och till att förbyggias förordnad ähr må och skall hädanefter höra och lyda evärdeligen under stadzens jurisdiction», i ersättning för tomter, hvaraf ägarne gått förlustiga vid skedd gatureglering å Norrmalm; och genom drottning Kristinas förmyndareregerings bref och privilegium den 5 mars 1640 erhöil magistraten rätt att försälja tomter å Ladugårdslandet, under villkor, att detta skulle ske företrädesvis till kronans sjöfolk, som »på den med Staket intagne del af Ladugårdzgärdet hus och gårdar antingen redan bygt hafve eller her effter der byggia wele och förmå». Förmyndareregeringen under Karl XI:s minderårighet föreskref den 23 september 1663**, att ladugårdsägorna skulle utskiftas till »Kongl. Maj:ts och Rikets trogne Män och Råd, på det de dem med zirlige och förnäme lusthus samt trä- och örtagårdar skulle bepryda och bebygga». Till följd af dessa upplätelser torde större delen af nuvarande Östermalm hafva fränskilts Djurgården.

* Gyllensvärds Handl. etc. sid. 55—58.

** Riksregistraturet.

Sedan Karl XI förordnat, att all då återstående åkerjord å Djurgårdens hela område skulle till äng eller betesmark igenläggas, dels för att bereda plats för de i Stockholm förlagda truppers öfningar, dels ock för erhållande af foder till hjortarne inom Djurgårdens inhägnade område och för att lämna hufvudstadens invånare tillgång till sommarbete för deras kreatur, blefvo slutligen bägge ladugårdarne indragna och deras åbyggnader så småningom borttagna*.

Genom nådigt bref den 17 mars 1676 till riksjägmästaren förklarade Kungl. Maj:t, att Djurgården och hvad därtill hörde skulle stå till Konungens egen disposition och lyda under kungl. hofstaten. Härefter blef, enligt nådigt förordnande år 1680, för hjortarnes vård och skötsel en gärdesgård uppförd omkring det område, hvilket borde såsom Konungens djurgård och enskilda jaktmark fredas, hvarjämte för samma ändamål en under dåvarande öfverstemarskalksämberet ställd Djurgårdsstyrelse inrättades.

Af en den 13 december 1681 till reduktionskommissionen inkommen »Korrt Relation om ägorna till Kongl. Maj:ts och Cronones Djurgård vid Stockholm och dess beskaffenheter samt huruledes de nu för tiden namngifwas»** inhämtas, att Norra Djurgården omfattade följande delar:

»1. Sielfwa gamla Ladugårdhen med der till hörande Trägårdh, besitta sal. Melitz arfwingar under Donation.

2. Ladugårdhs åkern blef i sal. Riksmarskalken gref Gabriel Oxenstiernas tijdh igenlagd till Muhibete.

3. Ängiarne, som bergats till Cronones behof för tijdhen äro dessa:

Storängen,

Linnarängen,

Uggelängen,

Skeppar Olofs äng,

Biörnäsängen,

4. Beteshagar, som årligen pläga förarrenderas:

Kaknäset,

Biörnäset,

* Djurgårdskommitterades ofvan anförda betänkande.

** I ofvannämnda akt angående reducerade kungsgårdar. Tryckt i Gyllensvärds handl., etc.

Twenne hagar utom Diurgården vidh Brunswijkstullen in emot Bergshammars ägora.

5. Utmarken som räknas ifrån gamla Ladugårdhen alt till Brunswijkstullen utom Diurgårds gierdes gårdhen, är af Hans Kongl. Maj:t till stadsens utvidgande donerat.
6. Fiskie Wattnet in i Diurgården,
Husarwijken,
Uggelwijken,
Laduwijken.
7. Fiskie Wattnet utom Diurgården,
Ladugårdswijken,
Isbladet,

Strömmingswarpen ifrån Isbladet och till Alkistan intill Bergshammars ägora.»

Samtliga dessa områden och fisken blefvo enligt reduktionskommissionens resolution den 9 augusti 1682* indragna till kronan, hvarvid likväl, beträffande utmarken utanför Djurgårdens gärdesgård, det medgafs »staden söka Hans Kongl. Maj:t wijdare derom».

De områden af Djurgården, hvilka icke voro till hjortpark inhägnade och ej heller till enskildes besittning upplåtna, började emellertid allt mer betraktas såsom en »lustgård» för hufvudstadens invånare, af hvilka åtskilliga, tid efter annan, utverkade sig nådigt tillstånd att dels utvidga och bebygga redan upplåtna tomter, dels inhägna, uppodla och bebygga nya platser, som af öfverstemarskalksämberet åt dem anvisades inom vissa bestämda gränser. Dessa under 1600- och 1700-talen tillkomna lägenheter hade i allmänhet anlagts vid stränderna utmed Saltsjön utanför den för hjortarnes fredande till ansenlig höjd uppförda gärdesgård**, genom hvilken lägenhetsinnehafvarne således voro afstängda från själfva Djurgården. Men uti resolutionerna om tillstånd till lägenheternas upptagande meddelades stundom äfven tillstånd till s. k. »portöppning» eller rätt att från byggnadstomterna hafva utgång och tillträde till Djurgården emot en afgift, som jämte tomtörena för den upplåtna lägenheten i regeln årligen fastställdes af Djurgårdsstyrelsen vid de s. k. »portskrifningarne».

* Reduktionskommissionens konceptregistratur för år 1682 i kammararkivet, med därtill hörande »Jordebok eller specifikation» i akten ang. reducerade kungsgårdar.

** Denna gärdesgård bortogs till största delen år 1829, då det till djurpark afsedda området inskränktes till den s. k. Hjorthagen (se Djurgårdskommitterades anf. betänkande).

I allmänhet finnes i de under 1600- och 1700-talen samt början af 1800-talet utfärdade tillståndsresolutionerna hvarken besittningsrätten till viss tid bestämd eller om afgälden vidare förordnad än nyss är nämndt, eller att den skulle vid de årliga portskrifningarne bestämmas. Undantagsvis blef dock för en och annan af de under nämnda tid upplåtna lägenheter afgälden en gång för alla stadgad, och i några fall skedde upplåtelsen för viss bestämd tid.

Af de under Karl XIV Johans regeringstid meddelade upplåtelser beviljades det öfvervägande flertalet för bestämd tid, oftast 50 år, och mot fastställd årlig afgäld. Då sedermera den uppfattningen allt mer gjorde sig gällande, att vid ett tronskifte äldre upplåtelser vore till bestämdet beroende af den tillträdande regentens pröfning*, hafva alla de under Oscar I och efterföljande Konungar beviljade upplåtelser meddelats allenast för hvarje Konungs regeringstid, och i öfverensstämmelse härmed hafva vid inträffande tronskifte de årliga afgälderna lämpats efter de förhållanden, som då ansetts därå inverka.

Samtliga från Djurgården inflytande inkomster, såsom arrendeafgifter, tomtören m. m. tillfalla Djurgårdskassan, som bestrider underhållet af vägar och broar m. m. samt därjämte bekostar allt, som kan främja det med Djurgården såsom lustpark afsedda ändamålet. Grunderna för bestämmandet af afgälder till Djurgårdskassan under Karl XV:s regeringstid fastställdes genom Kungl. Maj:ts beslut den 4 december 1861 och den 10 mars 1862 och skola jämlikt nådigt beslut den 24 maj 1873 tillämpas jämväl under Oscar II:s regeringstid**.

Djurgårdskassan.

Innan närmare redogörelse lämnas för de markupplåtelser från Norra Djurgården, som för närvarande äga bestånd, torde böra erinras, att Konungens dispositionsrätt öfver Djurgården numera grundar sig på Riksans Ständers underdåniga skrifvelse den 1 december 1809, hvarigenom Ständerna erbjödo Karl XIII att till bestridande af samtliga utgifter för hofhållningen m. m. emottaga en viss årlig summa mot det att till Riksans Ständer öfverlämnades »såsom en i evärdeliga tider åt dem förbehållen rättighet» förvaltningen och användandet af de kungs- och kungsladugårdar m. m., som förut stått under konungarnes omedelbara styrelse, med iakttagande dock att »den här vid hufvudstaden belägna Djurgården bör förblifva under Kungl. Maj:ts enskilda Disposition», i sammanhang hvarmed ständerna emellertid anhöllo, »att den s. k.

Konungens
dispositions-
rätt öfver
Norra Dju-
rgården.

* Se protokoll öfver hofärenden för den 20 april 1826 och den 4 december 1861 (i riksmarskalks-
ämbetets arkiv).

** Protokollen öfver hofärenden för nämnda dagar innehålla närmare bestämmelser om villkoren för
upplåtelsearnas bestånd.

Djurgårdskassan måtte endast få användas till Djurgårdens förbättring och förskönande samt därvarande broars och vägars underhåll, och icke graveras med särskilda aflönningar eller gratifikationer till några vissa personer».

Enligt statsrådsprotokollet den 26 februari 1810 antog Kungl. Maj:t Rikens Ständers erbjudande på sätt och med villkor ofvannämnda skrifvelse innehölle.

B. Nuvarande disposition af Norra Djurgårdens område.

Det ofvan till sina gränser närmare angifna område, som benämnes *Norra Djurgården*, består hufvudsakligen af mark, som antingen användes till öfningsplats för Stockholms trupper eller till fri park för hufvudstadens invånare. Men därjämte inrymmer Norra Djurgården *dels* ett flertal lägenheter, som mot viss årlig afgäld eller, undantagsvis, utan afgäld upplåtits till enskilda personer, bolag, Stockholms stad, m. fl., för att tjäna till bostadstomter, hamnplats, platser för industriell verksamhet, upplagsställen, idrottsplatser och dylikt, *dels* områden, som mot eller utan afgift disponeras af landtförsvaret till kaserntomter m. m., samt af skogsinstitutet och veterinärintitutet, *dels* vissa boställen med tillhörande mark för Djurgårdens tjänstemän och betjante, och *dels* områden som för alltid blifvit Djurgården fränskilda. Härforutom faller inom de angifna gränserna för Norra Djurgården, ehuru därtill ej hörande, en mindre del af Bergshamra egendom.

Kommitterade få i det följande tillfälle att närmare redogöra för användandet af ofvannämnda odisponerade område, och öfvergå därför här till en kortfattad öfversikt af nu bestående markupplåtelse från Norra Djurgården.

Till enskilda personer, bolag, Stockholms stad m. fl. upplåtna områden.

Albano. Genom Kungl. Maj:ts dom den 11 februari 1822 blef större delen af denna vid Brunnsviken belägna lägenhet tillerkänd Stockholms stad. Aterstående delen däraf, som förklarades tillhöra Djurgården, utmärktes å den 1824 öfver Djurgården upprättade karta såsom omfattande $18\frac{1}{2}$ kappland, men vid sedermera verkställd mätning har utrönt, att nämnda område i själfva verket innehöll allenast $2\frac{1}{2}$ kappland. På yrkande af lägenhetens dåvarande innehafvare, att till densamma måtte utläggas den areal, som i upplåtelsebrevet blifvit honom tillförsäkrad, uppläts genom nådig resolution den 4 september 1873 ett område af $15\frac{1}{2}$ kappland från hofjägarebostället Söderbrunns närliggande utmark. Lägenheten, som i närvarande skick innehåller 27 ar 57

kvadratmeter, är sedan den 10 juli 1899 under Konungens regeringstid upplåten till Fernissaktiebolaget mot en årlig afgäld af 33 kronor 75 öre.

Bergshyddan, belägen vid Djurgårdsbrunnsviken och innefattande 30 ar 80 kv.-m., upplåts senast den 28 januari 1889 till handlanden Olof Hansson mot en årlig afgäld af 100 kronor. Ett område om 18 ar 80 kv.-m. af denna lägenhet skall, om det erfordras för Djurgården eller annat allmänt behof, afträdas med utgången af året näst efter det, då uppsägning skett.

Djurgårdsbrunn. Genom resolution den 5 juni 1742 lämnades tillstånd åt med. doktor Lithéen att vid »hälsobrunnen» å Djurgården uppföra några byggnader »till brunnsgästers bekvämlighet och brunnsbetjäntes förnödenhet». Lägenheten, hvars areal utgör 6 hektar 86 ar 42 kv.-m., innehafves numera under Konungens regeringstid jämlikt upplåtelsebref den 21 augusti 1899 af f. d. källarmästaren C. A. Söderlund mot en årlig afgäld af 325 kronor.

Fiskartorpet, vid Husarviken, blef genom nådigt beslut den 12 november 1772 anslaget till förbättring af hofjägmästarens lön. Efter att år 1820 hafva kommit under enskild besittning mot viss afgäld, inlöstes därå uppförda åbyggnader år 1822 af Karl XIV Johan, hvarefter lägenheten varit anslagen till boställe åt Djurgårdsstyrelsens chef, som utarrenderat densamma. För närvarande innehafves den af F. W. Söderlund och dennes hustru mot ett årligt arrende af 1,200 kronor. Arrendeaftalet, som omfattar en tidrymd af allenast ett år, förnyas för ytterligare ett år i sänder, om uppsägning ej sker.

Fisksjöäng. Sedan Kungl. Maj:t på sätt nedan närmare omförmäles, genom särskilda nådiga bref den 31 maj 1878, den 18 oktober 1889 och den 6 november 1896 till Stockholms stad upplåtit vissa delar af lägenheten Ropsten, m. m., medgaf Kungl. Maj:t genom nådig resolution den 30 augusti 1897 att staden finge under Konungens regeringstid innehafva återstående del af Ropsten invid Husarviken, benämnd Fisksjöäng och innefattande 17 tunnland 5,2 kappland, mot en årlig afgäld af 310 kronor.

Frescati (*Djurgårds-Frescati*). Det med detta namn betecknade område mellan Landtbruksakademiens experimentalfält och Brunnsviken upplåts den 12 Juni 1820 till förste arkiatern E. af Edholm på 50 års besittningsrätt för honom och hans rättsinnehafvare. Genom nådig resolution den 27 augusti 1886 medgafs arfvingarne besittningsrätt under Oscar II:s regeringstid mot en årlig afgäld af 836 kronor och under villkor att lägenheten ett år efter skedd uppsägning skulle afträdas. Detta villkor eftergafs 1896 samtidigt med att tillstånd lämnades innehafvarne att från lägenheten upplåta 6 tomter

mot en årlig afgäld, som, i fall alla tomterna blefve upplätta, skulle uppgå till 646 kronor 80 öre. Landtbruksstyrelsen innehar för närvarande en af tomterna, å hvilken dess entomologiska anstalt blifvit inrättad, och erlægges därför årligen 450 kronor till lägenhetsinnehafvaren.

Fridhem. Besittningsrätten till detta vid s. k. Lilla Sjötullen belägna område uppläts den 26 augusti 1830 till med. doktorn S. F. Säve, hvilken hade för afsikt att därstädes inrätta en vårdanstalt för sinnessjuka. Då emellertid någon dylik anstalt icke kom till stånd, indrogs lägenheten den 9 juli 1852 till Djurgården. Notarien C. J. Carlstedt, hvilken å auktion inköpt därstädes uppförda åbyggnader under villkor att dem nedtaga och från platsen bortföra, erhöll den 17 april 1856 efter upprepade ansökningar att »af gunst och nåd förskonas från det smärtsamma och förlustbringande åliggandet att nedhugga, bortföra och till bränsle förvandla ifrågavarande byggnader» nådig upplåtelse å platsen under Oscar I:s regeringstid. Den 4 april 1892 uppläts lägenheten, då omfattande 84 ar 90 kv.-m., under Oscar II:s regeringstid mot en årlig afgäld af 60 kronor till C. A. Engvall, som sedermera för 18,000 kronor försålde åbyggnaderna jämte besittningsrätten till nuvarande innehafvaren, änkefru Matilda Strömbäck. Upplåtelse meddelades henne genom nådig resolution den 29 maj 1899, i sammanhang hvarmed dock bestämdes, att ett till lägenheten utan tillstånd intaget område af 480 kv.-m skulle till Djurgården åter utläggas. Genom resolution den 19 augusti samma år medgafs likväl, att sistnämnda område finge mot 50 kronors särskild afgäld disponeras, under villkor att det 3 månader efter skedd tillsägelse skulle afträdas.

Frälsningsarméns vedgård. Ett område af 40 ar 60 kv.-m. vid Valhallavägen uppläts den 31 maj 1897 till Frälsningsarmén på 5 års tid, räknad från den 1 juli samma år, mot en årlig afgäld af 1,200 kronor samt under villkor att området skulle till Djurgården återställas sex månader efter skedd uppsägning. Genom resolution den 18 juni 1901 utsträcktes dispositionsrätten tillsvidare under Konungens regeringstid mot samma årliga afgäld samt med förut bestämd uppsägningstid.

Gärdesgårdsdistriktet. Sedan genom nådigt bref den 10 juli 1884 gränserna mellan Stockholms stad och Djurgården reglerats utmed Valhallavägen från Surbrunnsgatan till Jungfrugatan och därigenom vissa delar af det s. k. gärdesgårdsdistriktet förvärfvats af eller upplåtits till staden, utgör numera återstoden af nämnda »distrikt» ett till sina gränser i viss mån omtvistadt område mellan Jungfrugatan och Karlaplanen. Af detta område hafva 2,4 kappland enligt riksmarkskalksämhetets resolution den 9 november 1872 förhyrts till ägaren af den nästgränsande stadsfastigheten n:o 2 i kvarteret Vedbäraren

grosshandlanden O. Seippel, mot en årlig hyra af 11 kronor 25 öre samt mot skyldighet för innehafvaren att vid påfordran genast afträda tomten.

Från gärdesgårdsdistriktet samt från Djursborg har upplåtits tomtplats för Hedvig Eleonora församlings missionshydda. Denna tomt, belägen i kvarteret Kandidaten mellan Skeppar- och Artillerigatorna, uppläts genom nådig resolution den 23 mars 1896 under villkor, bland andra, att viss å karta närmare utmärkt del af området skulle till större eller mindre del afträdas ett år efter skedd uppsägning. Aterstående delen får af församlingen innehafvas under Konungens regeringstid. Afgälden är genom nådig resolution den 5 oktober 1900 bestämd till 1,200 kronor om året.

Halléns salong. Den plats i närheten af den s. k. Borgen, hvarest ifrågasvarande »salong» eller paviljong är belägen, uppläts ursprungligen till konduktör Hallén för uppförande af en byggnad, där restaurationsrörelse under mötestiden å Ladugårdsgärdet skulle bedrivas. Den 20 april 1846 åsattes tomtplatsen en årlig afgäld af 10 r:dr b:co, som ännu utgår. För nuvarande innehafvaren, vaktmästaren A. F. L. Nilsson, meddelades den 16 mars 1896 nådig resolution å besittningsrätt till lägenheten under Konungens regeringstid.

Hesslingeberg. Med riksmarskalksämhetets tillstånd och enligt öfverhofjägmästareämbetets förordnande den 16 juli 1776 utsynades till hofjägaren Hesslings änka en vid Djusgårdsbrunnsviken belägen boningsplats, numera i areal omfattande 3,565 kvadratmeter. Genom nådigt bref den 23 november 1785 uppläts lägenheten, då kallad Hesslingeberg, till kaptenen C. Jägerhorn under villkor att platsen och åbyggnaden med alla därå gjorda odlingar och förbättringar skulle vid framdeles skeende försäljning hembjudas Kungl. Maj:t och Djurgården för lika summa, 534 r:dr specie, som kaptenen Jägerhorn därför erlagt. Lägenheten innehafves numera, under Konungens regeringstid, enligt resolution den 26 oktober 1891, af grosshandlanden C. A. Olsson mot en årlig afgäld af 35 kronor.

Idrottsparken. På ansökan af H. K. H. Kronprinsen uppläts genom nådig resolution den 5 februari 1894 under Konungens regeringstid afgiftsfritt ett område af omkring $5\frac{1}{2}$ tunnland mellan Sturevägen och Sophiahemmet till anläggande af idrottsplats med tennis- och velocipedbanor m. m. Den 2 december 1895 öfverläts detta område, som samtidigt — likaledes utan afgift — utsträcktes längre mot norr enligt upprättad karta, till aktiebolaget Idrottsparken.

Nämnda bolag erhöll den 22 november 1897 för anläggande af en källkana upplåtelse å ytterligare ett område af 14 ar 43 kvadratmeter under samma tid mot en årlig afgäld af 100 kronor.

Idrottsplatsen. Styrelsen för »Sveriges centralförening för idrottens befrämjande» beviljades genom nådig resolution den 20 maj 1901 upplåtelse under Konungens regeringstid å ett mellan Sturevägen och fältrittklubbens hinderbana beläget område om 5 hektar 62 ar mot en årlig afgift af 1,500 kronor, hvaraf 1,230 kronor utgör ersättning till innehafvaren af hofjägarbostället Träskporten för mistad lönejord.

Johansdal. Detta vid Djurgårdsbrunnskanalen belägna område utgjorde ursprungligen en beteshage lydande under lägenheten Gröndal, söder om nämnda kanal, men uppläts genom nådig resolution den 4 maj 1861 såsom en själfständig lägenhet till handelskassören J. Bäckström. Den 9 september 1867 meddelade riksmarskalksämbetet upplåtelsebref för Bäckströms änka å Johansdal mot en årlig, ännu utgående afgäld af 83 r:dr 50 öre. Enligt resolution den 27 mars 1872 utvidgades lägenheten med omkring 3 kappland, i utbyte mot den innehafvaren af Gröndal förut medgifna och sedermera å innehafvaren af Johansdal öfverlättna rättigheten att afbärga gräset å södra kanalbanken.

Den 3 oktober 1893 uppläts lägenheten under Konungens regeringstid till husägaren J. Joulin. Enligt senast upprättade karta utgör området 13 tunnland 16,8 kappland.

Kaknäs. Å den till hofjägarbostället Kaknäs vid Lilla Värtan anslagna mark hafva två lägenheter efter hand uppstått, nämligen dels »Villa Kusten» och dels »Kaknäs-kusten».

»*Villa Kusten*». Med riksmarskalksämbetets medgifvande den 1 december 1841 utthyres den då utdömda manbyggnaden å Kaknäs boställe för Djurgårdens räkning till kamreraren C. P. Dahlgren, som på egen bekostnad försatte bostaden i användbart skick. Den 22 april 1863 erhöll Dahlgren tillstånd att personligen mot en årligen till innehafvaren af Kaknäs utgående afgäld af 300 r:dr under Karl XV:s regeringstid förhyra ofvannämnda byggnad jämte ett dels till bostället och dels till Djurgårdens odisponerade mark hörande område, hvarå Dahlgren medgafs uppföra ett nytt boningshus. Dispositionsrätten öfvergick sedermera enligt resolution den 14 mars 1898 till grosshandlanden A. L. Hultgren, hvarvid dock det område, hvarå den ursprungliga manbyggnaden varit uppförd, återförenades med bostället. Numera innehafves lägenheten, hvilken omfattar 39 ar 12 kvadratmeter, under Konungens regeringstid af H. J. Johansson, som enligt upplåtelsebref den 1 april 1902 därför erlägger en årlig afgäld af 300 kronor till Djurgårdskassan.

»*Kaknäs-kusten*». Genom resolution den 11 maj 1861 erhöll galanterihandlanden F. A. Sundborg riksmarskalksämbetets tillstånd att å Kaknäs område uppsätta en flytt-

bar paviljong, med skyldighet för Sundborg att genast borttaga densamma, därest han icke vidare kunde träffa öfverenskommelse med boställshafvaren om dess kvarstående. Utan ämbetets medgifvande hafva sedermera å platsen uppförts ytterligare åtskilliga byggnader, hvilka dåvarande innehafvaren, byggmästaren J. E. Thomas, genom resolution den 15 mars 1900 medgafs få där bibehålla mot erläggande till Djurgårdskassan af 400 kronor om året, af hvilket belopp emellertid 250 kronor utgå till hoffjägaren C. Lundberg såsom ersättning för mistad hyresinkomst, samt skyldighet att inom sex månader efter tillsägelse hafva bortfört desamma och planerat tomtplatserna. Denna rätt med därvid förbundna villkor öfverflyttades den 19 maj 1900 på vagnmakaren C. W. Svensson. Lägenheten innehåller i areal 61 ar 27 kv.-m.

Kräftriket eller Katrineberg, vid Brunnsviken, uppläts den 27 september 1824 på 50 års tid till lagmannen C. af Georgii. Vid besittningstidens utgång erhöll firman A. Svanberg & C:o, enligt resolution den 25 augusti 1874, under Konungens regeringstid mot en årlig afgäld af 600 kronor upplåtelse å lägenheten, hvilken omfattar 19 tunnland 30,7 kappland.

Genom resolution den 22 mars 1884 öfverflyttades dispositionsrätten å Stockholms norra jästfabriksaktiebolag. Sedan bolaget utan riksmarskalksämhetets medgifvande tillåtitt dels aktiebolaget Radiator dels enskilda personer att å området uppföra åtskilliga byggnader, medgaf Kungl. Maj:t den 1 april 1901, att dessa byggnader finge tills vidare kvarstå, dock mot en ytterligare afgäld af 400 kronor om året, om industriell verksamhet i någon af dem bedrefves, samt mot skyldighet för innehafvaren att sex månader efter skedd uppsägning borttaga desamma.

Vissa å lägenheten uppförda byggnader, närmare angifna i syneprotokoll den 1 oktober 1900, tillhöra Djurgården.

Källhagen. Genom riksmarskalksämhetets resolution den 3 november 1806 uppläts ifrågavarande vid Djurgårdsbrunnsviken, väster om kavallerietablissemnet belägna område på 50 års tid till löjtnanten A. Chythræus. Upplåtelsen förlängdes den 20 juli 1855 under Oscar I:s regeringstid mot en årlig afgäld af 100 r:dr r:mt. Den 24 maj 1886 öfverläts besittningsrätten till C. G. Lagerström och J. A. Johansson. Lägenheten, som i areal omfattar 8,350 kv.-m., innehafves numera enligt resolution den 29 maj 1899 mot 100 kronors årligt arrende af förenämnde Lagerström och dennes son till hälften hvardera.

Laboratoriihagen. Genom nådig resolution den 18 november 1752 uppläts Laboratoriihagen vid Djurgårdsbrunnsviken till en vid Svea artilleriregemente inrättad

kassa för fattiga soldatbarn, som fortfarande — senast enligt resolution den 24 maj 1873 — innehar besittningsrätten till densamma under Konungens regeringstid utan någon afgift. Området är utarrenderadt till en del åt skoginstituten och till en del åt Stockholms isaktiebolag. Kassan har för närvarande af området följande årliga inkomster:

af Stockholms isaktiebolag	kronor 1,000: —
» Skoginstituten	» 100: —
» Stockholms roddförening	» 200: —
» Göta lifgarde	» 40: —
» Arméförvaltningen i ersättning för mark, som upplåtits till Garnisonskyrkogården	» 125: —
samt för en kälkbana i den s. k. Laboratorii- backen c:a	» 200: —
<hr/>	
eller tillsammans kronor 1,665: —.	

Lidingöbro värdshus. Sedan Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 6 juli 1802 bifallit en af Lidingö församlingsbor gjord framställning att få inrätta en flottbro mellan ön och Norra Djurgården med rätt till brofäste å Djurgårdens strand samt plats därstädes för en brovaktarestuga, uppläts af riksmarskalksämberet för nämnda ändamål samt till upplagsplats för byggnadsmaterialier en jordrymd af 23½ kappland. Åtskilliga byggnader uppfördes därstädes tid efter annan och i dessa utöfvades värds- hus- och krogrörelse. Efter anläggande af Värtahamnen och däraf föranledd förflyttning af bron längre norr ut, uppläts lägenheten, som numera innehåller 61 ar 10 kv.-m., till enskild person. Enligt resolution den 1 mars 1897 innehafves den numera under Konungens regeringstid af aktiebolaget »Lidingöbro värdshus» mot en årlig afgäld af 113 kronor 50 öre.

Lido. Detta vid Djurgårdsbrunnsviken, öster om kavallerietablissemnet belägna område, som omfattar 1 hektar 77 kv.-m., uppläts genom nådig resolution den 4 oktober 1836 på 50 års besittningstid till öfverhofmästarinnan grefvinna C. Piper. Efter upplåtelseidens utgång erhöi grosshandlanden J. Bodé nådig resolution å lägenheten under Konungens regeringstid mot en årlig afgäld af 130 kronor samt skyldighet att frånträda densamma ett år efter uppsägning. Sedan den 21 november 1898 är lägenheten mot enahanda villkor upplåten till källarmästaren C. Lindqvist.

Lilla Sjötullen. Efter Djurgårdsbrunnskanalens fullbordande uppfördes vid dess mynning åt Värtan af Stockholms stad och tullverket gemensamt åtskilliga byggnader

för en tulluppsyningsman. Sedan tullbevakningen därstädes upphört, inlöste Djurgårdsstyrelsen byggnaderna, hvilka användes till bostad för den person, som uppbar kanalavgifterna. Då sedermera Stockholms stad öfvertog vården om kanalen, blefvo byggnaderna för sitt förra ändamål öfverflödiga, samt inköptes, med undantag af förra tullstugan och en källare, hvilka tillhöra Djurgården, af handlanden H. Halldin, som enligt resolution den 11 mars 1899 under Konungens regeringstid innehar lägenheten — omfattande en areal af 6 ar 84 kv.-m. — mot en årlig afgäld af 100 kronor samt skyldighet att bortföra byggnaderna ett år efter uppsägning.

Rosenhill. Enligt nådig resolution den 14 juli 1826 uppläts invid Djurgårdsbrunnskanalen denna lägenhet på 50 års besittningsrätt till öfversten C. af Forsell, som nästföljande år erhöll tillstånd att därstädes få uppföra en byggnad jämväl för protokollssekreteraren L. A. Ekmarck och dennes arfvingar. Efter besittningstidens utgång delades lägenheten, enligt resolutionen den 1 maj 1876, i två delar, af hvilka den ena innehållande 25 ar 95 kv.-m. uppläts för Konungens regeringstid till Ekmarcks änka och barn »så länge någon af dem lefver», och den andra, om 2 hektar 5 ar 89 kv.-m. utarrenderades till Forsells arfvingar. Dessa öfverlätö sin lägenhet till underlöjtnanten J. A. Sjögren, som den 22 juni 1899 därå erhållit upplåtelse under Konungens regeringstid mot en årlig afgäld af 200 kronor.

Skeppsbroäng. Denna lägenhet, som i areal omfattar 239 tunnland 20 kappland och är belägen mellan Djurgårdens norra strand mot Lilla Värtan samt Laduviken, uppläts den 14 juli 1814 till landtbruksakademien för anordnande därstädes af ett experimentalält. Den årliga afgälden utgick ursprungligen i hö, men förvandlades sedermera till 483 kub.-fot 565 kub.-tum. (129,79 hektoliter) spannmål, hälften råg och hälften korn, att gäldas med penningar efter 10-årigt medelmarkegångspris. Enligt denna beräkningsgrund uppgår numera afgälden till omkring 900 kronor om året. Landtbruksakademiens besittningsrätt grundar sig för närvarande på nådiga resolutionen den 24 mars 1879 och omfattar Konungens regeringstid.

Den 14 oktober 1879 medgafs akademien att utan minskning i den utgående afgälden upplåta en plats om ett tunnland å Lappkärrsberget vid Lilla Värtan till vetenskapsakademien för uppförande af en macerationsanstalt, hvilken ock sedermera där kommit till stånd.

Skuggan. Genom nådig resolution den 4 februari 1792 uppläts till Gustaf III:s handsekreterare A. N. Edelcrantz, samt efter honom hans arfvingar och rättsinnehafvare

djurgårdsvaktarebostället Roslagsporten, numera Skuggan, nordost om Laduviken, att besittas under en tid af 100 år. Den 5 september 1882 erhöll Stockholms stad öfverlåtelse af besittningsrätten till Skuggan för den återstående upplåtelse tiden och vid nämnda tids utgång — den 26 maj 1892 — förlänades staden ytterligare besittningsrätt å lägenheten, hvilken omfattar 227 tunnland 20,8 kappland, under Konungens regeringstid mot en årlig afgäld af 1,584 kronor och med skyldighet att underhålla alla genom lägenheten ledande vägar.

Genom nådig resolution den 2 april 1900 har medgifvande lämnats Stockholms stads frivilliga skarpskytteförening att hafva skjutbanor å Skuggan mot årligt arrende till Stockholms stad samt mot en afgäld af 75 kronor om året till Djurgårdskassan, såsom ersättning för det genom skjutbanornas anläggande förorsakade intrång å den under Djurgårdens disposition varande skogen.

Sophiahemmet. Genom resolution den 7 februari 1887 uppläts i den s. k. Planterhagen vid Valhallavägen ett område af 1 hektar 88 ar 19 kv.-m. till plats för ett sjukhem i förening med en utbildningsanstalt för sjuksköterskor. Området utvidgades genom upplåtelse den 26 juni 1889 af 34 ar 41 kv.-m., den 31 oktober 1892 af 21 ar 75 kv.-m. samt den 19 oktober 1896 af 2 hektar 66 ar 70 kv.-m., hvadan området numera i sin helhet innehåller 5 hektar 11 ar 5 kv.-m. För besittningsrätten, hvilken omfattar Konungens regeringstid, erlægges icke någon afgäld.

Teaterladan. Under uppförandet af nuvarande operahuset i Stockholm erhöll teaterbyggnadskonsortiet tillstånd att å en tomt om 8 ar 65 kv.-m. i närheten af Valhallavägen uppföra ett från Andra lifgardet inköpt exercishus för att därstädes förvara dekorationer m. m. Efter operahusets färdigbyggande meddelades genom riksmarskalks- ämbetets resolution den 24 juli 1899 kungl. teaterns direktions tillstånd att hafva byggnaden kvarstående mot en årlig afgäld af 100 kronor samt skyldighet att ett år efter uppsägning afträda tomt. Byggnaden har numera blifvit inlöst till statsverket, men är fortfarande upplåten åt kungl. teatern.

Tennispaviljongen. Genom resolution den 11 januari 1900 uppläts till landshöfdingen Isberg m. fl. ett område af 29,1 ar i vinkeln mellan Sturevägen och Uggleviksvägen mot en afgift af 350 kronor om året under Konungens regeringstid. Området, som skulle användas till idrottsplats, öfverläts den 9 april 1900 på samma villkor till aktiebolaget Tennis, som nu är innehafvare af detsamma.

Träningsbanan å Storängen. (*Fältridtklubbens ridbana.*) Genom nådig resolution den 28 mars 1887 erhöi fältridtklubben upplåtelse under Konungens regeringstid af en träningsbana å den del af Storängen, som benämnas Grafslätten. I afgäld för platsen utgår allenast årlig ersättning för mistad höafkastning med 70 kronor 20 öre till Djurgårdskassan och 113 kronor 77 öre till innehafvaren af hofjägarbo-stället Träskporten.

Villervallan. Stenhuggareåldermannen C. Dubois medgafs den 5 februari 1842 rättighet att under fem års tid mot en årlig afgäld af 5 r:dr b:co hafva ett s. k. badskepp förlagdt vid stranden af Norra Djurgården i närheten af dåvarande Lidingöbro. Sedan Dubois år 1846 erhållit tillstånd att fortfarande låta badskeppet där kvarligga mot en till 8 r:dr b:co förhöjd afgäld, medgafs honom enligt resolution den 7 januari 1857 upplåtelse å omkring 8 kappland af stranden, vid hvilken badskeppet var förtöjdt, och den 9 april 1864 fick handlanden G. M. Amilon, som för 6,500 r:dr r:mt af Dubois inköpt lägenheten, stadfästelse å besittningsrätten. Samma år medgafs Amilon att å området, som utvidgades med omkring 2,25 kappland, uppföra en byggnad, hvaremot badskeppet skulle borttagas och afgälden höjas till 34 r:dr r:mt. Genom nådig resolution den 24 maj 1873 upplåts lägenheten, dåmera benämnd *Norra Villervallan*, mot samma afgäld till Amilon under Oscar II:s regeringstid. Lägenheten innehafves för närvarande på enahanda villkor af grosshandlanden F. A. Carlströms sterbhus, enligt upplåtelse den 22 maj 1895. Den omfattar numera 23 ar 90 kv.-m.

Emellertid hade Amilon redan år 1869 från lägenheten till stadsmäklaren A. Norman försålt vissa områden, å hvilka Norman erhöi upplåtelse den 15 maj samma år. Genom resolution den 4 april 1898 upplåts denna del af lägenheten, benämnd *Södra Villervallan*, till fabrikören J. C. Larsén, som inköpt den för 8,000 kronor af Norman. Nuvarande innehafvaren, handlanden C. G. Carlzon, erhöi upplåtelse den 13 augusti 1901 på Konungens regeringstid mot en årlig afgäld af 28 kronor, hvilken afgäld den 26 november 1902 höjdes till 75 kronor. Södra Villervallan innehåller i areal 14 ar 63,3 kv.-m., hvaraf 5 ar 42,2 kv.-m. tillkommit genom utfyllning i Värtan.

Till landtförsvaret upplåtna områden.

Exercisplats. Allt sedan den tid, då trupper först började förläggas i garnison i hufvudstaden, har Ladugårdsgärdet utgjort exercis- och manöverplats för dessa, och så småningom togs för detta ändamål i anspråk större delen af Norra Djurgårdens odisponerade om-

råde. Emellertid har i samma mån som allt större delar af Norra Djurgården blifvit upplättna för andra ändamål — hamnanläggningen vid Värtan, järnvägen dit, Sturevägen, kaserntomterna m. m. — Stockholmstruppernas *öfningsterräng* alltmåra inskränkts och består numera hufvudsakligast blott af den öppna slättmarken mellan Första Svea artilleriregementes kasern samt kavallerietablissemnet, hvarförutom vid Kaknäskogen upplåtits plats för skjutbanor. Vidare hafva utöfver dessa områden, för hvilkas begagnande någon ersättning till Djurgårdskassan icke utgår, under senare tiden tagits i anspråk vissa delar af Norra Djurgården för andra militära behof.

Hit höra först och främst tomtplatserna för kavallerietablissemnet, Första Svea artilleriregementes, Lifgardets till häst, samt delvis Svea och Göta lifgardens kaserneta-blissemnet. Hvad sistnämnda två etablissemnet beträffar, äro de till vissa delar förlagda å fri och egen grund inom stadens gränslinje, men i öfrigt belägna å Djurgårdens område. I ersättning för afkastning af sistberörda mark, förut anslagen till bostället Lilla Blåporten, utgår årligen till Djurgårdskassan, jämlikt kungl. brefvet den 14 juli 1888, en afgäld af 250 kronor.

Till fotgardena har från Djurgården upplåtits mark jämväl för en parkanläggning, och utgår för de därtill anvisade områdena enligt nådiga brefven den 21 juni 1889 och den 11 maj 1900 en årlig afgäld af tillhoppa 200 kronor. Djurgårdsstyrelsen är berättigad att i händelse af behof återtaga detta område.

I öfrigt erlægges för nu ifrågavarande kasernområden icke någon ersättning till Djurgårdskassan.

För militära behof har vidare *Lindarängen* under senare tider tagits i anspråk.

Genom nådigt bref den 11 mars 1881 medgafs nämligen, på framställning af chefen för lifgardesbrigaden, att, enär Ladugårdsgärdet med kringliggande trakt icke längre i samma utsträckning som förr kunde användas för truppöfningar, Lindarängen och Lindarängsvikens område finge upplätas till öfningsfält för Stockholms garnison mot en årlig afgäld till Djurgårdskassan af 1,080 kronor för mistad inkomst af hö. Kassan finge dock tillgodogöra sig betet därstädes liksom å själfva Ladugårdsgärdet under de tider af året, då sådant ej hindrades af truppöfningar.

Landtförsvaret disponerar ock numera öfver den s. k. *Törners villa* i närheten af Stockholms ammunitionsförråd. Sedan nämligen öfverfyrvarkaren A. R. Törner, hvilken fått tillstånd att i den därstädes belägna »Björkhagen» uppföra en träbyggnad att af honom under hans tjänstetid bebos, år 1893 afgått ur tjänst, inköpte arméförvaltningen ifrågavarande byggnad jämte uthus samt erhöi riksmarskalksämbe-tets medgifvande att utan afgift hafva densamma därstädes kvarstående, intill dess ammunitionsförrådet och

därtill hörande laboratorium blifvit till annan plats förflyttade. Byggnaden användes till bostad för personer, anställda vid förrådet.

Till plats för kruthus hafva tvänne mindre områden å *Loudden* och *Hundudden* upplåtits utan afgäld.

Slutligen har ett område om 92 ar 84 kv.-m. vid Valhallavägen väster om första Svea artilleriregementes kasernetablissemment under Konungens lifstid mot en årlig afgäld af 10 kronor upplåtits till generalstabens officerskår såsom tomtplats för ett stall och ett ridhus. Det senare är numera inlöst af statsverket.

Å Norra Djurgården finnas anordnade tvenne *kyrkogårdar* till begravningsplatser för affidna från Stockholms garnison. De äro belägna midt emot hvarandra å ömse sidor om den från Svea och Göta lifgardens kaserner till kavallerietablissemmentet ledande väg.

Den norr om vägen varande, benämnd *Artillerikyrkogården*, har allt sedan 1730-talet disponerats af artilleriförsamlingen. Den andra, *Garnisonskyrkogården*, uppläts genom nådigt bref den 30 juli 1859 i stället för den dittills till begravningsplats för garnisonen använda kyrkogården i den s. k. Stadshagen utanför Kungsholms tull. Det område, som för Garnisonskyrkogården togs i anspråk afskildes dels från den till Svea artilleriregementes soldatbarnhuskassa upplåtna Laboratorihagen, emot 125 rdr årlig ersättning, dels ock från hofjägarebostället Lilla Blåporten mot vederlag i annan jord.

Kommittén har redan i skrifvelse till herr statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet den 24 maj 1902 fäst uppmärksamheten därvid, att om icke eventuell försäljning af de kring ifrågavarande kyrkogårdar belägna områden skall försvåras och fördröjas, det är af vikt att förbud, så snart ske kan, utfärdas mot vidare användande af dessa begravningsplatser.

Skogsinstitutet.

Skogsinstitutet har, sedan detsamma år 1829 inrättades, varit förlagdt å förra hofjägmästarebostället Stora Blåporten under Norra Djurgården. Nämda boställe, som den 25 januari 1827 uppläts till förste hofjägmästaren greve C. F. Piper, blef nämligen

kort därefter på dennes begäran utarrenderadt till skogsinstitutet mot en årlig afgäld af 400 r:dr b:co, som utgick från den s. k. skogsplanteringskassan. Efter grefve Pipers död år 1859 anslogs arrendesumman till skogsinstitutets eget behof, men sedan den 20 juni 1862 betalas till Djurgårdskassan från det numera under riksstatens nionde hufvudtitel uppförda anslaget till skogsläroverken ett årligt arrende af 600 kronor. Skogsinstitutet disponerar jämväl, dels, såsom ofvan nämnts, mot 100 kronors afgäld om året till Första Svea artilleriregementes soldatbarnhuskassa en öster om det ursprungliga området belägen del af Laboratorihagen dels ock mot en årlig afgift af 20 kronor till Djurgårdskassan ett område från nyssnämnda boställe af omkring 12 ar, som vid gränsreglering år 1880 lades inom skogsinstitutets hägnad för erhållande af raka gränser. Sistberörda område får af institutet innehafvas, så länge detta är beläget å sin nuvarande plats. De af institutet disponerade byggnaderna lära delvis tillhöra Djurgården.

Veterinärinstitutet.

Sedan 1875 års Riksdag medgifvit, att för uppförande af nya byggnader åt veterinärinstitutet finge upplätas tomterna nr:is 11 och 12 samt delar af nr:is 3 och 4 af kvarteret Vedbäraren vid nuvarande Karlavägen äfvensom invid dessa tomter belägna delar af intendentsbostället Djursborg och Ladugårdsgärdet till drottning Kristinas väg, har Kungl. Maj:t genom nådiga bref den 10 mars 1876 samt den 31 maj 1878 närmare bestämt gränserna för det sålunda upplätta området. Den Djurgården tillhöriga delen af veterinärinstitutets tomt innehåller 38,740 kv.-m.

Norra Djurgårdens boställen.

Å Norra Djurgården funnos fordom upplätta flera boställen för Djurgårdsstyrelsens ämbets- och tjänstemän samt betjante. Af dessa återstår numera endast ett mindre antal, och i allmänhet hör till dem icke annat ägområde än tomtplats och trädgård.

Till Djurgårdens intendent är upplätet bostället **Djursborg**, beläget vid f. d. Intendentens för Djurgården boställe. Ladugårdslands tull strax intill nuvarande Karlaplanen. Genom markupplätelser till

veterinärinstitutet och Stockholms stad m. fl. har löningsjorden frångått detsamma, och bostället består numera endast af själfva tomplatsen med tillhörande trädgård.

Hofjägarne
boställen.

Till hofjägarne äro anslagna boställena Träskporten, Tegeludden, Kaknäs och Apotekarehuset.

Träskporten, beläget nordost om Östra stationen, omfattade för icke länge sedan ett ganska stort område, bland annat s. k. yttre och inre Grafslätten, som emellertid nu till enskilde upplåtits. Genom nådiga beslut den 28 april 1887 och den 20 maj 1901 åtnjuter innehafvaren ersättning för yttre Grafslätten, som upplåtits till hinderbana för fältridtklubben, med 113 kronor 77 öre samt för inre Grafslätten, hvilken disponeras af centralföreningen för idrottens främjande i Sverige, med 1,230 kronor. Dessutom åtnjuter boställsinnehafvaren bostad om 5 rum och kök, nödiga uthus samt en mindre trädgårdstäppa, 6 famnar ved årligen samt bete för sex kor och en häst.

Tegeludden, invid Lilla Värtan strax söder om Värtahamnen och belägen å område, som Stockholms stad i mån af behof äger disponera, omfattar en ägorymd af 2,78 hektar åker, som bereder innehafvaren en årlig afkastning af omkring 1,800 kronor. Till bostället hör ock bostad om 5 rum och kök, uthus och trädgård samt rätt till 6 famnar ved årligen.

Kaknäs, vid Lilla Värtan, består numera endast af själfva boställshuset med 5 rum och kök samt ett mindre potatisland. Innehafvaren är berättigad att årligen erhålla 6 famnar ved samt slätter för en ko.

Innehafvaren af **Apotekarehuset** disponerar den äldre mangårdsbyggnaden vid bostället Kaknäs, af hvilken han har en årlig hyresinkomst af omkring 200 kronor. Jämlikt riksmarskalksämhetets beslut den 4 juli 1900 är han tillika berättigad till 250 kronors årlig ersättning för den från Kaknäs upplåtna lägenheten Kaknäskusten.

Djurgårds-
stängarnes
boställen.

Åt de s. k. Djurgårdsstängarne äro upplåtna boställslägenheterna Stubbängen, Grindstugan, Magasinsstugan, Söderbrunnsporten och Lilla Sjtullen.

Stubbängen är belägen strax väster om Uggleviken. Boställsinnehafvaren åtnjuter bostad om 1 rum och kök samt nödiga uthus, bete och slätter för en ko, 2 famnar ved årligen samt rätt till potatisland.

Enahanda förmåner utgå till innehafvarne af

Grindstugan, invid Sturevägen, samt

Magasinsstugan, vid Värtabanan.

Bostället **Söderbrunnsporten**, i närheten af Albano, är för närvarande upplåtet åt en gratialist, som åtnjuter bostad om 1 rum och kök samt 2 famnar ved årligen.

Innehafvaren af **Lilla Sjötullen** vid Djurgårdsbrunnskanalens mynning åt Lilla Värtan är berättigad till bostad, likaledes om 1 rum och kök, 2 famnar ved årligen samt bete för en ko.

Värtahamnen.

Uti en den 25 juni 1875 till Kungl. Maj:t ingifven skrift fäste styrelsen för Statens järnvägstrafik uppmärksamheten på angelägenheten af att söka åstadkomma en förbindelse emellan de till hufvudstaden ledande järnvägar och någon hamn vid Saltsjön, hvarigenom ett till följd af trafikens opåräknadt hastiga tillväxt välbehöfligt utrymme för upplag af gröfre gods såsom trä, stenkol, järn och malm kunde beredas, sedan det visat sig, att Stadgårdshamnen härför icke skulle blifva tillräcklig. Bland de förslag, som till vinnande af detta ändamål framstälts, hade endast ett synts erbjuda de önskade fördelarna, nämligen att anlägga en järnväg från norra stambanans station vid Karlberg till Lilla Värtan, hvarest en större hamnanläggning borde komma till stånd. Då emellertid det vore nödvändigt att från Stockholms stad erhålla besked, i hvad mån staden för sin handelsrörelse ville bereda hamn vid Lilla Värtans strand samt själf ordna och bekosta anläggningen däraf, och alltså hamnanläggningen och järnvägen betingade hvarandra och måste i ett sammanhang utföras, hemställde styrelsen om bemyndigande, att med Stockholms stad träda i underhandling om fastställande af grunder för en möjligen blifvande öfverenskommelse med staden i denna fråga.

Sedan styrelsen erhållit dylikt bemyndigande och på grund däraf låtit verkställa fullständig utredning i ärendet, samt Stockholms stadsfullmäktige satts i tillfälle att taga del af det på grund däraf upprättade förslaget, ingafs detta till Kungl. Maj:t den 17 februari 1877.

Det innefattade hufvudsakligen, att strax norr om Karlbergs slott skulle anordnas en afställnings- och rangeringsstation, hvarifrån ett hufvudspår skulle ledas förbi Norr-

Upplåtelse af
mark vid
Värtahamnen
m. m.

tull, Albano, Söderbrunn och Uggleviken till Lilla Värtan samt att därstädes skulle anordnas en tidsenlig hamn med tillhörande upplagsplatser. Sistnämnda anläggning skulle till en början erhålla mindre omfång, men framdeles, när däraf gjordes behof, kunna betydligt utvidgas.

I afseende å fördelningen mellan staten och Stockholms stad af arbetena och kostnaderna för dessa anläggningar föreslogs, att staten skulle utföra järnvägen med allt hvad därtill hörde samt bidraga med 100,000 kronor till hamnanläggningen äfvensom kostnadsfritt upplåta all den mark å Djurgården, tillsammans 730 kvadratref (64,35 hektar), som erfordrades ej allenast för hamnen och upplagsplatser därinvid utan äfven för uppförande af behöfliga bostäder åt hamnpersonal m. fl. Stockholms stad skulle utföra hela hamnanläggningen med hvad därtill hörde samt utan ersättning till staten upplåta all staden tillhörig mark, som järnvägen komme att öfvergå.

I afgifvet utlåtande rörande den ifrågasatta markupplåtelsen från Norra Djurgården yttrade riksmarskalksämberet, bland annat, att stora och betydande olägenheter för Djurgården vore med järnvägs- och hamnanläggningen förenade, hvaribland särskildt framhölls dels att därigenom skulle uppoffras vissa af Djurgårdens vackraste trakter och dels att en betydlig jordrymd utefter Lilla Värtans strand mellan Ropsten och Tegeludden jämte en del af det till exercisplats upplåtna området af Norra Djurgården skulle kronan afhändas. I betraktande af de tillämnade anläggningarnes stora vikt och betydelse ansåg likväl riksmarskalksämberet, att omförmälda förluster och olägenheter samt den blifvande inskränkningen i Kungl. Maj:ts dispositionsrätt öfver Djurgården icke utgjorde skäl för afstyrkande af förslaget, men hemställde dock att ersättning måtte beredas för viss del af den till upplåtelse ifrågasatta marken.

Efter ytterligare utredning i ärendet föreslog Kungl. Maj:t 1878 års Riksdag, bland annat, att besluta

att i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det uppgjorda förslaget en järnväg skulle anläggas från Karlberg till Lilla Värtan;

att ersättning för intrång och förluster, som genom järnvägsanläggningen tillskyndades antingen enskilda personer under den tid gällande jordupplåtelse ägde bestånd, eller innehafvare af där befintliga boställslägenheter under en tid af högst 15 år från och med år 1879, skulle till vederbörande efter behörigen verkställd och godkänd uppskattning af statsmedel gäldas; samt

att under vilkor och förutsättning att Stockholms stad enligt åtagande samtidigt med järnvägsbyggnaden företoge och på sin bekostnad fullbordade omförmälda hamnanläggning, staden skulle utan ersättning till statsverket erhålla upplåtelse å de om-

råden som å kartan, blad 1, närmare angifvas, nämligen, förutom det område som numera är för hamnanläggningen taget i anspråk, jämväl lägenheten Hermanstorp, hofjägarbostället Tegeludden samt Lindarängen och den s. k. Kruthusbacken, att tillträdas till vissa delar genast och till andra delar i den mån staden däraf blefve i behof*, mot skyldighet för staden, bland annat, att utgifva ersättningar för intrång och förlorade inkomster ej mindre till Djurgårdskassan än äfven till innehafvare af boställen och enskilda lägenheter, enligt ofvan angifna grunder för dylika ersättningar af statsmedel.

Denna framställning blef af Riksdagen godkänd, hvarefter Kungl. Maj:t enligt nådigt bref den 31 maj 1878 fastställde Riksdagens beslut. Den 30 maj 1879 uppdrog Kungl. Maj:t åt styrelsen för statens järnvägstrafik att med Stockholms stad träffa aftal om markupplåtelsen m. m. i enlighet med de sålunda fastställda grunderna därför. Kontrakt härom kom till stånd den 9 juli sistnämnda år.

Twist har sedermera uppstått, huruvida ifrågavarande område af Norra Djurgården blifvit till Stockholms stad upplåtet med full äganderätt eller allenast med besittningsrätt. Staden sökte nämligen under åberopande af nyssberörda kontrakt och öfriga handlingar hos Stockholms rådstufvurätt lagfart å det upplåtna området, men rådstufvurätten förklarade, att enär kontraktet icke tydligen utmärkte, att marken blifvit med äganderätt till staden öfverlåten, och stadens anspråk på dylik rätt alltså vore tvistigt, lagfartsansökningen skulle hvila, samt hänvisade staden att vid domstol i laga ordning utföra sin talan.

Twist angående äganderätten till marken vid Värtahamnen.

Med anledning häraf instämde Stockholms stad Kungl. Maj:t och kronan till nämnda rådstufvurätt med yrkande, bland annat, att rådstufvurätten måtte förklara den till hamnanläggningen vid Värtan upplåtna och sedan i besittning tagna mark tillhöra staden med äganderätt. Rådstufvurätten yttrade, att, som i kontraktet icke uttryckligen angäfves, att kronan till staden afstått äganderätten till oförmälda område, och ej heller kontraktet med hänsyn till dess innehåll i öfriga delar eller till lydelsen af Riksdagens och Kungl. Maj:ts ofvanberörda beslut kunde tolkas såsom af-

* Vid träffande af öfverenskommelse mellan kronan och Stockholms stad om upplåtelse till staden af Hjorthagen m. m. bestämdes, att Stockholms stad skulle äga tillträda sistberörda delar i den mån Kungl. Maj:t funne det för hamnanläggningens utvidgande vara oundgängligen nödvändigt, Lindarängen och Kruthusbacken (närmare angifna å kartan, blad 1) dock icke i något fall före 1920 (se härom sid. 39).

seende öfverlåtelse till staden med äganderätt af ifrågavarande mark eller någon del däraf, yrkandet icke kunde bifallas.

Såväl Svea hofrätt som Kungl. Maj:t hafva sedermera fastställt rådstufvurättens dom.

Bergielund.

Försäljning af
Frescati.

Enär den å Norrmalm belägna egendomen Bergielund eller Bergianska trädgården, som blifvit till vetenskapsakademien testamenterad för att begagnas till trädgårdsskola m. m., vid genomförandet af den nya stadsplanen för Norrmalm måst styckas och dels användas till gator och öppna platser, dels ock försäljas till tomter, samt egendomen sålunda blifvit för sitt ändamål oanvändbar, måste annan mark för Bergianska trädgården anskaffas. Fråga uppstod då att för ändamålet förvärfva den under Haga lustslott lydande egendomen Frescati med den därtill hörande lägenheten Gustafsberg.

Sedan området i fråga, innefattande omkring 3,679,600 kv.-fot, blifvit värderadt till 230,000 kronor, samt vetenskapsakademien förklarat sig villig att under vissa villkor erlægga denna köpeskillning, aflät Kungl. Maj:t till 1885 års Riksdag nådig proposition om medgifvande, att området finge för sagda belopp till vetenskapsakademien försäljas. Köpesumman skulle af statskontoret göras räntebärande och räntan användas till bestridande af de med underhållet af Haga och eventuellt äfven Ulriksdals slott förenade utgifter.

Riksdagen biföll denna framställning sålunda, att räntan af köpeskillningen skulle på föreslaget sätt få användas allenast under Konungens lifstid, hvarefter beloppet skulle disponeras på sätt, som för medel, influtna genom försäljning af andra kronolägenheter, vore stadgadt. Egendomen öfverläts sedermera till Bergianska stiftelsen och benämnes numera Bergielund.

Hjorthagen.

Försäljning af
Hjorthagen.

I sammanhang med beslut om uppförande å Helgeandsholmen af byggnader för Riksdagen och Riksbanken m. m., medgaf 1888 års Riksdag, att Artilleriplanen finge disponeras för uppförande af ett nytt hofstall, med rätt för Kungl. Maj:t att, för bere-

dande af tjänligare byggnadsplats för hofstallet, med Stockholms stad träffa uppgörelse om utbyte af det för ändamålet erforderliga området mot vederlag af annan mark.

Efter utredning i frågan befanns det, att kronan hade för tomtplats till det nya hofstallet behof af 40,900 kvadratfot af Stockholms stad tillhörigt område. Såsom vederlag härför föreslog Stockholms stad ett område af 204 tunnland 5,6 kappland (100 hektar 70 ar), omfattande bland annat lägenheterna Hjorthagen och Ropsten å Norra Djurgården. Området är till sina gränser närmare angifvet å kartan, blad 1.

Enligt af Stockholms stad verkställd beräkning borde det område, som skulle till tomt för hofstallet åt kronan upplåtas, värderas till 12 kronor per kv.-fot eller tillsammans till 327,240 kronor samt det till vederlag därför ifrågasatta området å Norra Djurgården till 1,700 kronor per tunnland eller tillhopa 347,100 kronor. Staden skulle alltså till kronan betala en mellanavgift af 19,860 kronor, men på det att staden snarast möjligt skulle komma i besittning af Hjorthagen, förband sig staden tillika att bekosta anordnandet på annat ställe af hjortpark och af nödiga bostäder för bevakningen m. m., för en summa ej öfverstigande 50,000 kronor.

Chefen för Djurgårdsstyrelsen, som härefter blef satt i tillfälle att i ärendet afgifva yttrande, ansåg värdet af ifrågavarande område af Norra Djurgården vara för lågt beräknadt. Af sådan orsak hade han uppgjort förslag till ny beräkning af markens värde, därvid hänsyn tagits till det förhållande, att, enligt hvad känt vore, i årlig hyra för de till enskilda personer upplåtna upplags- eller byggnadsplatser i närheten af Värtahamnen betalades minst 5 öre för hvarje kv.-fot. Oberäknadt 14 tunnland 8,5 kappland af den invid det nu ifrågavarande området belägna Husarviken, innehöll den mark, af hvilken staden sökte komma i besittning, en areal af 189 tunnland 29,1 kappland. Däraf tillhörde emellertid 10 tunnland 17,8 kappland lägenheten Ropsten, hvilken redan år 1783 blifvit till notarius publicus J. A. Norling för honom och hans efterkommande upplåten under ständig besittningsrätt, kronan dock förbehållet att om lägenheten gick i köp eller skifte äga rätt att lösa den till sig. Vidare utgjorde 13,3 kappland af ifrågavarande mark jodområdet till två torplägenheter, Lugnet och Ropstensporten, hvilka helst borde åt Djurgården bibehållas. Återstoden utgjorde en areal af 178 tunnland 30 kappland, som chefen för Djurgårdsstyrelsen värderade, efter 5 öre kv.-foten eller 2,800 kronor tunnlandet, till sammanlagdt 501,025 kronor. Härtill borde läggas värdet af den inom området växande skogen, uppskattadt till 55,857 kronor 25 öre, hvadan hela värderingssumman uppgick till 556,882 kronor 25 öre. Drogas härifrån den af staden fordrade ersättningen för den staden tillhöriga mark, som vore afsedd att ingå i tomten för hofstallbyggnaden, 327,240 kronor, så återstode ett be-

lopp af 229,642 kronor 25 öre, hvilket staden borde i mellangift erlægga och som borde komma Djurgårdskassan till godo.

Riksmarskalksämberet, som instämde i chefens för Djurgårdsstyrelsen yttrande, hemställde tillika, att den rätt, som blifvit innehafvaren af lägenheten Ropsten tillförsäkrad måtte, i händelse staden skulle af samma lägenhet vara i behof, varda honom tillgodosedd och bevarad, på det sätt att staden iklädde sig de rättigheter och skyldigheter emot honom, som på grund af nådiga beslut tillkomme kronan. Beträffande torplägenheterna Lugnet och Ropstensporten föreslogs, att staden måtte kännas skyldig bekosta flyttning af därå befintliga byggnader eller att låta uppföra nya sådana å de ställen, Djurgårdens styrelse funne lämpligt att anvisa, äfvensom att föranstalta om och bekosta uppodlandet och försättandet i bärande skick af mark till samma omfång som den, dessa lägenheter förut innehade.

Hvad beträffar köpeskillingen för området hemställde riksmarskalksämberet, att den för marken utgående kapitalersättningen måtte inlevereras till statskontoret och där för framtiden förvaltas samt därå utfallande ränta årligen af Kungl. Maj:ts disponeras för Djurgårdens samt eventuellt för hjortparkens vid Gripsholm behof.

Hvad chefen för Djurgårdsstyrelsen och riksmarskalksämberet sålunda föreslagit, blef af Kungl. Maj:ts godkändt och lades till grund för proposition i ämnet till 1889 års Riksdag.

Dispositions-
rätten till
Lindarängen
m. m.

I sammanhang med denna fråga fäste chefen för Djurgårdsstyrelsen uppmärksamheten därvid, att de områden i närheten af Värtahamnen, som genom Kungl. Maj:ts med 1878 års Riksdag fattade beslut blifvit till Stockholms stad upplättna att först i mån af behof tillträdas, åtminstone delvis vore mycket behöfliga för statsverket. Däruti inginge nämligen en del af den s. k. Lindarängen, som sedan lång tid tillbaka varit använd till skottbana för artilleriets behof. Användningen af samma trakt för militära ändamål hade genom nådigt bref den 11 mars 1881 blifvit utsträckt därhän, att Lindarängen och Lindarängsviken upplåtits till öfningsfält för Stockholms garnison i allmänhet mot villkor, bland andra, att af statsmedel skulle därför årligen utgå ersättning till Djurgårdskassan af 1,080 kronor (se sid. 29). Då annan för garnisonens öfningar lämplig terräng, som kunde ersätta det intrång, Norra Djurgården lidit genom tillkomsten därstädes af Värtahamnen, nya kasernetablisement m. m. icke finnes inom Djurgårdens ägoområde, måste Lindarängens bibehållande för berörda ändamål fortfarande anses vara oundgängligen nödvändigt. Det syntes därför vara önskvärdt, att i sammanhang med frågan om upplåtelse af Hjorthagen kunde åvägabringas en sådan inskränkning af den staden år 1878 förunnade förmån, att densamma komme att upp-

höra så vidt den hade afseende å det jordområde, som omfattade hoffjägarbestället Tegeludden samt Lindarängen och den s. k. Kruthusbacken, och detta desto hellre som det kunde antagas, att staden knappast någonsin eller åtminstone icke förrän i en långt aflägsen framtid kunde komma i behof af sagda område.

Kungl. Maj:t och Riksdagen funno visserligen icke skäl bifalla chefens för Djurgårdsstyrelsen förslag, att bland villkoren för Hjorthagens upplåtande borde bestämmas, att stadens rätt till vissa delar af de år 1878 upplåtna områdena vid Lilla Värtan skulle helt och hållet upphöra, men föreskref, att dessa områden endast i den ordning skulle få tagas i besittning, att sedan Kungl. Maj:t pröfvat hvarje särskild ifrågasatt upplåtelses erforderlighet för hamnanläggningen eller för upplags- och byggnadsplatser, staden skulle äga tillträda i första rummet lägenheten Hermanstorp samt hoffjägarbestället Tegeludden samt först sedermera, och i intet fall innan 40 år förflutit efter af-talets afslutande, d. v. s. år 1929, Lindarängen och Kruthusbacken.

Riksdagen biföll äfven i öfrigt Kungl. Maj:ts ifrågavarande framställning, hvadan Stockholms stad erhöll full äganderätt till Hjorthagen med därtill hörande områden och vatten mot afstående till kronan af mark invid Artilleriplanen samt erläggande af en mellangift af 229,642 kronor 25 öre.

Af detta belopp disponerades 29,642 kronor 25 öre för bestridande af kostnaderna för utvidgning af hjortparken vid Gripsholm, dit de i Hjorthagen förut varande hjortarne öfverflyttades. Återstoden, 200,000 kronor, inlevererades till statskontoret för att på lämpligt sätt göras räntebärande*. Arliga räntan får i likhet med öfriga för Djurgårdens förvaltning afsedda medel disponeras till Djurgårdens förbättring och försköning.

* Detta belopp tillgodofördes den under statskontorets förvaltning ställda s. k. *Djurgårdsfonden*, hvilken bildats år 1885 af medel, som Stockholms stad, jämlikt af Kungl. Maj:t med 1884 års Riksdag lämnadt medgifvande, erlagt i lösen för vissa områden af Norra Djurgården, hvilka erfordrades för reglerande af stadens gräns mot Djurgården utefter Valhallavägen från Stora Surbrunnsgatan till Jungfrugatan. Staden blef genom denna reglering ägare till de Djurgården förut tillhöriga områden söder om Valhallavägen samt till 18 meters bredd af denna vägs södra del. Återstående delen af vägen, omfattande en bredd af 47 meter, uppläts till stadens förfogande, mot villkor att å densamma skulle anläggas och underhållas alléer m. m., samt att till Djurgårdskassan i ersättning årligen skulle erläggas ett belopp, som genom Stockholms rådstufvurätts dom den 27 juli 1885 bestämts till 2,659 kronor 56 öre. Djurgården erhöll utan ersättning äganderätt till all staden eller enskilde tillhörande mark, som i norr föll utanför Valhallavägens nyssnämnda södra del. Den af staden erlagda lösesumman, som tillföll Djurgårdsfonden, belöpte sig till 350,000 kronor.

Fondens behållning uppgick den 31 december 1902 till 550,000 kronor, förutom upplupna räntor, utgörande 22,371 kronor 32 öre.

Stockholm—Rimbo-banan.

Genom nådigt bref den 14 juli 1882 beviljade Kungl. Maj:t Stockholm—Rimbo järnvägsaktiebolag koncession å en järnvägsanläggning mellan Stockholm och Rimbo samt medgaf, bland annat, att bolaget erhöle upplåtelse af den för järnvägen behöfliga, kronan tillhöriga mark utan annan kostnad än att, hvad anginge boställsjord eller annan åt enskild person med åborätt eller annorledes upplåten kronojord samt all jord å Djurgården och å Haga slotts mark utan undantag, ersättning därför skulle lämnas i enlighet med hvad nådiga förordningen den 14 april 1866 angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof därom stadgade.

Den mark, som från Djurgården togs i besittning för järnvägsanläggningen, utgjorde delar af hofjägarboställena Träskporten och Söderbrunn samt Djurgårds-Frescati. Köpesumman för marken bestämdes till 13,121 kronor 27 öre.

För utvidgning af Östra stationens område tilläts sedermera järnvägsbolaget genom nådig resolution den 7 juli 1893 att genom expropriation förvärfva ytterligare ett område af 4,379 kv.-meter från Djurgården. Lösesumman för denna mark uppgick till 2,486 kronor 76 öre.

Genom nådigt bref den 10 augusti 1900 har Kungl. Maj:t medgifvit, att bolaget finge mot lösen, som på enahanda sätt skulle bestämmas, erhålla äganderätt till ett mindre område af Djurgårdens mark, som erfordrades för anordnandet af en mötesstation vid Experimentalfältet. Expropriation af detta område har emellertid ännu icke ägt rum.

Bergshamra.

Besittnings-
rätten till
Bergshamra.

Såsom redan förut är anmärkt, faller inom de å sid. 13 för Norra Djurgården angifna gränser jämväl en mindre del af egendomen Bergshamra. Detta område tillhör visserligen icke Djurgården i egentlig mening, men då ett eventuellt bebyggande af Norra Djurgården torde i en framtid komma att beröra jämväl ifrågavarande egendom, har kommittéen ansett sig böra meddela följande inhämtade upplysningar om den rätt kronan äger till densamma.

Genom nådigt bref den 1 oktober 1707 upplät drottning Hedvig Eleonora till sekreteraren, sedermera riksrådet greve Samuel Bark kronoegendomen Bergshamra med torpet Ålkistan på tolf års arrende mot en årlig afgäld till hofkassan af 300 daler kopparmynt. År 1711 utsträcktes den sålunda upplätta arrenderätten till ständig besittningsrätt för greve Bark, hans hustru, barn och arvingar mot samma arrendesumma, och genom nådigt bref den 8 september 1719 »confirmerade» drottning Ulrika Eleonora sistnämnda upplåtelse. Jämväl Gustaf III fastställde, enligt nådig resolution den 18 augusti 1775, besittningsrätten till Bergshamra för dåvarande innehafvaren greve Nils Bark och hans barn, men förklarade tillika att, om dessa aflede, bergsrådet Rudbeck och dennes son Olof Rudbeck skulle egendomen öfvertaga. Sedan emellertid såväl greve Nils Bark som Olof Rudbeck affidit, förordnades genom nådigt bref den 13 januari 1783, att »greve Barks äldste son samt af hans efterkommande son efter son och, i händelse af den manliga liniens utgång, dotter efter dotter» skulle på förut omförmälda villkor äga besittningsrätt till Bergshamra. Egendomen är fortfarande i greffliga släkten Barks besittning.

Enligt nådigt bref den 13 juni 1820 utgår numera arrendet för Bergshamra med 23 tunnor $2\frac{6}{13}$ kappar spannmål, hälften råg och hälften korn, att lösas efter medelmarkegångspris.

C. Försäljningen.

Föregående förslag till försäljning af vissa delar af Norra Djurgården.

Motion vid
1892 års ur-
tima riksdag.

Frågan om försäljning af vissa delar af Norra Djurgården har redan vid föregående tillfällen varit föremål för öfverläggningar och förslag.

Uti en vid 1892 års urtima riksdag inom Första Kammaren väckt motion föreslogs, att Ladugårdsgärdet med angränsande, staten tillhöriga parker m. m. skulle upplåtas till bebyggande på samma sätt, som tillgått vid försäljningen af de gamla gardestomterna, samt att de af en sådan försäljning inflytande inkomster skulle användas dels till anskaffande af ett nytt exercisfält å lämplig plats och dels till beredande af medel till grundskatternas afskrifvande.

Då emellertid ett tillika i motionen framställt förslag om skrifvelse till Kungl. Majt med begäran om framläggande för Riksdagen af ny plan för nämnda skatters afskrifning icke vann Riksdagens bifall, förföll därmed för denna gång frågan om Ladugårdsgärdets försäljande.

Förslag af
riksmarskalks-
ämbetet.

I slutet af 1890-talet väcktes åter förslag rörande afyttrande till byggnadstomter af vissa delar af Norra Djurgården, nämligen områdena norr om Karlaplanen och östra delen af Karlavägen. På initiativ af riksmarskalksämbetet inleddes med Stockholms drätselnämnds första afdelning förhandlingar rörande upplåtande för byggnadsändamål och intagande i stadsplanen af den del af Ladugårdsgärdet, som begränsas åt norr af Valhallavägens förlängning i rät linje, åt öster af Banérgatans förlängning och åt söder af Karlaplanen och Karlavägens östra del. Enligt stadsingenjörskontorets och drätselnämndens åsikt erbjöd ifrågavarande förslag den fördelen, att en sannolikt kommande ytterligare utsträckning af stadsplanen öfver Ladugårdsgärdet lätt kunde anknyta sig till Valhallavägens förlängning, sådan denna i förslaget vore planerad. Då det emellertid snart nog befanns, att Valhallavägens utsträckning i rät linje skulle komma att föranleda en under dåvarande förhållanden allt för stor inskränkning af det till trupp-

öfningar använda området, ändrades planen därhän, att Valhallavägens förlängning skulle dragas mera åt söder, utefter gränsen mellan veterinärinstitutet och Ladugårdsgärdet, i riktning mot Gustaf Adolfs kyrkan till dess den mötte Banérgatans förlängning. Denna förändring af planen gaf visserligen enligt drätselnämndens mening ett mindre tillfredsställande läge åt Valhallavägens fortsättning, men i det hela hade nämnden intet att erinra mot den afslutning, som den nuvarande stadsplanen för Östermalm enligt detta förslag skulle erhålla.

Det sålunda till intagande i stadsplanen föreslagna området hade en areal af 99,450 kv.-meter, hvaraf omkring 63,290 kv.-meter skulle användas till byggnadsplatser och omkring 36,160 kv.-meter afsättas till gator och öppna platser.

Sedan riksmarskalksämberet förklarar sig vilja föreslå, antingen att hela området skulle försäljas till Stockholms stad, eller ock att gatorna skulle till staden överlätas och genom stadens försorg ordnas mot ersättning af kronan, afslutades mellan riksmarskalksämberet och drätselnämnden, under förutsättning af såväl Kungl. Maj:ts och Riksdagens som stadsfullmäktiges godkännande, aftal därom att kronan skulle till Stockholms stad med full äganderätt och utan ersättning afstå all till gator och öppna platser erforderlig mark samt bekosta dess fullständiga ordnande med aflopsledningar och beläggning med tuktad sten, hvaremot staden skulle åtaga sig att för framtiden underhålla och belysa de sålunda ordnade gatorna och platserna. Härjämte skulle kronan medgifva staden rätt att å Ladugårdsgärdet anlägga en afloppstrumma till Lilla Värtan samt med 65,000 kronor deltaga i kostnaden härför. Enligt stadens byggnadskontors beräkning skulle kronans kostnader, sistnämnda belopp inbegripet, uppgå till sammanlagdt 370,570 kronor.

Uti detta aftal ingick, bland annat, att Valhallavägens förlängning skulle erhålla en bredd af allenast 18 meter. Vid ärendets behandling i stadsfullmäktiges beredningsutskott den 3 januari 1901 beslöt emellertid utskottet att endast under den förutsättning tillstyrka planen och aftalet, att Valhallavägens förlängning gjordes 65 meter bred, samt att i öfverensstämmelse härmed i aftalet med riksmarskalksämberet gjordes det tillägg, att all för denna bredare trafikled behöflig mark afstodes till staden med full äganderätt och utan ersättning. Ärendet återförvisades till drätselnämnden, som med anledning häraf återupptog underhandlingarna med riksmarskalksämberet.

Uti skrifvelse till drätselnämnden den 11 november 1901 framhöll nämnda ämbete, att den mark, som af beredningsutskottet sålunda ifrågasatts till afstående med full äganderätt, utgjorde ett område af omkring 37,500 kv.-meter. Då hela det förut till intagande i stadsplanen föreslagna området utgjorde 99,450 kv.-meter, hvaraf omkring

36,160 kv.-meter skulle åtgå till gator och öppna platser, syntes det riksmarskalks-
 ämbetet väl mycket begärdt, att Djurgården skulle dessutom afstå ytterligare ett om-
 råde, som uppginge till betydligt öfver en tredjedel af hela den till intagande i stads-
 planen ifrågasatta marken, och hvarigenom det område, som staden utan ersättning
 skulle erhålla, komme att motsvara en sammanlagd areal af 73,660 kv.-meter. Värdet
 af det område, hvarmed enligt beredningsutskottets förslag Valhallavägen skulle till-
 ökas, kunde riksmarskalksämbetet ej med full noggrannhet beräkna, men ansåg, att det
 representerade ett högst betydligt kapital, som under den närmaste framtiden komme
 att än ytterligare stiga. Slutligen erinrade ämbetet, att staden fått vid anläggandet af
 den nuvarande Valhallavägen erlægga lösen för den mark, hvartill staden erhållit ägande-
 rätt samt, så länge staden hade dispositionsrätt öfver alléerna vid denna väg, utgifva
 årlig ersättning till Djurgårdskassan för mistad afkastning, skada och intrång m. m.
 På grund häraf, och då det gällde en staten tillhörig egendom af stort värde, ansåg
 sig ämbetet icke kunna hos Kungl. Maj:t hemställa, att äfven det af beredningsutskottet
 föreslagna området för utvidgande af Valhallavägens fortsättning till 65 meters bredd
 skulle få utan ersättning öfverlämnas till staden.

Arendet förekom ånyo i beredningsutskottet den 23 januari 1902, därvid utskottet
 yttrade, att de villkor, som utskottet fäst vid en tillstyrkan af ifrågavarande stads-
 planeförslag med tillhörande aftal, hade tillkommit för att i detta fall häfda den
 vid flera föregående tillfällen i aftal med kronan och andra genomförda grundsats,
 att när större oobbyggda områden skulle intagas i stadsplanen, och staden ej
 blefve ägare till hela den mark, som skulle planläggas, äganderätten till allt, som
 enligt planen afsåges att upplåtas till allmänhetens begagnande, skulle tillfalla staden.
 Med hänsyn till denna och framtida regleringar vore det uppenbarligen af yttersta vikt
 för staden att ej eftergifva något af denna fordran. Vid sådant förhållande tillstyrkte
 utskottet stadsfullmäktige att icke lämna bifall till det villkorliga aftalet och förty be-
 sluta, att riksmarskalksämbetets framställning om antagande af stadsplan för ifråga-
 varande delar af Ladugårdsgärdet icke skulle då föranleda någon stadsfullmäktiges
 åtgärd.

Denna utskottets hemställan blef af stadsfullmäktige bifallen den 12 februari 1902.

Motiv till kommitténs förslag i fråga om försäljning af Norra Djurgården.

Med hänsyn till de fordringar, som ännu för några tiotal år sedan ställdes på en truppöfningsplats, kunde de i Stockholm förlagda truppförbanden med allt skäl anses vara synnerligen lyckligt lottade. Det till exercisfält af dem begagnade Ladugårdsgärdet erbjöd nämligen en efter dåvarande förhållanden mycket ändamålsenlig öfningsterräng af omkring 200 hektars ytvidd med obetydligt kuperad mark, fri från trädgrupper och andra för utbildning i rent formell exercis hindrande föremål. I norr och öster auörgränsade kuperade och skogbevuxna områden, som obehindradt fingo af trupperna användas, och som voro fullt tillräckliga för då såsom erforderliga ansedda öfningar i terräng. Och för mera utsträckta öfningar stod hela Norra Djurgården med undantag af de jämförelsevis obetydliga områden, som åt enskilda upplåtits, till föfogande af trupperna. Utan tidsödande marscher från kasernerna, af hvilka alla utom ingenjörtruppernas och trängens äro belägna i Ladugårdsgärdets omedelbara närhet, kunde alltså trupperna sättas i tillfälle att erhålla omväxlande utbildning i det fria. Exercisfältet var fullt tillräckligt för öfningarnas utförande i det omfång, som då ansågs erforderligt, nämligen i kompani- eller bataljonsförband. Jämväl med hänsyn till eldhandvapnens då ännu relativt ringa skottvidder kunde Ladugårdsgärdet anses ganska väl motsvara de förhållanden, hvarunder en verklig strid kunde tänkas komma att utkämpas.

Ladugårdsgärdets olämplighet som truppöfningsplats.

Såsom revyplats är Ladugårdsgärdet synnerligen lämpligt med sin nedanför »Borgens» fot utbredda lätt öfverskådliga yta, bestämdt begränsad af skogklädda höjder, Djurgårdsbrunnsvikens vatten och hufvudstadens yttersta husrader.

Uppfattningen om Ladugårdsgärdets lämplighet såsom truppöfningsplats måste emellertid numera blifva en helt annan. Den truppstyrka, som under månaderna maj—september nu vapenöfvas i Stockholm, har högst betydligt ökat, och under repetitionsöfningarna, då från och med år 1904 två årsklasser värnpliktige komma att däri deltaga, blifver den ungefär dubbelt så stor som den, hvilken för blott ett tiotal år sedan här utbildades. Samtidigt har behovet af öfningar i större förband och med trupper af olika vapenslag gjort sig allt mera käunbart. Ladugårdsgärdet ansågs visserligen vara en ganska lämplig öfningsplats ännu någon tid efter det eldvapnen erhållit lika stora skottvidder som nu, men den ständigt sig utvecklande vapentekniken samt eldens ökade verkan kräfva dock allt större utrymme för uppmarsch och anfall. Särskildt har det

nyligen avslutade sydafrikanska kriget med den därunder i vida högre grad än någonsin tillföre vunnna erfarenheten om de moderna eldvapnens under vissa förhållanden rent af förintande verkningar åstadkommit, att man börjat fästa allt mindre vikt vid formel exercis i sluten ordning — hvartill Ladugårdsgärdet så väl lämpat sig — utan i stället lagt hufvudvikten af utbildningen vid öfningar i att med skickligt begagnande af det skydd, terrängen kan erbjuda, föra fram stridsformationer äfven med långa, glesa skyttelinjer till afstånd för verksam eld. Under det att alltså förr den bästa öfningsplatsen var den, hvilken erbjöd den jämnaste och friaste ytan, är numera eftersträfvansvärdt att äga tillgång till ett område, som erbjuder så stor omväxling i terrängen som möjligt och därigenom lämnar tillfälle till en mångfald olikartade taktiska uppgifter.

Emellertid skulle väl Ladugårdsgärdet, om därmed fortfarande fått förenas öfriga till truppernas disposition förr upplättna områden af Norra Djurgården, kunnat anses i någon mån motsvara dessa fordringar, ehuru alltid den olägenheten kvarstått, att området likväl ägt allt för ringa utsträckning. Men i stället har det förhållandet inträffat, att trupperna, långt ifrån att fortfarande äga tillträde till nyss nämnda områden, tvärt om allt mera afstängas från de trakter af Djurgården, som ligga utanför det egentliga Ladugårdsgärdet och skjutbanorna vid Kaknäs. Detta har delvis sin naturliga grund i de nya anläggningar af olika slag, hvartill delar af Norra Djurgården upplåtits. Värtahamnen intager redan nu en betydlig del af sådan mark, som förut fått till truppöfningar disponeras, och Stockholms stad äger — såsom förut erinrats — rätt att än ytterligare utsträcka hamnområdet, så att slutligen, om ock först efter år 1929, stora delar af öfningsterrängen därstädes gå förlorade. Järnvägen till Värtan har ock borttagit icke obetydligt område och framför allt försvärat förbindelsen mellan de delar af Norra Djurgården, som den skiljer åt. Ett i någon mån liknande förhållande har Sturevägens anläggande medfört. Hjorthagen, Ropsten och Lugnet hafva öfverlämnats till Stockholms stad, och den utvecklingsmöjlighet för öfningsfältet, som i dessa trakter förefunnits, är alltså omintetgjord. Bergianska trädgården har numera anlagts å ett område, där trupper förr tämligen obehindradt fingo utveckla sig. Slutligen hafva kavallerietablissemnet samt Första Svea artilleriregementes och Lifgardets till häst kaserntomter upptagit betydliga delar af sådan terräng, som för vissa kombinerade öfningar varit särskildt gynnsam.

Härtill kommer, att Djurgårdsstyrelsen till nytta för själfva Djurgården, men till afsevärdt hinder för truppöfningarna afstängt vissa områden för att skydda därstädes befintliga trädplanteringar m. m.

Hvad som alltså återstår för truppernas öfningar utgör hufvudsakligast — förutom skjutbanorna, hvarom här nedan närmare skall talas — det egentliga Ladugårdsgärdet,

d. v. s. den öppna platsen mellan Djurgårdsbrunnsviken och stadens områden vid Värta-
hamnen.

Det frontutrymme, som här erbjudes *infanteriet* för utveckling, uppgår till allenast omkring 1000 meter och måste — med hänsyn till de olika förhållanden, hvarunder ett infanteriregemente kan komma att uppträda och hvari utbildning måste ske — anses otillräckligt till och med för ett regemente. Och äfven om detta område på vissa ställen erbjuder möjligheter för ett skyddadt framförande af trupper, är det dock vida mera öfverskådligt och jämnt än terrängen i allmänhet i vårt land, och är alltså icke ägnadt att återgifva de förhållanden, under hvilka verkliga strider numera sannolikt komma att utkämpas.

Såsom terräng för *kavalleriets* utbildning i spaning och fälttjänst är Ladugårdsgärdet och Norra Djurgården alldeles otillräckligt, hvarjämte markens hårda beskaffenhet utöfvar en mycket ogynnsam inverkan på hästarnas ben och hofvar.

För *artilleri* är Ladugårdsgärdet visserligen i många hänseenden en lämplig öfningsplats, erbjudande ett icke ringa antal i och för sig goda eldställningar. Dock äro skottvidderna alldeles för små samt därför vilseledande vid utbildningen i artilleritaktik. Dessutom kunna fältmässiga öfningar där icke företagas i större förband än en division, en olägenhet, som med ökad styrka kommer att göra sig gällande, då ett fältartilleriregemente på grund af den nya härordningens genomförande utsväller från två till fyra divisioner.

Då icke mindre än två infanteriregementen, två kavalleriregementen, ett fältartilleriregemente samt positionsartilleriregementet äro hänvisade att såsom sin dagliga öfningsplats gemensamt använda Ladugårdsgärdet, hvilket redan för hvart och ett af dessa truppförband för sig är otillräckligt, inses lätt i huru hög grad ett större öfningsområde för Stockholms trupper numera är af behovet påkalladt.

För de i Stockholm förlagda infanteritruppförbandens skjutöfningar användas för närvarande skjutbanorna vid Kaknäs. Dessa banor erbjuda fördelen att ligga tämligen nära kasernerna men ändock hafva en sådan belägenhet, att andra öfningar å Ladugårdsgärdet icke hindras af skjutningarna å banorna. De äro därjämte skyddade för blåst, hvilket för den första utbildningsskjutningen måste anses särdeles förmånligt. — Banorna hafva dock obestriddligen flera olägenheter. Först och främst är deras antal alldeles otillräckligt. Såsom bevis härför må anföras, att under repetitionsöfningarna nästlidet år ett fotgardesregemente kunde för sina skjutöfningar få disponera

Skjutbanornas
otillräcklighet.

allenast 24 af de vid Kaknäs befintliga 40 skottaflorna och detta endast i sammanlagdt 48 timmar. Denna brist kommer naturligtvis att än kännbarare göra sig gällande i samma mån, som härordningens genomförande fortskrider och två klasser värnpliktige deltaga i repetitionsöfningarna, samt allt större vikt kommer att läggas vid de värnpliktiges utbildning i skjutning. Dess värre är ock denna brist omöjlig att afhjälpa, ty utrymme saknas fullständigt att därstädes anlägga flera skjutbanor eller å de nu befintliga uppställa flera taflo.

Skyddsskärmen för skottlinjerna, den s. k. Kaknähagen, är med hänsyn till den stora skottvidden och genomträngningsförmågan hos arméns nya gevär af otillräckligt djup, något som naturligtvis ej heller står att afhjälpa. Förlupna kulor hafva därförlundom slagit ned i närheten af båtar å Lilla Värtan, till och med någon gång å Fjäderholmarne. På grund häraf kunna vissa i skjutinstruktionen föreskrifna skolskjutningar numera ej utföras å dessa skjutbanor, utan annan mark har för särskild kostnad måst förhyras på större afstånd från hufvudstaden.

De tvänne å platsen anordnade banorna hafva äfven i förhållande till hvarandra ett ofördelaktigt läge, som kan medföra fara, då skjutning samtidigt pågår å dem båda. Därjämte måste banornas östliga längdriktning anses olämplig, enär skyttarne under större delen af förmiddagen äro vända mot solljuset. Slutligen bör anmärkas, att den här ofvan såsom en fördel för den första skjututbildningen framhållna omständigheten, att banorna äro skyddade för blåst, medför den olägenheten för en mera fältmässig utbildning, att tillfälle härstädes ej gifves till öfning i skjutning under ogynnsamma vindförhållanden.

Till fältskjutning saknas naturligtvis utrymme å Ladugårdsgärdet, då en infanteristyrka under sådana öfningar måste, om icke särskilda terrängförhållanden bereda erforderlig skyddsskärm, disponera ett område af omkring 4000 meters längd och eu bredd, som helst med 1300 meter öferskjuter truppens frontutsträckning, samt då artillerifältskjutning fordrar ett område af 6000—6500 meters längd.

En icke oviktig del af trupputbildningen, nämligen öfningen i *fältarbeten*, d. v. s. uppkastande af skansar, gräfvande af skyttegrafvar och kokgrafvar m. m., kan endast i mycket ringa omfattning bedrifvas å Ladugårdsgärdet. Härför har upplåtits allenast omkring ett tunnlands jordrymd i närheten af skjutbanorna, och marken är härstädes till följd af de under många år på detta begränsade område utförda öfningarna, numera alldeles olämplig för desamma.

Af det anförda torde framgå, att, alldeles oberoende af öfriga på frågan om Norra Djurgårdens försäljning inverkan de omständigheter, tidpunkten nu är inne, då med nöd-

vändighet åtgärder måste vidtagas för anskaffande af ett annat, större öfningsfält för de i Stockholm förlagda truppförbanden. Ett oafvisligt kraf förefinnes således på en öfningsplats för dessa trupper, hvilken med betydligt större utsträckning äger mera omväxling i terrängens beskaffenhet samt medgifver utförande af taktiska tillämpningsöfningar i större skala äfvensom anordnande af tillräckligt antal moderna skjutbanor för eldhandvapen samt af fältskjutningar för alla vapen.

Kommittén blifver i senare delen af sitt betänkande i tillfälle att redogöra för det sätt, hvarpå frågan om anskaffandet af ett sådant öfningsfält enligt dess åsikt bör lösas, men vill här framhålla, att den mot Ladugårdsgärdets försäljning ofta upprepade invändningen, att därigenom det nuvarande öfningsfältet skulle förstöras, icke längre kan tillmätas någon som helst betydelse, då i alla händelser detta fält numera icke är för sådant ändamål lämpligt och dessutom är alldeles otillräckligt samt därför måste, oafsedt försäljningsfrågan, snarast möjligt ersättas af ett nytt.

Mot Ladugårdsgärdets bebyggande har vidare invändts, att de invid öfningsfältet för närvarande belägna fem jämförelsevis nya kasernerna komme att för sitt ändamål blifva obrukbara. Denna invändnings värde har bestridts redan af statsrådet och chefen för landtförvarsdepartementet uti hans ofvan återgifna anförande till statsrådsprotokollet den 8 april 1902 (sid. 5), och kommittén kan i allo instämma i hvad statsrådet då yttrat. Försäljningen af Ladugårdsgärdet kan och måste af naturliga skäl så ordnas, att endast vissa, för truppöfningarna mindre viktiga delar däraf först upplåtas till bebyggande, hvadan själfva exercisfältet alltså under en följd af år kan användas för truppernas dagliga öfningar lika väl som nu. För öfningarnas utförande på ett mera framskridet stadium måste, såsom nyss framhållits, i alla händelser snarast möjligt anskaffas ett större öfningsfält å annan plats i Stockholms närhet, och man torde med visshet kunna antaga, att detta ej blir beläget på längre afstånd från staden, än att äfven infanteritrupperna utan allt för stor tidsutdräkt kunna dit förflytta sig från de nuvarande kasernerna.

Kasernernas
förflyttning.

En undersökning af terrängförhållandena visar, att större delen af området söder om Valhallavägens förlängning fram till Lilla Värtan äfvensom trakterna vid Östra stationen kunna bebyggas, utan att öfningsterrängen å Ladugårdsgärdet så förminskas, att fotgardesregementena sakna tillräckligt utrymme för sina nyssnämnda dagligen förekommande öfningar i mindre förband.

Huru lång tid bebyggandet af nämnda områden kan kräfvä, är naturligtvis omöjligt att med visshet förutsäga. Man har antagit, att tomter å Norra Djurgården skulle kunna försälas till ett belopp af i medeltal 2—3 millioner kronor om året, och enligt denna beräkningsgrund skulle, enär ifrågavarande områden innehålla byggnadskvarter, skogsinstitutets nuvarande tomt däri inberäknad, till ett af kommittén uppskattadt värde af c:a 35 millioner kronor, en tidrymd af omkring 15 år åtgå för bebyggandet. Under denna tid skulle fotgardeskasernerna kunna bibehållas å sina nuvarande platser.

När emellertid förr eller senare den tidpunkt inträffar, då kasernerna till följd af den fortgående byggnadsverksamheten måste flyttas, hafva förvisso deras tomter så stigit i värde, att det belopp, som genom desammas försäljning kan erhållas, betydligt öfverstiger nybyggnadskostnaderna. Svea och Göta lifgardens tomtkomplexer, de till dem upplätta parkområdena inberäknade, omfatta en areal af omkring 120,000 kv.-m. Beräknas värdet för detta område allenast efter det redan under nuvarande förhållanden alltför låga medelpriset af 56 kronor 72 öre per kv.-m., som erhöles vid försäljningen af de förra gardestomterna, uppkommer äfven efter afdrag af erforderliga kostnader för gatureglering ett sammanlagdt tomtvärde af omkring 6,500,000 kronor, eller sålunda betydligt mera än den till 3,400,000 kronor beräknade kostnaden för uppförande af nya kasernetablissemment för dessa truppförband.

Men äfven sedan fotgardesregementena blifvit till det nya öfningfältet förflyttade, torde kavallerietablissemmentet samt Första Svea artilleriregementes och Lifgardets till häst kaserner kunna ännu någon tid förblifva vid Ladugårdsgärdet, enär de därstädes förlagda truppförbanden såsom beridna utan större olägenhet och tidsförlust kunna förflytta sig till det ifrågasatta nya exercisfältet. För de dagliga mindre öfningarna torde utom återstående delar af Ladugårdsgärdet kunna användas fältridtklubbens ridbana och den s. k. Storängsbotten, hvilka områden antagligen först i en mera af lägsen framtid blifva föremål för bebyggande.

Af sistberörda kaserner torde kavallerietablissemmentet till följd af sitt för byggnadsverksamhet utmärkta läge invid Djurgårdsbrunnsvikens strand och den fortsatta Strandvägen först komma i fråga att förflyttas. Detta etablissemment disponerar för närvarande öfver ett område af omkring 135,000 kv.-m. yta. Efter samma, äfven här allt för låga tomtvärde, eller 56 kronor 72 öre per kv.-m., skulle erhållas en försäljningssumma af omkring 7,500,000 kronor*), under det att ett nytt etablissemment för Lifregementets dragoner beräknats kosta 1,500,000 kronor.

*) Visserligen torde någon del af området få afsättas till gator, för hvilkas reglerande köpeskillingen delvis måste tagas i anspråk, men å andra sidan lära åtminstone tomterna utefter Strandvägen kunna betinga betydligt mer än det antagna medelpriset.

Därnäst i ordningen torde Första Svea artilleriregementes kasern böra förflyttas. Visserligen lärer bebyggande af därintill närbelägna områden icke inverka synnerligen menligt för öfningarna, hvilka utan olägenhet kunna förläggas längre bort från kasernen, men för en af artilleristens viktigaste utbildningsgrenar, exercis till fots med kanoner, är det af stor vikt att i kasernens omedelbara närhet hafva fria och vidsträckta synfält, som erbjuda tillfälle att skärpa blicken vid uppsökande af mål, riktning utförande samt vinnande af erfarenhet vid afståndsbedömning m. m., och därför torde icke kasernens förflyttning böra uppskjutas, till dess densamma blifver alldeles kringbyggd. Dess läge vid Valhallavägen midt för Nybrogatan torde medföra, att försäljningen äfven här blifver ekonomiskt gynnsam för statsverket.

Sist kommer antagligen Lifgardets till häst nya kasernetablissemment att behöfva förflyttas. Att med någon grad af sannolikhet angifva tiden, när denna förflyttning kan anses blifva en nödvändighet, är naturligtvis ännu svårare än i fråga om fotgardeskasernerna. Ett femtiotal år torde dock troligen till dess förflyta.

Huruvida en framtida försäljning af Norra Djurgården kommer att medföra ett för statsverket ur ekonomisk synpunkt mer eller mindre gynnsamt resultat beror naturligtvis ytterst af *tillgången* på tomtplatser i Stockholm och dess omedelbara närhet samt *efterfrågan* på dylika i allmänhet och särskildt å Norra Djurgården.

Sannolikheten af en gynnsam försäljning.

En närmare undersökning af förhållandena visar, att å de närmaste områdena *utanför* Stockholms stads nuvarande gränser knappast någon mera afsevärd tillgång å goda och välbelägna byggnadstomter finnes annat än å Norra Djurgården. Åt söder begränsas hufvudstaden af Hammarby sjö och Årstaviken, hvarigenom en naturlig afslutning af byggnadsverksamheten åt detta håll är gifven. Visserligen torde i en framtid staden komma att utsträckas jämväl söder om dessa vattendrag, och särskildt om planen att öppna Hammarby sjö för trafik och hamnanläggning kommer att blifva förverkligad, varda sjöns södra stränder sannolikt inom kort bebyggda, men dessa områden ligga dock så aflägsset från stadens centralare delar, att deras eventuella intagande i stadsplanen icke torde kunna utöfva någon menlig inverkan på Norra Djurgårdens försäljning.

Tillgången på byggnadstomter i Stockholm.

Ej heller torde förrän i en mera aflägsen framtid åtskilliga delar af Kungsholmslandet blifva föremål för byggnadsspekulation.

Vasastadens och öfre Norrmalms utveckling åt norr och nordväst hindras af kro-

nans ägovälden i Solna socken: Haga, Stallmästaregården, Karlberg m. m., hvadan alltså staten har dessa stadsdelars vidare utvidgande i sin hand.

Inom stadens planlagda område finnas emellertid vidsträckta tomtkomplexer, som ännu äro obebyggda. Hufvudmängden af dessa är i Stockholms stads ägo, men enär jämförelsevis få äro belägna inom Östermalms församling, behöfver någon konkurrens mellan staden och kronan icke befaras.

Efterfrågan
på byggnads-
tomter i
Stockholm.

Efterfrågan på byggnadstomter i Stockholm torde öfver hufvud taget vara beroende af folkmängdens tillökning. Något inflytande kan väl ock den förmögnare befolkningens önskan att äga sina bostäder i en sund och vacker stadsdel med moderna och bekväma hus utöfva å tillväxten af staden i en viss riktning — Östermalms hastiga bebyggande torde härå vara ett exempel —, och en stadsdels gynnsamma läge för handel och industri innebär naturligtvis ock betingelser för att den inom kort blir föremål för byggnadsverksamhet, men i stort sedt och då frågan gäller ett så betydande område som Norra Djurgården med tomter, passande för många olika ändamål, lärer det hastigare eller långsammare bebyggandet ytterst bero på den större eller mindre hastiga tillväxten af hufvudstadens invånareantal.

Att beräkna folkmängdens sannolika tillökning och på den grund uttala någon åsikt angående den tidpunkt, inom hvilken byggnadsbehovet i Stockholm skulle kunna antagas hafva föranlett hela Norra Djurgårdens bebyggande, är naturligtvis ytterst vanskligt. Med ledning af en fullständig folkmängdsstatistik torde visserligen några slutsatser kunna dragas, men erfarenheten har ofta gifvit vid handen att dessa kunna vara mycket ovissa.

Enligt uppgifter i berättelsen angående Stockholms stads kommunalförvaltning år 1900, har den mantalsskrifna befolkningens tillväxt under de senaste 40 åren, fördelade i femårsperioder, utgjort

1861—1865	16,302	personer,	motsvarande	per	år	26,6	pro	mille
1866—1870	7,417	»	»	»	»	10,9	»	»
1871—1875	11,377	»	»	»	»	15,7	»	»
1876—1880	22,894	»	»	»	»	26,5	»	»
1881—1885	43,271	»	»	»	»	45,4	»	»
1886—1890	34,192	»	»	»	»	29,5	»	»
1891—1895	21,769	»	»	»	»	17,0	»	»
1896—1900	33,950	»	»	»	»	23,4	»	»

Summa 191,172 personer.

Om befolkningen i Stockholm fortföre att tillväxa i samma proportion, skulle hufvudstaden omkring 30 år härefter äga en dubbelt så stor folkmängd som nu, d. v. s. c:a 600,000 invånare.

Det torde emellertid vara tvifvelaktigt, huruvida den relativt betydliga folkökning, som i Stockholm ägde rum under 1870- och 1880-talen, må läggas till grund för beräkningar rörande den sannolika tillväxten af befolkningen i framtiden. Genom järnvägarnes anläggande och öppnande för trafik skapades många nya utvecklingsmöjligheter för städerna, och till följd däraf ägde då en betydlig inflyttning rum från landsbygden. Sedan ett mera stabilt förhållande mellan stads- och landtbefolkningens numerär inträdt, torde tillväxten af städernas invånareantal icke visa så höga siffror, som under dessa årtionden. Förhållandena under 1890-talet bestyrka jämväl detta.

Enligt inhämtade upplysningar från statistiska centralbyrån utgör emellertid en folkökning i större städer af 20 pro mille årligen ingen hög siffra. Uppnås denna, fördubblas stadens folkmängd på 35 år. Om folkökningen komme att uppgå till allernäst 10 pro mille, skulle folkmängden fördubblas på 70 år, hvilket dock är en ovanligt långsam tillväxt. Efter ett medeltal af 15 pro mille skulle hufvudstaden omkring år 1950 hafva ernått en folkmängd af 600,000 invånare.

Den 31 december 1900 utgjorde sammanlagda ytinnehållet af tomtområdena inom Stockholms stads planlagda område 11,940,798.4 kv.-meter, fördelade på 843 kvarter och 6400 tomter*). Om härifrån undantagas helt och hållet obebyggda kvarter med omkring 2,000,000 kv.-meters areal, återstår ett mer eller mindre bebyggt område af närmare 10,000,000 kv.-meter. Kunde man förutsätta, att fördubblad folkmängd kräfver fördubbladt bostadsutrymme, skulle alltså 50 år härefter icke blott alla nu obebyggda tomter inom Stockholm utan ock hela Norra Djurgården hafva behöft tagas i anspråk för byggnader. Då emellertid dels vidsträckta områden af de nuvarande stadsdelarne kunna tätare bebyggas och alltså upptaga större folkmängd än nu, dels ock många ännu okända omständigheter kunna komma att inverka på stadens utveckling antingen till dess påskyndande eller försenande, anser sig kommittén för sin del icke våga uttala någon som helst gissning angående den tid, inom hvilken behovet af byggnadstomter kan hafva föranledt Norra Djurgårdens fullständiga försäljning.

Hvad som däremot med visshet kan sägas, är att Norra Djurgården till följd af *Norra Djurgårdens lämp-
läget, terrängförhållandena och grundens beskaffenhet* m. m. erbjuder ett för bebyg-
gande synnerligen lämpligt område. lighet för be-
byggande.

*) Se berättelsen angående Stockholms kommunalförvaltning år 1900, tab. nr 11.

Läget.

Redan den onständigheten att en betydande byggnadsverksamhet sedan en följd af år tillbaka ägt rum inom de närmast Djurgården angränsande stadsdelarne, och att sålunda de områden, som först komme att här upplätas till försäljning, omedelbart anslöte sig till de nyaste och bästa delarne af den nuvarande staden, gifver Norra Djurgårdens byggnadsplatser stort värde. Afstånden härifrån till stadens centralare delar är ej heller afskräckande, helst förbindelselederna dit gå genom moderna och bekväma gator.

Terrängförhållanden.

Terrängförhållandena å Norra Djurgården äro i allmänhet för bebyggande synnerligen gynnsamma. Mycket få områden därstädes äro så kuperade eller så sankade, att de äro till tomtplatser olämpliga. Där detta undantagsvis kan anses vara förhållandet, synas dessa områden lämpligen böra afsättas till öppna platser för ett eller annat ändamål.

Grundens beskaffenhet.

För utrönande af byggnadsgrundens beskaffenhet har kommittén dels låtit verkställa åtskilliga djupborrningar å olika trakter af Norra Djurgården, dels ock tagit kännedom om resultatet af dylika borrningar, som för andra ändamål där ägt rum. Enär å stora delar af Norra Djurgården berggrunden ligger i dagen eller är täckt endast af ett obetydligt jordlager, och alltså intet tvifvel kan råda om därstädes förefintliga goda grundförhållanden, hafva borrningarna hufvudsakligen ägt rum på de platser, där man haft anledning befara mindre fördelaktiga resultat.

Sålunda har trakten mellan Djurgårdsbrunnsvikens norra strand samt landsvägen från Svea och Göta lifgardens kaserner till kavallerietablisementet undersökts medels företagna borrningar. Nedanför skogsinstitutets bergplatå har afståndet mellan jordytan och fast berg befunnits växla mellan 2,6—6,8 meter. I strandlinjen från skogsinstitutet till kavallerietablisementet hafva borrningarna utvisat 1,67—9 meters djup till fast botten. I Djurgårdsbrunnsviken utanför Källhagen, hvarest en utfyllning lämpligen borde komma till stånd för beredande af en för Strandvägens fortsättande fördelaktig strandlinje, har djupet, från vattenytan till berggrunden, varierat mellan 5,7 och 15 meter. Å området mellan landsvägen och strandlinjen hafva borrningarna gifvit vid handen att djupet till fast botten därstädes växlar mellan 2,8 och 7 meter samt undantagsvis uppgår till 12 å 14 meter.

Vid Lindarängen, hvarest marken är tämligen sank och därför vid ett eventuellt bebyggande af Ladugårdsgärdet torde böra afsättas till öppen plats för planteringar o. d., hafva borrningarna utvisat ett djup till fast botten af 4,6—11,1 meter.

Vid skjutbanorna å Kaknäs, hvarest vidlyftiga arbeten för flera år sedan måst företagas för markens torrläggning, har vid undersökning icke funnits större djup än 4,9 meter.

Utmed det från veterinärinstitutets tomt till Djurgårdsbrunnsviken i närheten af Hesslingeberg anlagda stora afloppsdikey, som å flera ställen blifvit sprängdt genom berg, hafva anträffats djup å 10,8 och 9 meter.

I allmänhet består marken på de sankta ställen, där borrhningar ägt rum, af blålera, mer eller mindre lös. Endast undantagsvis hafva sand- och gruslager anträffats.

I detta sammanhang torde böra redogöras äfven för resultatet af de borrhningar, som ägt rum i Laduviken, Husarviken och Uggleviken för undersökningar angående möjligheterna att antingen uppmuddra eller fylla dessa vattendrag. I Laduviken, hvarest vattendjupet växlar mellan 3,5 och 7 meter, befanns afståndet från vattenytan till berget utgöra från 10,8 till 24 meter. I Husarviken är vattendjupet 3,8 till 13,1 meter. Afståndet till fast botten utgör 4 till 28 meter. I Uggleviken varierar vattendjupet mellan 1 och 4,1 meter samt afståndet till fast botten mellan 4,9 och 21 meter, allt från medelvattenytan.

Ofvannämnda undersökningar torde gifva vid handen, att i allmänhet byggnadsgrunden å Djurgården är fördelaktig.

Innan kommittén afslutar förevarande undersökning af de skäl, som tala för en försäljning af Norra Djurgården, vill kommittén gifva allt erkännande åt den mot planen att till byggnadstomter afyttra dessa områden framställda och ur flera synpunkter helt visst befogade anmärkningen, att en för hufvudstadens befolkning kär blifven och nytta såväl som nöje bringande naturlig park därigenom går förlorad. Ur estetisk synpunkt sedt skulle det för visso vara bättre att bevara denna park och till hufvudstadens bästa utvidga och försköna den — möjligen skulle ändock rätt afsevärda områden i utkanterna af densamma kunna bebyggas, t. ex. större delen af själfva Ladugårdsgärdet. Norra Djurgårdens mark är dock, såsom nedan skall visas, så dyrbar och på samma gång lätt säljbar, att ett tillgodoseende af dessa sinnet och känslan tilltalande hänsyn för bevarandet af de natursköna trakterna därstädes skulle i längden visa sig allt för dyrbart, för att staten skulle kunna förutsättas vilja göra en sådan uppoffring för Stockholms stad och dess invånare. En dylik hänsyn har i hvarje fall icke låtit sig förena med kommitténs uppgift.

Det torde emellertid dröja ganska länge innan byggnadsverksamheten härstädes tager hela det till park upplättna området i anspråk, och intill dess skall naturligtvis detta såsom hittills väl vårdas och bevaras. Men äfven sedermera kommer Stockholm att i sina omgifningar äga stora, väl vårdade och vackra parker, såsom hela den egent-

liga Djurgården med en areal af 288 hektar, och Hagaparken, omfattande 112 hektar, samt inom stadens område de ganska vidsträckta och vackert belägna Vanadis- och Tantolunderna, Vasaparken, Humlegården m. fl. De af kommittén utarbetade utkastet till stadsplan för Norra Djurgården upptaga jämväl ett flertal öppna platser.

De kraf, hvilka genomförandet af den nya härordningen ställer på statsverket, göra det också nu mer än någonsin nödvändigt att tillse, huruvida bland statens tillgångar sådana finnas, som kunna lämna större utbyte än hittills. En sådan är otvifvelaktigt Norra Djurgården. Då man, såsom förut är framhållet, numera icke längre kan anse Ladugårdsgärdet lämpligt såsom öfningsterräng, är den praktiska nyttan af dessa trakter ringa. Deras afkastning är i närvarande stund ej nämnvärd och förslår i hvarje fall icke mer än till underhåll af vägar och andra anläggningar därstädes. Om däremot en gynnsam försäljning kan åstadkommas, — och alla anledningar förefinnas att förvänta en sådan — frigöras de högst betydliga värden, som för närvarande ligga därstädes bundna.

Tidpunkten därför är nu inne. Om byggnadsverksamheten i Stockholm måste till följd af hinder från kronans sida afstanna i den stadsdel, hvarest den hittills varit lifligast, Östermalm, måste den med nödvändighet rikta sig åt andra därifrån långt aflägsna områden, och detta kan, om en gynnsam realisation afses, icke vara önskvärdt.

Af hvad kommittén nu anfört, har den efter noggrant öfvervägande kommit till den uppfattningen,

att Norra Djurgården så snart ske kan bör upplåtas till bebyggande, äfvensom att försäljningen bör så ordnas, att de områden först afyttras, hvilka kunna för truppernas öfningar undvaras, eller alltså trakterna i närheten af Östra stationen samt emellan Valhallavägens förlängning och Djurgårdsbrunnsviken.

Utkast till stadsplan för Norra Djurgården.

Såsom nyss är framhållet, erbjuder Norra Djurgården med afseende å därstädes befintliga, i allmänhet goda terrängförhållanden samt möjligheter till fördelaktiga aflopps- och dräneringsledningar ett ur sanitär synpunkt synnerligen gynnsamt område för bebyggande. Markens beskaffenhet är ock sådan, att utmärkt byggnadsgrund å de flesta ställen förefinnes. Omväxlingen mellan höjder och dalgångar samt de långa strandlinjerna utmed vackra vattendrag utgöra naturliga förutsättningar för att en här uppstående stadsdel bör blifva estetiskt tilltalande.

Allmänna förutsättningar.

Alla omständigheter tyda alltså därpå, att, om Norra Djurgården upplåtes till bebyggande, därstädes inom en jämförelsevis ej allt för långt aflägsen framtid kommer att växa upp en ny, modern stadsdel, i fråga om naturliga betingelser för sundhet, omväxling och trefnad fullt jämförlig med, om icke öfverträffande, de bästa Stockholm hitills äger.

Den frågan uppställer sig då: huru bör denna stadsdel lämpligast bebyggas? Kommittén har haft särskild anledning att taga denna fråga under noggrannt öfvervägande, då det ålegat kommittén *dels* att utreda, hvilka af de kronan tillhöriga områden å Norra Djurgården lämpligen kunna styckas och, indelade i tomter, försäljas, *dels* att angifva hvilka af dessa områden böra till försäljning i första rummet ifrågakomma, *dels ock* att verkställa beräkningar i fråga om beloppet af den inkomst, som genom en dylik försäljning kan för statsverket uppstå.

Möjligheten att afyttra tomter samt dessas värde är tydligtvis i hög grad beroende af många yttre förutsättningar, såsom gynnsamma förbindelseleder med stadens centrala delar, tillfälle till anordnande af spårvägar eller andra kommunikationer, närbelägenhet till hufvudgator och öppna platser, beskaffenheten af byggnadsgrunden äfvensom af tomternas användbarhet för ena eller andra ändamålet, såsom t. ex. för industriella anläggningar, för arbetarebostäder eller för uppförande af större, moderna boningshus.

Alla dessa på tomtförsäljningens resultat väsentligen inverkan förhållanden måste

åtminstone i någon mån vara utredda, för att en närmelsevis tillförlitlig värdering af marken skall låta sig göra.

Vid behandling af frågan om bebyggandet af Norra Djurgården har kommittén till en början tagit under pröfning, huru marken på grund af dess naturliga beskaffenhet lämpligen borde disponeras för olika byggnadsändamål, samt huruvida vissa områden borde afsättas till *villakvarter* eller till tomter för *större moderna boningshus*, för *industriella anläggningar*, för *arbetarebostäder* eller andra *enklare bostadshus*.

Villakvarter.

Hvad först beträffar frågan om upplåtelse af vissa trakter till *villakvarter*, har kommittén visserligen ansett, att det skulle hafva varit synnerligen önskvärdt, om några därtill särskildt lämpade områden kunnat afsättas för dylikt ändamål, men har dock efter noggrannt öfvervägande af alla på frågan inverkan omständigheter funnit sig icke kunna förorda detta förslag. Enligt kommitténs åsikt äger nämligen marken å Norra Djurgården så högt värde för ett framtida bebyggande, att det icke kan antagas annat än undantagsvis ifrågakomma, att någon skulle vilja för erhållande af en tillräckligt stor villatomt uppoffra den jämförelsevis betydliga köpeskillning, som af staten måste betingas. Att för en dylik högst oviss möjlighet på särskildt sätt anordna något visst område, hvilket icke finge vara alltför obetydligt, torde icke vara tillrädligt. Än mindre lärer det böra ifrågakomma att, för vinnande af önskemålet att erhålla ett fritt och rymligt villaområde, upplåta ett dylikt till afsevärdt billigare pris än det, som under andra förhållanden skulle kunna betingas. Erfarenheten — särskildt från den s. k. villastaden norr om Humlegården — visar, att uti en i stark utveckling varande stadsdel tomtvärdena så småningom kräfva ett vida mer ekonomiskt tillgodogörande af marken, än med villabyggandet är förenligt, och alltså skulle, äfven om mark för detta ändamål å Norra Djurgården upplåtes på billiga villkor, villakvarteren sannolikt efter hand försvinna, då den större byggnadsverksamheten sträckt sig dit.

Större moderna boningshus.

Till tomter för *större moderna boningshus* är framför allt området närmast Valhallavägens blifvande förlängning åt öster samt emellan denna och fortsättningen af Strandvägen utefter Djurgårdsbrunnsviken lämpligt. Till följd af såväl det utmärkta läget som den nära anslutningen intill hufvudstadens nyaste och bästa delar samt möjligheterna för snabba kommunikationer med Stockholms centrum, torde man kunna antaga, att den å Östermalm numera i det närmaste afslutade byggnadsverksamheten omedelbart skulle härstädes återupptagas, om området upplåtes till försäljning. Kommittén vill ock framhålla, hurusom detta område, nära intill den egentliga Djurgården samt genomskuret af den bredaste avenyen i Stockholm, Valhallavägen, hvilken till stor del torde komma att upplåtas till planteringar, i någon mån ersätter en villastad, hvars

anläggande varit önskvärdt, men såsom nyss är sagdt, ur ekonomisk synpunkt icke kunnat tillrättas.

Till tomter för *industriell verksamhet* äro särskildt ägnade dels trakterna omkring en ifrågasatt och nedan närmare omförmäld kanalaneläggning från Lilla Värtan till Brunnsviken genom Husar- och Laduvikarna och vidare områdena norr därom äfvensom det s. k. Kräftriket, hvilket, vare sig kanalen kommer till stånd eller icke, synnerligen väl lämpar sig för industritomter. Till nu omförmälda trakter kunna utan svårighet järnvägsspår framdragas från Albano station, hvarjämte tillfälle till vattenkommunikationer redan finnes och, såsom antydts, än ytterligare kan beredas.

Industri-
tomter.

För industriella anläggningar är jämväl området utmed Lilla Värtan från Loudden till Djurgårdsbrunnskanalens mynning synnerligen lämpligt och torde därtill böra användas, för så vidt icke ett föreliggande förslag att dit förflytta flottans härvarande station varder förverkligadt. Äfven hit kunna järnvägsspår med lätthet framdragas från det närbelägna spårsystemet vid Värtahamnen.

I närheten af dessa områden torde företrädesvis *arbetarebostäder* och andra *enkla-
rare boningshus* komma att uppföras. Det torde framdeles komma att tagas under öfvervägande, huruvida försäljningen af de för dylika byggnader mest lämpade platserna skulle kunna så anordnas, att därigenom möjlighet till billiga bostadshyror bereddes. De i sammanhang härmed stående frågorna om ändrad lagstiftning i vissa afseenden äro emellertid ännu så outredda, att kommittén icke haft någon anledning att närmare ingå härpå.

Arbetare-
bostäder och
andra enklare
boningshus.

Kommittén har vidare haft att undersöka, huru å det till försäljning föreslagna området lämpligast skulle kunna anordnas gator och trafikleder, allmänna platser samt kloak- och afloppsledningar m. m., allt för att tillförlitligt kunna bedöma, *huru stor tomtareal försäljningen skulle kunna omfatta, och huru stor köpeskilling Norra Djurgården skulle kunna inbringa.*

Ändamål med
stadsplane-
utkusten.

Kommittén har härvid naturligtvis i första rummet tagit hänsyn till byggnadsstadgans för rikets städer föreskrift, att stadsplan bör så uppgöras, att den på en gång motsvarar rörelsens behof af utrymme och bekvämlighet, sundhetens fordran på ljus och frisk luft, önskligheten af största möjliga trygghet mot mera utbredda eldsolyckor samt skönhetssinnets anspråk på fritt utrymme, omväxling och prydighet.

Grunder för
uppgörande af
en stadsplan.

Inom dessa allmänna gränser, hvilka delvis medgifva stor frihet vid tillämpandet, kan naturligtvis en stadsplan tänkas ordnad på flera olika sätt.

Olika system
för en stads-
plans uppö-
rande.

Som bekant äro de åsikter, hvilka under det senare århundradet gjort sig gällande i fråga om utarbetandet af planer för en stads bebyggande samt ordnandet af gator, torg och andra öppna platser, ofta vidt skilda från dem, som i våra dagar allt mer tränga sig fram. Att här ingå på en kritik af vare sig det ena eller det andra systemet eller ens att närmare redogöra för deras olika detaljer kan naturligtvis icke komma i fråga och tillhör ej heller kommitténs uppgift, men några af de synpunkter, som i hvarterdera af dem göra sig särskildt märkbara, torde dock böra i korthet angifvas, såsom i någon mån inverkan på de alternativa utkast till stadsplan för Norra Djurgården, kommittén ansett sig böra framlägga.

Rätlinje-
systemet.

Det hittills förhärskande systemet kännetecknas hufvudsakligen af sträfvanden att erhålla så vidt möjligt raka gator med långa perspektiv, jämna husrader och rätvinkliga kvarter.

I sig själf är det naturligtvis fullkomligt riktigt att anordna raka gator, där terrängen medgifver detta eller inbjuder därtill. Ur trafikens synpunkt erbjuder oftast en på lämpligt sätt i tjänlig terräng dragen rak gata den största bekvämligheten såväl som tryggheten. Ett fullt ändamålsenligt och ekonomiskt bebyggande af tomterna har också mestadels sin viktigaste förutsättning i raka gatulinjer och rätvinkliga kvarter.

Men genomförandet af en efter enbart dessa principer uppgjord stadsplan medför i allmänhet, att icke någon eller åtminstone helt ringa hänsyn kan tagas till terrängens naturliga beskaffenhet. Obestriddligen föranleder detta, såvida ej kvarteren och gatulinjerna här och hvar afbrytas af planteringar, parkanläggningar o. d., att staden eller stadsdelen å skönhetssinnet verkar schematisk och stereotyp.

Krokinje-
systemet.

De nyare åsikterna i stadsbyggnadskonsten söka häfda, att åt staden visserligen skall gifvas en ur trafikens, hygienens och brandsäkerhetens synpunkter bästa möjliga uppdelning, men allt under villkor att *största möjliga hänsyn tages till befintliga, på planuppgörandet inverkan förhållanden*, alltså terrängens naturliga beskaffenhet, redan använda trafikleder, de olika ändamålen med bebyggandet af särskilda delar utaf det område, som skall planläggas o. s. v. En gata bör därför, enligt dessa åsikter, hellre i krokinje dragas kring en bergshöjd, än sprängas genom denna. I stället kan höjden lämpligen användas till plats för en kyrka, en skola eller annat mera monumentalt byggnadsverk. Ur estetisk synpunkt bör — enligt samma åsikter — erhållandet af raka gator ingalunda eftersträvas, utan tvärtom allt för stor enformighet i deras sträckningar undvikas. I stället för det långt utsträckta gatuperspektivet bör alltså tråda ett mera begränsadt sådant, som på lämpligt sätt avslutas med en böjning af gatu-

linjen, en arkitektoniskt framträdande byggnad, en plantering, en staty eller någon annan lämplig fond.

För ernåendet af harmoni och enhetsverkan i en stadsplans detaljer, sådana de i verkligheten utföras, fordras jämväl, bland annat, att hänsyn tages till de rätta proportionerna mellan byggnaderna, synnerligast de mera monumentala, och de framför eller vid sidan om dessa belägna *friplatserna*: gatorna eller torgen. Detta kan naturligtvis icke vid uppgörandet af en stadsplan på papperet iakttagas, men däraf följer ock, att en dylik plan -- särskildt om dess tillämpande och utförande sträcker sig öfver en längre tidrymd -- icke får i detaljerna vara så fastslagen, att icke ändringar och modifikationer, betingade af de vid stadens eller stadsdelens bebyggande uppkommande verkliga förhållandena, må kunna ske. Hufvudlederna för samfärdseln, hufvuddragen för planen måste naturligtvis definitivt fastställas, men det bör i den mån, som staden utvidgas, tillkomma framtiden att besluta om fyllandet af mellanrummen och utarbetandet af detaljerna.

Förändringar i
stadsplanen.

Att alla dessa olika synpunkter komma att vid ett blifvande bebyggande af Norra Djurgården vägas mot hvarandra och hvar för sig tillbörligen beaktas, är utom allt tvifvel. Kommittén har för sin del vid uppgörandet af utkast till stadsplan för Norra Djurgården sökt taga hänsyn såväl till den ena som den andra af dessa meningar och därför utarbetat tvänne planer, enligt hvilka gator och kvarter utlagts i ungefärlig öfverensstämmelse *dels* med det system som söker erhålla, såvidt möjligt, raka gator och rätvinkliga kvarter (alternativ I), *dels ock* med de åsikter, som häfda att gator och kvarter böra anordnas uteslutande med hänsyn till terrängförhållandena (alternativ II). Därjämte har kommittén utarbetat ett tredje utkast, hvaruti afseende blifvit fäst vid båda dessa principer för stadsplaners uppgörande, och hvilket kommittén för egen del anser äga vissa företräden framför de andra (alternativ III).

Alternativa
förslag.

Ifrågavarande tre alternativa stadsplaneutkast hafva utarbetats i skalan 1 : 5,000. Vid detta betänkande hafva desamma fogats i en till 1 : 20,000 reducerad skala* (blad 2—4).

* Beträffande dessa betänkandet såsom bilagor åtföljande planer torde böra anmärkas, att desamma, dels för att inskränka tryckningskostnaderna, dels ock för att åskådliggöra, huru de naturliga terrängförhållandena, åtminstone i alternativen II och III, inverkat på planernas utförande, blifvit tryckta å en äldre af generalstabens litografiska anstalt öfver Stockholmstrakten utarbetad karta med tydliga höjdbeteckningar. Då emellertid denna i liten skala upprättade karta gifvetvis icke kunnat vara i alla detaljer så noggrann som de kartor i skalan 1 : 5,000, hvarå kommitténs originalutkast utarbetats, hafva mellan kartan och själfva planerna smärre skiljaktigheter i fråga om gränslinjer, strandkonturer m. m. uppstått, hvilka naturligtvis icke förefinnas å de större originalen.

Ändamålet med dessa planer har i första rummet varit att undersöka, huruvida det ekonomiska utbytet af Norra Djurgårdens försäljning kan tänkas ställa sig olika vid tillämpandet af det ena eller andra systemet för dess bebyggande. Resultaten af dessa undersökningar komma längre fram i detta betänkande att visas.

Kommittén vill samtidigt uttryckligen frambålla, att den ingalunda afsett att med de framlagda stadsplaneutkasterna åstadkomma en slutgiltig lösning af den ur såväl ekonomisk som estetisk synpunkt viktiga frågan om bästa sättet för anordnandet härstädes af kvarter, gator och öppna platser. Denna fråga måste med nödvändighet föregås af en noggrannare undersökning och uppmätning af terrängen och därefter blifva föremål för en vida mera ingående och detaljerad behandling och utredning, än kommittén kunnat eller ens ägt befogenhet att åt densamma ägna, och de framlagda utkasterna få alltså anses endast såsom ett projekt till stomme för en på ännu fullständigare mätningar och terrängundersökningar grundad framtida stadsplan.

Stadsplanens
stomme.

Hvad som i hvarje stadsplan måste blifva i stora drag gemensamt, äro de af terrängens naturliga beskaffenhet, lutningsförhållandena, grundens beskaffenhet m. m. betingade hufvudådrorna för trafik och samfärdsel samt dränering, eller med andra ord, det skelett, kring hvilket stadsplanens detaljer sedermera på ena eller andra sättet anordnas.

Förberedande
åtgärder.

Kommitténs första åtgärd för utförandet af denna del af dess uppgift var alltså att låta utarbета en skelettritning såsom grundval för en blifvande mera detaljerad stadsplan. För åstadkommandet af en sådan hafva jämförelsevis ganska omfattande förarbeten varit nödvändiga. Till kommitténs förfogande hade ställt en inom generalstabens topografiska afdelning utarbetad karta öfver Norra Djurgården i skalan 1 : 5,000 med höjdkurvor för hvarje meter, men denna karta har dock i vissa delar måst kompletteras och justeras. För erhållande af fullt exakta fixpunkter å marken anmodade kommittén, såsom förut är omförmäldt, lektorn vid tekniska högskolan m. m. E. Jäderin att å en del af Ladugårdsgärdet verkställa triangelmätningar*.

Vidare hafva afvägningar ägt rum inom trakterna närmast hufvudstadens bebyggda område, hvarjämte, såsom ock förut omförmälts, åtskilliga djupborrningar företagits på sankta ställen samt i Husar- och Laduvikarna.

Större
trafikleder.

Sedan sålunda en för utförande af kommitténs uppgift tillräckligt noggrann terrängkarta erhållits, har kommittén å kartan utlagt de *större trafiklederna*, hvarvid särskild

* Redogörelse härför har överlämnats till statsrådet och chefen för landförsvarsdepartementet.

hänsyn tagits till trafikens behof af gen och bekväm förbindelse med stadens nuvarande delar.

Kommittén har tänkt sig Valhallavägens förlängning åt öster bilda den förnämsta förbindelseleden från den nya till de gamla stadsdelarna. Med goda lutningsförhållanden skulle denna esplanad, utlagd till omkring 60 meters bredd, således i nära öfverensstämmelse med den nuvarande delen af Valhallavägen, förmedla samfärdseln från närheten af Djurgårdsbrunnskanalens mynning i Lilla Värtan till Östermalm, hvarifrån trafiken komme att ledas dels genom Odengatan till Vasastaden, dels ock genom Östermalms minst 18 meter breda gator till Stockholms centrum. Uti Valhallavägens förlängning skulle utmynna andra större gator, förmedlande samfärdseln med de yttre delarna af det nya stadsområdet. Från den nuvarande Värtahamnen skulle, såsom hittills, trafiken till inre delar af staden ledas genom Sturevägen, och från hamnens blifvande utvidgning åt sydost skulle andra större gator i hufvudsakligen raka sträckningar föra samfärdseln till inre delar af staden.

Valhallavägens
förlängning.

Af särskild vikt och betydelse för den nya stadsdelen komme utan tvifvel en förlängning af Strandvägen att blifva. Till följd af naturförhållandena och jämväl af estetisk hänsyn hör denna från dess nuvarande ändpunkt dragas i en kurva kring bergpartiet vid skogsinstitutet, men kan sedermera i hufvudsakligen rät linje, dock svagt böjd efter strandkonturerna vid Djurgårdsbrunnsviken, hvilka i stort sedt kunna bibehållas oförändrade, dragas ända fram till Lilla Värtan. Någon mera afsevärd utfyllning är här föreslagen endast utanför Hesslingeberg, hvarest viken redan nu är betydligt uppgrundad. I alternativen I och III har ifrågasatts, att här jämväl skulle kunna anordnas ett halfcirkelformigt utsprång af gatulinjen, upptagande en anläggning med planteringar och hviloplatser med synnerligen tilltalande utsikter öfver Djurgårdsbrunnsvikens vattenyta och stränder.

Strandvägens
förlängning.

Såväl genom det utmärkta läget för moderna bostadshus, som till följd af den lifliga trafik, hvilken, i synnerhet därest den ifrågasatta nya flottstationen vid Lilla Värtan blifver anlagd, här komme att ledas fram, skulle denna strandväg blifva en af de förnämsta och vackraste af hufvudstadens gator.

Hvad beträffar stadsplaneförslagets *gatubredder*, hafva dessa naturligtvis ingensstädes upptagits mindre än den i byggnadsstadgan i allmänhet föreskrifna af 18 meter. Däremot hafva de gator, hvilka kunna tänkas komma att förmedla en lifigare trafik, föreslagits erhålla en bredd af 25 à 30 meter. Till jämförelse må meddelas, att nedan nämnda gator i Stockholm hafva följande bredd, nämligen Strandvägen 70 meter, Valhallavägen 65 meter, Narvavägen 50 meter, Karlavägen 40 meter, Birger Jarlsgatan

Gatubredder.

och Odengatan 30 meter, Vasagatan och Fleminggatan 25 meter, öfriga nyanlagda gator t. ex. Linnégatan, Kungsgatan, Tegnérgatan och Upplandsgatan 18 meter, Drottninggatan och Regeringsgatan 10 meter samt Vesterlånggatan 6—7 meter.

Valhallavägens föreslagna förlängning skulle, såsom nyss är nämnt, erhålla en bredd af omkring 60 meter. Denna sistnämnda gatubredd skulle visserligen kunna anses onödigt stor, men nyttan af en genom den nya stadsdelen dragen bred och ljus aveny med godt utrymme för planteringar och alléer kan knappast öfverskattas. Någon ersättning för det förlorade tomtutrymmet torde ock kunna erhållas därigenom, att vid denna gata utan olägenhet kunna uppföras sexvåningshus.

Den föreslagna gatubredden tillåter framdragandet i nästan hvilka gator som helst af dubbla spårvägslinjer. Till de områden af den nya stadsdelen, hvilka företrädesvis ägna sig till anläggningar för industriell verksamhet, äfvensom till den ifrågasatta flottstationen vid Lilla Värtan torde järnvägsspår böra framdragas, och dylika hafva ock å planerna utmärkts.

Catulutningar. Hvad beträffar *lutningsförhållandena* å gatorna, äro dessa enligt alla tre alternativen i allmänhet gynnsamma, och blott på kortare sträckor uppgå stigningarna till 1 : 30. Dock förekomma i särskildt kuperad terräng undantagsvis några brantare stigningar. Till jämförelse kan nämnas, att den nya uppfartsvägen till Vasastaden genom Dalagatan har en lutning af 1 : 33—1 : 25, Sturegatan 1 : 32, Engelbrektsgatan 1 : 21, Upplandsgatan vid Norra Bantorget 1 : 14, Kungsbacken 1 : 12, Hamngatsbacken 1 : 11 och Götgatsbacken 1 : 10.

Hufvudafloppsledningar. I sammanhang med utmärkandet af de större trafiklederna hafva *hufvudafloppsledningarnas* tilltänkta sträckningar å kartan utlagts och därvid hänsyn framför allt tagits till önskvärdheten att leda största delen af afloppsvattnet till Lilla Värtan och endast hvad som befunnits oundgängligen nödvändigt till Brunnsviken och Djurgårdsbrunnsviken.

Några nämnvärda svårigheter att med goda lutningsförhållanden draga kloakledningarna till Lilla Värtan hafva egentligen endast förefunnits å sträckan från trakterna kring Östra stationen samt utefter Ladu- och Husarvikarna. Vattnet i Laduviken är som bekant alldeles stillastående och på grund däraf redan nu förskämdt, hvadan det icke varit tänkbart att under nuvarande förhållanden låta några kloakledningar där utmynna. Varder emellertid en af kommittén ifrågasatt, å stadsplaneförslagen utmärkt samt längre fram närmare omförmäld kanalaneläggning från Brunnsviken till Lilla Värtan genom Ladu- och Husarvikarna i framtiden förverkligad, kunna de anmärkta svårigheterna helt och hållet undvikas, ty kloakvatten kan då utan olägenhet ledas dels till sjelfva kanalen

dels ock till Brunnsviken, som genom såväl denna kanal som en likaledes ifrågasatt utvidgning af kanalen vid Älkistan komme att erhålla kraftigare vattenomsättning. Detta senare förslag torde framför allt böra förverkligas, om nyssnämnda kanalprojekt icke kan blifva realiseradt, men lär, äfven om denna kanal kommer till stånd, böra genomföras, enär stora fördelar såväl för trafiken som vattenomsättningen i Brunnsviken därigenom skulle vinnas.

Såsom *öppna platser* hafva afsatts samt å utkasten med grön färg betecknats åttio Öppna platser. skilliga områden, som antingen med anledning af sin belägenhet å bergshöjder lämpligen kunna reserveras för offentliga byggnader af mera monumental karaktär med omgifvande fri mark för planteringar o. d., eller ock till följd af sitt sankt läge eller grundens dåliga beskaffenhet icke lämpa sig för bebyggande, men däremot med stor fördel kunna användas till parkanläggningar, lekplatser eller andra sådana allmänna ändamål.

Salutorg hafva icke å planerna särskildt utmärkts. Anledningen därtill är den, att dylika böra anordnas i den mån stadsdelens utveckling och däraf följande behof af vissa centra för handel med lifsförnödenheter o. d. det kräver. Intet hindrar att, där så kommer att anses behöfligt, utsluta ett eller annat kvarter från bebyggande och i stället därstädes anlägga ett salutorg, naturligtvis med de smärre förändringar i stadsplanen för närmast kringliggande områden, som däraf måste blifva en följd på grund af såväl praktiska som estetiska hänsyn.

Kvarteren hafva å planerna utlagts så ändamålsenligt som omständigheterna det tillåtit. Det är dock gifvet, att vid utarbetandet af de föreliggande stadsplaneutkasterna hänsyn framför allt måst tagas till erhållandet af ett efter terrängen lämpadt nät af viktigare trafikleder, och att alltså understundom önskingarna att åstadkomma en fullt tillfredsställande kvarterindelning i mindre grad fått göra sig gällande. Men, såsom kommittén ofta framhållit, äga dessa planer icke anspråk på att i detaljerna komma att lända till efterrättelse, enär en noggrann detaljmätning måste äga rum, innan de olika områdena efter hand kunna på ett fullt tillfredsställande sätt indelas till kvarter och tomter.

Kvarter-
indelningen.

I alla de af kommittén utarbetade alternativa förslagen till stadsplan för Norra Djurgården ingår det förut i korthet omförmälda projektet att emellan Lilla Värtan och Brunnsviken genom Husar- och Laduvikarna anlägga en *kanal*. Kanalförslag.

En dylik anläggning skulle utan tvifvel medföra högst beaktansvärda fördelar. Dess betydelse ur sanitär synpunkt såsom medförande ökad vattenomsättning i Brunnsvikens redan nu af kloakledningar från staden icke obetydligt förorenade vatten har förut på-

pekats. Likaledes skulle genom en sådan kanal Laduvikens stillastående och förskämda vattensamling erhålla aflopp och en eljest inom snaraste framtid nödvändig igenfyllning af denna vik undgås. Dessa sanitära fördelar af kanalanläggningen skulle än ytterligare ökas, om kanalen vid Ålkistan erhöle större bredd, en tanke, som jämväl varit föremål för kommitténs uppmärksamhet, men, särskildt med hänsyn därtill att kronan icke äger dispositionsrätten öfver kringliggande områden, icke föranledt något definitivt förslag, ehuru väl denna kanalutvidgning blifvit å stadsplanerna antydd.

Det är uppenbart, att en kanalanläggning från Husarviken till Brunnsviken skulle vidare medföra gynnsam inverkan på saluvärdet ej blott af de intill kanalen gränsande kvarteren utan jämväl i en framtid å hela det till omkring 9,000 meters längd uppgående strandområdet rundt kring Brunnsviken, hvilket till största delen är i kronans ägo.

Fördelen af att genom kanaler erhålla vattenkommunikationer till närheten af den under anläggning varande stora godsstationen för statens järnvägar vid Norrtull får icke heller förbises.

Kostnaderna för denna kanalanläggning hafva enligt ett på okularbesiktning samt en del grundundersökningar stödt öfverslag ansetts komma att uppgå till omkring 5 millioner kronor. Skola emellertid kostnaderna kunna begränsas till detta belopp, måste kanalen dragas i något böjd linje genom den gynnsammaste terrängen samt allenast fasta järnvägs- och landsvägsbroar, dock på sådan höjd öfver vattenlinjen att mindre farkoster, pråmar o. d. obehindradt kunde trafikera därunder, anordnas öfver kanalen. I stället torde öfver den utvidgade kanalen vid Ålkistan böra byggas svängbro.

Med all sannolikhet komma kostnaderna för ifrågavarande kanalanläggningar att uppvägas af de ökade tomtpris, som i trakterna kring desamma och hela Brunnsviken framdeles skulle ernås, men en fast och säker grundval för bedömandet af dessa frågor kan emellertid åstadkommas endast genom en i detalj genomförd och för ändamålet särskildt anordnad undersökning.

Järnvägs-
förbindelser.

Utan nämnvärda svårigheter kan ett flertal *järnvägsspår* för industriens, handels och samfärdsels behof framdragas å Norra Djurgården. Den redan anlagda järnvägen mellan Karlberg och Lilla Värtan bildar för dessa en naturlig och fördelaktig utgångslinje. Förslagsvis hafva några af dessa trafikleder antydts å utkastet, men de vid stadsplanens genomförande uppstående verkliga behofven kunna naturligtvis föranleda många förändringar och utvidgningar af dessa.

Jämväl de af 1901 års bangårdskommitté ifrågasatta stations- och statsbaneanlägg-

ningarna å Norra Djurgården, hvilka framdeles i detta betänkande komma att utför-
ligare omförmälas, hafva å utkasten blifvit antydda.

Såsom af samtliga utkasterna framgår har kommittén icke närmare inlåtit sig på frågan om reglerandet af de delar af Norra Djurgården, hvilka sträcka sig norr om den tilltänkta kanalen genom Husar- och Laduvikarna till Brunnsviken. Flera viktiga frågor måste först lösas, innan bebyggandet af dessa trakter kan ifrågasättas, bland andra, en möjlig inskränkning af landbruksakademiens experimentalfält samt ordnandet af vetenskapsakademiens och Nobelstiftelsens nybyggnader. I beräkningarna af Norra Djurgårdens värde hafva emellertid dessa områden i den mån de äro i statens ägo, upptagits, då de ju alltid representera betydande tillgångar.

Ordnandet af trakterna norr om den föreslagna kanalen.

Norra Djurgårdens försäljningsvärde.

Sedan nyss omförmälda tre alternativa utkast till stadsplan för Norra Djurgården blifvit utarbetade, hafva med ledning af desamma beräkningar verkställt rörande den areal, som med tillämpandet af den ena eller andra principen för stadsplanens uppgörande skulle kunna upplåtas till bebyggande. Bil. 1 vid detta betänkande (sid. 119) innehåller uppgifter å ifrågavarande beräkningars resultat. Till grund för dessa uppgifter ligga detaljerade uträkningar af yttinnehållet af hvarje kvarter, gata och reserveradt område, enligt de särskilda alternativen*.

Af ifrågavarande uppgifter inhämtas, att sammanlagda arealen af alla de tomter, hvilka skulle kunna å Norra Djurgården försälas antingen till bebyggande med vanliga bostadshus eller för att begagnas till industriella anläggningar af ett eller annat slag utgör

enligt alternativ I	6,766,210 kv.-meter
» » II	6,804,950 »
» » III	6,753,350 »

Häruti hafva icke inräknats öppna eller för särskilda ändamål reserverade områden, ehuru väl några af dessa, hvilka lämpligen kunna användas till tomter för skolor,

* Dessa detaljuträkningar hafva öfverlämnats till statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet.

kyrkor eller andra offentliga byggnader, torde kunna inbringa icke obetydliga försäljningssummor, men å andra sidan har afdrag ej skett för områden, som framdeles böra upplåtas till salutorg.

De områden, hvilka äro afsedda att utläggas till gator, öppna platser, kajer m. m. innehålla en areal af

enligt alternativ I	3,873,790 kv.-meter	
» » II	3,835,050	»
» » III	3,886,650	»

Härvid torde böra anmärkas, att förhållandet mellan det för gator och öppna platser afsedda ytområdet å ena sidan, och kvarterens areal å andra sidan — ungefär 1 : 2 — synnerligen väl tillgodoser hygienens kraf och samfärdselns bekvämlighet samt att till och med någon minskning af gatuområdena och motsvarande ökning af tomtarealen möjligen, åtminstone inom vissa trakter, kan ske vid stadsplanens genomförande.

Sedan den i det föregående omförmälda undersökningen gifvit vid handen, att nyss angifna ytområden skulle kunna å Norra Djurgården upplåtas till försäljning, har kommittén haft att undersöka, huru stor inkomst en dylik försäljning skulle kunna inbringa. Kommittén har därvid utgått från den förutsättningen, att en för statsverket gynnsam realisation af ifrågavarande områden måste ske *successivt, kvarter efter kvarter, i den mån gatorna ordnas och byggnadsverksamheten fortskrider*. Det har nämligen icke funnits någon anledning antaga, att en försäljning af Norra Djurgården i dess helhet eller af vissa större delar skulle, om den ens vore möjlig, kunna lämna tillnärmelsevis det ekonomiska utbytte, som en långsamt fortskridande afyttring erbjuder. Någon uppskattning af Norra Djurgårdens värde i närvarande stund har kommittén alltså icke ansett vara af nöden att söka åstadkomma.

Att beräkna inkomsten af Norra Djurgårdens försäljning under nyssnämnda förutsättning, att försäljningen fortskrider i samband med byggnadsverksamheten, möter emellertid den svårigheten, att icke någon bestämd tidrymd kan angifvas, inom hvilken denna försäljning kan tänkas blifva afslutad. Då det dock i hvarje fall med visshet kan antagas, att härför kräfvos ett flertal decennier, kan för området i dess helhet icke bestämmas något värde, som äger sannolikhet att motsvaras af det verkliga, ty att nu uppgifva hvilka tomtpris, som i Stockholm blifva rådande tiotal år härefter, är uppenbarligen omöjligt.

Kommittén har därför ansett sig kunna lösa denna del af sin uppgift allenast på det sätt, att den antog ett visst *medelvärde* af marken, hvilket värde icke borde upp-

skattas högre, än att alla hittills kända omständigheter gåfve vid handen, att detsamma skulle visa sig motsvara det belopp, som efter försäljningen och bestridandet af alla med densamma och med stadsplanens genomförande förenade kostnader återstode för kronan. Detta värde har kommittén ansett sig kunna anslå till minst 30 kronor per kvadratmeter tomtyta. Kommittén har nämligen antagit, att utan svårighet skulle kunna ernås ett så högt försäljningspris, att minst sagda belopp skulle återstå i behållning för statsverket efter bestridandet af kostnaderna för planering, beläggning och dränering af gatorna i den nya stadsdelen samt för utförandet af ofvan omförmälda kanal- och järnvägsanläggningar, äfvensom kostnaderna för själfva försäljningen, ersättningar till Djurgårdskassan och enskilda lägenhetsinnehafvare samt bidrag till skogsinstitutets flyttning.

Ett nettopris af 30 kronor i medeltal per kvadratmeter tomtyta skulle inbringa en behållning af hela Norra Djurgårdens försäljning, som komme att uppgå

enligt alternativ I	till 202,986,300 kronor
» » II	» 204,148,500 »
» » III	» 202,600,500 »

eller alltså i rundt tal omkring 200 millioner kronor*.

Det ingår jämväl i kommitténs uppdrag att angifva värdet å de delar af Norra Djurgården, hvilka först kunna ifrågakomma till försäljning. Enär såsom i det föregående är anfördt, denna försäljning måste så ordnas, att de områden, hvilka för truppernas öfningar kunna undvaras, först försäljas, men däremot icke någon ytterligare inskränkning af öfningsterrängen äger rum, förrän Norra Djurgårdens bebyggande så fortskridit, att kasernerna måste förflyttas till annan ort, har kommittén ansett, att till en början skulle kunna till bebyggande upplåtas dels områdena närmast norr och öster om Östra stationen och dels trakterna mellan Valhallavägens förlängning samt Djurgårdsbrunnsviken och Djurgårdsbrunnskanalen, dock med undantag af de tre här belägna kaserntomterna samt med Valhallavägen tillsvidare utlagd till endast 18 meters bredd.

Arealen af dessa områden finnes närmare angifven å härvid fogade tabell, bilaga 2.

* I ofvan angifna areal af Norra Djurgårdens till försäljning föreslagna område ingår bland annat den del af Djurgårdens mark, som för närvarande disponeras af veterinärinstitutet, och värdet af detta område ingår sålunda jämväl i den beräknade nettobehållningen af försäljningen. Kommittén har dock tänkt sig, att den del af ifrågavarande behållning, som belöper sig på veterinärinstitutets område, skulle af institutet disponeras för nybyggnader m. m.

Däraf inhämtas, att dessa områden ansetts kunna lämpligen fördelas i fyra särskilda grupper nämligen:

1:o) *området vid Östra stationen*, innehållande 303,350 kv.-meter byggnadstomter;
 2:o) *området mellan Valhallavägens förlängning och Djurgårdsbrunnsviken från stadens östra gräns till Hesslingeberg*, som omfattar en till bebyggande afsedd yta af 295,550 kv.-meter, oberäknadt veterinärinstitutets tomtområde;

3:o) *området mellan Valhallavägens förlängning och Djurgårdsbrunnsviken från Hesslingeberg till Djurgårdsbrunns värds hus*, inom hvilket område finnas 180,050 kv.-meter byggnadstomter; samt

4:o) *området mellan Valhallavägens förlängning och Djurgårdsbrunnskanalen från Djurgårdsbrunns värds hus till Lilla Värtan*, omfattande 198,625 kv.-meter tomter.

Sammanlagdt innehålla dessa områden alltså 977,575 kv.-meter byggnadstomter, hvilka, enär de dels torde kunna försäljas inom en öfverskådlig tidrymd — enligt kommitténs förut anförda beräkning omkring 15 år från försäljningens början — dels innefatta delar af den för närvarande mest värdefulla marken å Norra Djurgården, torde kunna antagas inbringa en behållning af *c:a 35 millioner kronor*.

Af härigenom inflytande inkomster böra visserligen bestridas kostnaderna för anskaffandet af ett nytt öfningsfält för de i Stockholm förlagda truppförbanden äfvensom för uppförandet af nytt ammunitionsförråd och laboratorium samt bidrag lämnas till skogsinstitutets flyttning, hvarjämte ersättning af samma medel torde böra beredas Djurgårdskassan för mistade inkomster, äfvensom enskilda lägenhetsinnehafvare för dem tillhöriga byggnader m. m., men äfven efter dessa kostnaders bestridande torde antagligen 25 à 30 millioner kronor återstå till disposition af statsverket.

Sedan kommittén sålunda redogjort för sin uppfattning rörande de värden, som genom en försäljning af Norra Djurgården och särskildt de delar däraf, hvilka först böra afyttras, skulle kunna frigöras och tillgodokomma statsverket, har kommittén trott det vara af intresse samt lädande till ytterligare belysning af frågan att anföra åtskilliga uppgifter, som kommittén inhämtat ej mindre rörande tomtprisen i Stockholm under de senare åren, än äfven i fråga om kostnader för gatureglingsarbeten m. m. inom Stockholms stad. Kommittén har jämväl upprättat en tablå öfver de kostnader, som med tillämpning af dessa uppgifter, kunna antagas uppstå för gatureglering m. m.

å Norra Djurgården. Ifrågavarande uppgifter och tablå hafva såsom bil. 3—7 bifogats detta betänkande.

Bilagan 3 innehåller förteckning å tomter, som under åren 1880—1901 blifvit af Stockholms stad försålda, jämte uppgift å deras areal samt köpeskillingsbeloppen. Denna förteckning har upprättats med ledning af stadsfullmäktiges handlingar för nämnda år jämte därvid fogade bilagor, uti hvilka samtliga mellan staden och enskilda upprättade köpeafhandlingar finnas intagna. Ur förteckningen hafva endast uteslutits ett fåtal försäljningar, hvilka för åstadkommandet af tomtregleringar omfattat allenast smärre gaturemsor af oftast blott några få kvadratmeters areal.

Till köpeskillingarna böra läggas de belopp, som af vederbörande köpare erlagts såsom bidrag till stensättning af den vid tomten varande gatan. Kommittén har inhämtat, att dessa bidrag debiteras efter ett grundpris af

55 kronor	vid 12 meter bred gata
80 »	» 18 » » »
110 »	» 24 » » »
120 »	» 30 » » » ,

allt per längdmeter af tomtens gatulinje.

Bilagan 4 innefattar uppgift å samtliga de områden, som af gardesregementenas förra kaserntomter styckats och försålt, äfvensom deras areal och köpeskillingsbeloppen. Denna förteckning grundar sig å de utaf vederbörande försäljningsmän till landtförvarsdepartementet ingifna officiella rapporter m. m. och upptaga samtliga de försålda tomterna*.

Från Stockholms stads byggnadskontor hafva inhämtats åtskilliga upplysningar angående kostnader för gaturegleringsarbeten m. m. inom staden, och meddelas dessa uppgifter i bilagan 5.

Härpå grundade beräkningar rörande de kostnader, som skulle uppstå för gaturglering m. m. å Norra Djurgården innefattas i bilagan 6. Kommittén vill dock härvid särskildt framhålla att, enär det torde vara ovisst, huruvida de kostnader,

* För erhållande af ytterligare ledning vid bedömandet af Norra Djurgårdens försäljningsvärde, har kommittén tagit kännedom om ett af stadsingenjören H. Ygberg den 7 februari innevarande år till direktionen öfver veterinärinstitutet afgifvet utlåtande angående värdet af nämnda instituts tomtområde. Detta område skulle enligt stadsingenjörens åsigt kunna uppdelas i kvarter och tomter om sammanlagdt 34,696.1 kv.-meters areal samt jämlikt en af honom verkställd, hvarje tomt för sig omfattande värdering kunna betinga en köpesumma af 2,779,323 kronor 50 öre, motsvarande i medeltal något öfver 80 kronor per kv.-meter. De särskilda tomternas värde växlar enligt denna beräkning mellan 40 och 180 kronor för kv.-meter, beroende på grundens beskaffenhet och läget invid större eller mindre gata m. m.

som för dylika arbeten inom Stockholms stad uppkommit, ens för närvarande skulle äga någon motsvarighet vid enahanda arbetens utförande å Norra Djurgården, samt ännu tvifvelaktigare är, att under den långa tid, som försäljningen antages omfatta och samtidigt gaturegleringsarbetena fortgå, de uppgifna grundprisen förblifva gällande, någon fullt tillförlitlig slutsats rörande de verkliga kostnaderna för stadsplanens genomförande å Norra Djurgården icke kan på dessa beräkningar grundas.

Bilagan 7 innehåller slutligen en sammanfattning af de kostnader, som höra bestridas af bruttoinkomsten af Norra Djurgårdens försäljning.

D. Åtgärder i samband med försäljningen af Norra Djurgården.

Under förutsättning att den af kommittén tillstyrkta försäljningen af Norra Djurgården varder beslutad, torde till en början böra utarbetas och fastställas dels en generalplan för det framtida bebyggandet af Norra Djurgården i allmänhet, dels ock en definitiv och i alla detaljer utförd stadsplan för de områden, hvilka först skola afyttras.

Uppgörandet af dessa planer förutsätter underhandlingar med *Stockholms stad* om villkoren för införlifvandet af de nya stadsdelarna med de redan befintliga. Vid hittills skedda utvidgningar af stadsplanen har i allmänhet den principen blifvit följd, att till staden utan ersättning upplåtits all den mark, som erfordrats för nya gator och öppna platser, samt att staden icke drabbats af några kostnader för dessa gators ordnande med afloppsledningar och gatubeläggning m. m., hvaremot staden åtagit sig att för framtiden underhålla och belysa gatorna samt afgiftsfritt till tomtlinjerna framdraga gas- och vattenledningar. Då de forna gardestomterna upplätos till bebyggande, lades jämväl dessa villkor till grund för aftalet mellan kronan och Stockholms stad om de nya kvarterens och gatornas intagande i stadsplanen. Beträffande gatornas ordnande åtog sig då staden att ombesörja alla härför erforderliga arbeten mot ersättning af försäljningsmedlen för den verkliga kostnaden för arbetenas utförande.

Vid den reglering af Stockholms stads gräns mot Norra Djurgården, som åren 1884—1885 ägde rum, fick emellertid staden dels erlägga löseskilling, enligt expropriationsnämnds bestämmande, för de delar af Valhallavägen, hvilka tillfölo staden med äganderätt, dels ock förbinda sig att årligen utgifva på enahanda sätt bestämd ersättning för de områden af Valhallavägen, till hvilka staden erhöi dispositionsrätt. De förhållanden, hvarunder denna utvidgning af stadsplanen försiggick, voro dock olika de nu föreliggande.

Öfverenskommelse med *riksmarskalksämbetet* om upplåtande af den till försäljning ifrågakommande marken måste ock träffas. Denna öfverenskommelse kan tänkas grundad antingen därå, att ämbetet genast till den myndighet, hvilken kommer att taga närmaste befattning med försäljningen, öfverlämnar hela det område, som under en viss

Underhand-
lingar med
Stockholms
stad.

Underhand-
lingar med
riksmarskalks-
ämbetet.

tidsperiod skall bebyggas, eller ock successivt i mån af skeende försäljning tillhandahåller erforderlig mark, allt mot ersättning till Djurgårdskassan för de områden, som frångå Djurgården, enligt grunder, som vid beslutet om försäljningen torde böra bestämmas.

Hänsyn bör därvid tagas *dels* till att genom Norra Djurgårdens försäljning ett flertal åt Djurgårdens tjänstemän och betjante upplåtna boställen, af hvilka några äro förenade med löningsjord, gå förlorade, *dels* till att jämförelsevis rätt betydliga inkomster till Djurgårdskassan, för upplåtna lägenheter, höskörd och skogsfångst, hvilka inkomster delvis torde hafva kommit underhållet jämväl af Södra Djurgården till godo, därefter upphöra, *dels ock* därtill att, sedan Djurgårdens område kommer att inskränkas till trakterna söder om Djurgårdsbrunnsviken och Djurgårdsbrunnskanalen, större anspråk torde komma att ställas och större kostnader att nedläggas på detta områdes underhåll och vård än hittills.

Kommittén har på dessa grunder ansett sig böra ifrågasätta, att en viss del af den genom försäljningen uppkommande nettoinkomsten — exempelvis en procent — afsattes till Djurgårdsfonden såsom ersättning för de områden, som fränhändas Djurgården, hvarvid det torde vara lämpligt att, då något för Djurgården mera inkomstbringande eller behöfligt område (t. ex. boställsjord o. d.) tages i anspråk, en proportionsvis större ersättning lämnas, mot afräkning på framtida godtgörelse för i dessa hänseenden mindre värderik mark.

Ersättning åt
enskilda
lägenhets-
innehafvare.

I sammanhang härmed måste tagas under öfvervägande om och i hvad mån godtgörelse må utgå till de *enskilde*, hvilka för närvarande disponera lägenheter å Norra Djurgården. Innehafvarna af dessa lägenheter hafva visserligen icke någon *juridisk* rätt att längre tid, än nu bestående upplåtelser afse, besitta desamma, men då det hittills varit vanligt, att upplåtelser å Djurgårdens område vid skeende regentombyten förnyats, om ock mot förhöjd afgäld, samt alltså lägenhetsinnehafvarna ansett sig äga grundad förhoppning om besittningsrättens fortsatta bestånd, torde *billighet* fordra att ersättning för denna rättighets förlust åtminstone i någon mån dem beredes, särskildt med anledning däraf, att innehafvarna af ett flertal lägenheter tillåtits å dem uppföra byggnader, samt att vid öfverlåtelser af dessa ofta nog köpeskillingar blifvit utfästa, som sannolikt icke skulle kunnat betingas, därest man ej trott sig kunna påräkna besittningens fortvaro efter hittills följda grunder.

Kommittén vill emellertid framhålla, hurusom *dels* för att underlätta aftal med de lägenhetsinnehafvare, hvilka kunna vilja uppgifva sina rättigheter före besittningstidens utgång, och *dels* för att till bestämd tidrymd begränsa de hinder för försäljning, hvilka tilläfväntys kunna uppställas af sådana, som icke vilja afstå från dem tillkommande

besittningsrätt, det torde vara nödvändigt, att vid *nuvarande upplåtelsers tilländalöpande nya dylika beviljas allenast på viss bestämd kortare tid, ej öfverstigande 10 år.*

Bebyggandet af Norra Djurgården kräfver ock i sinom tid att skogsinstitutets och veterinärinstitutets byggnader äfvensom artilleriets laboratorium och ammunitionsförråd förflyttas till andra platser.

Flyttning af
skogs-
institutet,
m. m.

I afseende å *skogsinstitutets* förflyttning har kommittén i skrifvelse till domänstyrelsen den 17 maj sistlidet år anhållit, att styrelsen måtte utreda och till kommitténs kännedom meddela, huruvida — under förutsättning att försäljning af det område, som för närvarande disponerades af institutet, komme att äga rum — det befundes önskvärdt, att för institutet reserverades tomtplats å annat kronan tillhörigt område i Stockholms omedelbara närhet, samt äfven hvilka ungefärliga kostnader i ett eller annat fall ansåges uppstå för anskaffande af nya lokaler för institutet.

I anledning häraf har domänstyrelsen i skrifvelse den 28 oktober 1902 meddelat, att om än nuvarande förhållanden inom skogsväsendet ej kunde anses omedelbart påkalla någon förflyttning af skogsinstitutet, det likväl vore att förutse, att en sådan förflyttning komme att af flera anledningar i en snar framtid framkallas. Men denna angelägenhet vore beroende af vissa allmänna förutsättningar, hvilka ej ännu kunde öfverskådas, såsom bland annat det ökade behof af skogstjänstemän en blifvande skogslagstiftning kunde komma att kräfvä m. m., hvarför domänstyrelsen ej ansåge sig för närvarande kunna verkställa någon utredning eller göra något bestämdt uttalande vare sig i fråga om orten för skogsinstitutets förläggande eller om de kostnader, som för nya lokalers anskaffande eller för öfriga förändrade anordningars vidtagande i anledning af institutets förflyttande till annan ort kunde erfordras.

Kommittén är alltså icke i tillfälle att yttra sig i denna fråga, men vill framhålla, att skogsinstitutets bibehållande å dess nuvarande plats — området dock inskränkt till hvad som är oundgängligen nödvändigt — icke utgör hinder för en tämligen långt fortskridande försäljning och byggnadsverksamhet i dessa trakter.

Vidkommande *veterinärinstitutet* har kommittén likaledes i skrifvelse den 17 maj nästlidet år till direktionen öfver detta institut framställt förfrågan, huruvida och i hvad mån hänsyn borde under kommitténs arbeten tagas till den rätt öfver viss del af Ladugårdsgärdet institutet för närvarande innehade. Direktionen har uti skrifvelse den 28 oktober samma år till svar härå anfört, att de senare årtiondenas raska framsteg inom veterinärvetenskapen och de i hög grad ökade kraf på utrymme och ändrade anordningar, som blifvit en följd däraf, nödvändiggjorde till- och ombyggnad af institutet till sådan utsträckning, att direktionen måste se sig nödsakad hos Kungl.

Maj:t göra framställning om anslag därför till högst afsevärda belopp. På den grund hade tanke uppstått inom direktionen att, i betraktande af det höga värdet af institutets nuvarande tomtområde, genom förflyttning af hela institutet till annan stadsdel med lägre tomtvärden och försäljning af dess nuvarande område, förvärfva erforderliga medel för den nödvändigvordna omgestaltningen af institutet, utan att därför behöfva, åtminstone i alltför väsentlig grad, betunga statsverket med utgifter. En sådan förflyttning af institutet medförde i och för sig icke någon fördel för detsamma i annat afseende än det ofvan angifna, men direktionen ansåge de ifrågasatta förändringarna vid institutet vara af den vikt att för möjliggörande af dem en sådan åtgärd som den nämnda måste anses tillräddig.

På samma gång ville direktionen dock betona, att den icke ansåge någon afyttring eller styckning af veterinärinstitutets nuvarande tomtområden för annat ändamål än det ofvan omförmälda böra eller kunna ifrågasättas.

Kommittén har sedermera inhämtat, att direktionen för veterinärinstitutet inkommit till Kungl. Maj:t med framställning rörande försäljning af det utaf institutet för närvarande disponerade området och inköp af en tomtkomplex å Södermalm för uppförande af nya byggnader åt institutet. Denna framställning är ännu beroende på Kungl. Maj:ts pröfning.

Beträffande förflyttning af *artilleriets laboratorium och ammunitionsförråd* till annan ort, har generalfälttygmästaren och inspektören för artilleriet, efter tygmästarens i Stockholm hörande, till kommittén afgifvit yttrande och förslag. Då emellertid frågan om ny plats för dessa byggnader och förråd står i nära sammanhang med spörsmålet om förflyttning af de nuvarande kasernetablisementen, får kommittén längre fram i detta betänkande närmare redogöra för ifrågavarande förslag.

Sättet för försäljningen.

I fråga om sättet för själfva försäljningen har kommittén icke ansett sig böra framlägga någon plan. Vid de tomtförsäljningar i större omfattning, som för statsverkets räkning under senare tider ägt rum — t. ex. af f. d. gardestomterna i Stockholm och den s. k. Kommendantsängen i Göteborg — har så tillgått, att bestyret med tomternas afyttrande uppdragits åt en försäljningsman, som därför åtnjutit viss provision & erhållna köpeskillingar mot skyldighet att bestrida samtliga med försäljningen förenade omkostnader. Kungl. Maj:t har dock alltid förbehållit sig att pröfva alla af försäljningsmannen ingångna köpeaftal.

E. Ifrågasatta upplåtelser af mark från Norra Djurgården till flottan, statens järnvägar, vetenskapsakademien och naturhistoriska riksmuseet samt allmänna garnisonssjukhuset.

Innan kommittén lämnar den del af sin uppgift, som berör Norra Djurgårdens eventuella försäljning, återstår att redogöra för vissa under senare tider väckta, men ännu ej slutligen pröfvade förslag rörande upplåtelse därstädes af mark till flottan, statens järnvägar, vetenskapsakademien och naturhistoriska riksmuseet samt allmänna garnisonssjukhuset.

Hvad då först beträffar frågan om upplåtelse af mark till *flottan* har den af Eders Kungl. Maj:t den 10 februari 1899 tillsatta kommitté för verkställande af utredning och förslag rörande förflyttning af samtliga de till flottans station i Stockholm hörande etablissement till annat lämpligt område i hufvudstadens närhet m. m. uti underdånigt betänkande den 31 augusti 1900 anført, hurusom kommittén med ledning af vissa gifna allmänna förutsättningar i fråga om den nya flottstationens storlek och läge undersökt åtskilliga platser i Stockholms närhet, hvilka kunnat tänkas såsom förläggningssort för stationen, nämligen trakterna i närheten af Bogesund och Rydboholm samt Lidingön m. fl. men, sedan dessa platser af flera skäl funnits olämpliga, slutligen bestämt sig för att föreslå flottstationens förläggande till Norra Djurgården. Därstädes hade tre särskilda områden befunnits kunna ifrågasättas, nämligen den af Stockholms stad anlagda Värtahamnen, det område, som norr om Hjorthagen och hufvudstadens gasverk sträckte sig från Husarviken öfver Stora och Lilla Skuggan till macerationsanstalten inom landbruksakademiens experimentalfälts område, samt Kaknäs-skogen eller området från Loudden till Djurgårdsbrunnkanalen.

Flottstations-
kommitténs
förslag.

Santliga dessa platser hade det gemensamt, att de så vidt möjligt vore skyddade för fientliga angrepp, icke påkallade stora kostnader för järnvägsförbindelse och vore belägna i hufvudstadens omedelbara närhet inom det till densamma hörande område.

Bland nyssnämnda tre platser intoge, hvad markens höjdförhållande anginge, områdena vid Värtahamnen främsta rummet, men kunde naturligtvis numera, sedan hamnanläggningen och i samband med densamma anordnade upplagsplatser m. m. nått en betydande omfattning, icke af vare sig Stockholms stad eller statens järnvägar undvaras.

Däremot hade området norr om gasverket från Husarviken öfver Stora och Lilla Skuggan till macerationsanstalten med den därutanför belägna Tranholmen varit inom kommittén allvarligen ifrågasatt för ändamålet. Dock hade, sedan noggranna undersökningar af terrängförhållandena m. m. ägt rum, kostnaderna för anläggandet af en flottstation därstädes befunnits allt för höga.

Med afseende härå och då af under tiden verkställda undersökningar af den tredje af ifrågavarande platser eller området vid Kaknäs framgått, att detta område erbjöde gynnsammare terrängförhållanden såväl på land som under vatten, hade kommittén frångått planen om etablissemmentets förläggande till Husarviken och Skuggan samt i stället enat sig om att såsom plats för den nya stationen förorda Kaknäs.

Läget af detta område i förhållande till hufvudstaden vore det gynnsammaste. Järnvägsförbindelse kunde jämförelsevis lätt avvägbringas genom framdragande af spår från Värtabanan, och för befordrande af persontrafiken mellan etablissemmentet och hufvudstaden kunde spårväg utan svårighet anordnas. Stränderna utmed Lilla Värtan från Loudden till Djurgårdsbrunnskanalen erbjöde tillförlitlig grund och tillräckligt utrymme för etablissemmentets behof af kajbyggnader. Vattendjupet vore tillfredsställande och vattenområdets belägenhet i närheten af det strömmande vattnet i stora segelleden medförde, med hänsyn till nödvändigheten att för förflyttningar af fartyg inom det nya hamnområdet hålla detsamma fritt från is, åtminstone under vissa tider af vintern, väsentliga lättnader, hvilkas betydelse för besparing af tid och kostnader icke borde underskattas.

Terrängen vore visserligen delvis starkt kuperad, så att kostbara sprängnings- och terrasseringsarbeten blefve nödvändiga, men detta vore en olägenhet, hvarmed man måste räkna öfverallt inom ifrågavarande skärgårdsområde, och förhållandet härutinnan vore i afseende å denna plats icke särskildt ogynnsamt.

Hvad anginge områdets utsträckning ansåg kommittén detsamma böra för att bereda tillräckligt utrymme omfatta all den invid Lilla Värtan belägna mark, som begränsades

af Djurgårdsbrunnskanalen, Djurgårdsbrunnsviken till en punkt strax väster om Lido och därifrån af en linje, dragen öster om kavallerietablisementet till vägen mot Borgen å Ladugårdsgärdet, vidare af nämnda väg till närheten af Borgen, hvarifrån gränslinjen ginge öfver Lindarängen mot Tegeludden till Lilla Värtan, eller sammanlagdt omkring 200 hektar.

I fråga om möjligheten att förvärfva detta sålunda för etablisementet föreslagna område vore till en början att märka — anför kommittén vidare — att detsamma utgjorde en del af den kronan tillhöriga, till Konungens enskilda disposition ställda Djurgården, en omständighet som vore af synnerlig betydelse för frågan om möjligheten att för flottans räkning förvärfva området. Det kunde nämligen enligt kommitténs åsikt förutsättas att, då det här gällde en fråga af utomordentlig vikt för landets försvarsväsen, upplåtelse af området utan svårighet skulle medgifvas. Så hade förut skett beträffande exempelvis lifgardets till häst kasernområde, och om man än i förevarande fall, där fråga vore om ett vida större område, af hvilket Djurgårdskassan för närvarande uppbure ganska afsevärda inkomster, icke kunde förutsätta att, såsom fallet varit med förenämnda kaserntomter, upplåtelse af dispositionsrätten skulle kunna äga rum utan ersättning till Djurgårdskassan, vore man dock berättigad att antaga, att denna ersättning icke komme att ställa sig hög eller öfverstiga hvad som erfordrades till vederlag för de nu till Djurgårdskassan inflytande eller under närmaste tiden förväntade afgälder från de till enskilda personer upplättna lägenheter inom området samt godtgörelse för flyttning af hofjägarbostället Kaknäs och möjligen för värdet af å området växande skog.

En mindre del af marken i fråga fölle inom det område, hvartill Stockholms stad efter år 1929 hade eventuell besittningsrätt för utvidgande af Värtahamnen. Flottstationskommittén hade tänkt sig att, därest en öfverenskommelse med hufvudstaden om uttryckligt frånträdande af dess rätt uti ifrågavarande hänseende skulle befinnas erforderlig, en sådan utan svårighet skulle kunna åvägabringas i sammanhang med de förhandlingar mellan kronan och staden, som blefve nödiga i händelse Skepps- och Kastellholmarna komme att upplätas till byggnadsplatser och till följd däraf ingå i stadsplanen.

För den närmare innebörden af det utaf flottstationskommittén upprättade förslaget, dess särskilda detaljer och de skäl, som vid detsammans upprättande varit bestämmande, är här naturligtvis ej platsen att redogöra. Däremot torde det vara nödvändigt att i korthet angifva anledningen därtill, att så stort område som det ifrågasatta ansetts behöfligt.

Detta område skulle enligt flottstationskommitténs förslag användas ej blott till själfva varfvet med dockor, förrådshus, verkstäder, bana för profskjutning af artilleri-pjeser m. m. äfvensom för kaserner, kanslihus, undervisningsanstalter, kyrka och kyrkogård m. m. utan jämväl till tomter för bostäder åt alla vid varfvet och stationen tjänstgörande officerare, underofficerare och gift gemenskap af stammen jämte deras vederlikar samt åt den ständiga daglönarepersonalen.

Hvad underbefälet, gemenskapen och arbetarepersonalen anginge, hade en dylik anordning syntts vara oundgängligen nödvändig. Såge man till hur förhållandet för närvarande gestaltade sig, funne man att bland det öfvervägande flertal af den vid Stockholms station anställda personal af ifrågavarande art, som ej kunde erhålla bostad å Skepps- och Kastellholmarna, en stor mängd nödgades till följd af de uppdrifna hyrorna inom hufvudstadens centrala delar söka sig bostad i de från stationen mest aflägsna utkanterna å Södermalm, Kungsholmen och öfre Norrmalm, ofta äfven utanför tullarna. Förflyttningen mellan hemmet och arbetsplatsen toge i sådana fall ensamt för sig i anspråk hela timmar och därå konsumerades en arbetskraft, som långt bättre kunde tillgodogöras, om vederbörande ägt bostad i närheten af stationen. Dessutom alstrades härå hos många olust och missbelåtenhet med tjänsten, ett förhållande som i sin mån menligt inverkade på arbetet och ingalunda vore ägnadt att stärka bandet mellan flottan och dess beställningsmän. Med afseende härå och då ofvan påpekade olägenheter tydligtvis komme att göra sig gällande i vida högre grad, om stationen förflyttades till den af kommittén föreslagna, från stadens bebyggda delar betydligt mera aflägsna platsen, hade kommittén ansett det såsom en nödvändig förutsättning för möjligheten att anskaffa och vidmakthålla en duglig stampersonal samt rätt tillgodogöra densamma arbetsförmåga och skicklighet, att ändamålsenliga och billiga bostäder funnes för denna personal tillgängliga vid etablissemnet.

Hvad nu vore sagdt gällde visserligen icke i lika hög grad om befälspersonalen. Men då en del af denna personal af lätt insedda skäl nödvändigtvis måste vara bosatt inom etablissemnet, samt det under alla förhållanden finge betraktas, om ej såsom nödvändigt, så dock såsom synnerligen fördelaktigt för tjänstgöringen att jämväl öfriga å varfvet eller militärdepoten kommenderade officerare och vederlikar inom de civilmilitära befattningarna — och om andra vore ej fråga — vore boende på platsen och sålunda vid förefallande behof lätt tillgängliga, hade kommittén, hvad befälspersonalen anginge, ansett enahanda grunder i detta hänseende böra följas, som tillämpats i afseende å den till antalet vida öfvervägande öfriga personalen.

Till följd härå hade flottstationskommittén ansett mark behöflig för 146 bostads-

byggnader af olika storlek och inredning, afsedda att inrymma sammanlagdt 1,972 vid stationen anställda personer jämte deras familjer.

Af de till nämnda kommittés betänkande hörande planritningar m. m. inhämtas, att kommittén tänkt sig anordnandet af ifrågasvarande bostäder efter villasystem. Visserligen hade ifrågasatts, att byggnaderna skulle sammanföras i stadskvarter, men efter utredning af på denna fråga inverkan omständigheter hade kommittén — naturligtvis utgående från att marken kostnadsfritt eller åtminstone utan betydande utgifter för statsverket skulle stå till förfogande — kommit till det resultat, att en sådan anordning af byggnaderna skulle företrädesvis med hänsyn till därigenom nödvändiggjorda, betydligt ökade terrasseringsarbeten i den starkt kuperade terrängen, ställa sig dyrare i tillämpningen än villasystemet, hvilket dessutom, jämte det att detsamma medgäfvade en enklare utstyrelse af byggnadernas fasader, finge anses vara ur sanitär synpunkt och för trefnaden det mest önskvärda. Ett ytterligare skäl för denna stort utrymme kräfvande anordning af bostadsbyggnaderna vore, att, i händelse själfva flottstationen i en framtid skulle behöfva ökad utrymme, detta skulle stå att erhålla genom sammanslyttande af villorna eller uppförande i deras ställe af större byggnadskomplexer, hvarigenom plats skulle vinnas till stationens utvidgning.

Slutligen torde böra anmärkas, att flottstationskommittén ansett den grundsatsen böra fastslås, att alla i statens vid etablissemnet uppförda bostäder inneboende skulle tillförbindas att för bostaden erlægga en efter förhållandena afpassad skälig hyresersättning, med rätt för innehafvare af sådana beställningar, med hvilka inkvarteringsbidrag nu vore förenadt, att njuta motsvarande afdrag å hyressumman. Sammanlagda beloppet af hyror och statsverket besparade inkvarteringsbidrag skulle enligt kommitténs förslag uppgå till 3,65 procent af de för bostädernas uppförande erforderliga kostnaderna, — markens värde naturligtvis oberäknadt.

Vid uppgörandet af de vid detta betänkande fogade utkasten till stadsplan för Norra Djurgården har kommittén på det sätt tagit hänsyn till flottstationskommitténs ifrågasvarande förslag, att å alla alternativen särskildt utmärkts det område, som skulle komma att upptagas af flottans varf samt af erforderliga kaserner därutanför. För att åskådliggöra huru detta område skulle kunna disponeras, därest flottstationen icke komme att dit förläggas, hafva i alternativen I och II marken indelats dels till vanliga byggnadskvarter och dels till industritomter.

Kommittén har emellertid icke ansett sig böra förutsätta, att för flottstationen skulle

komma att upplåtas annat område utanför det, som begränsades af varfsmuren, än några kvarter, erforderliga till plats för kaserner m. m. De skäl, som af flottstationskommittén anförts för upplåtelse af mark till byggnader för hela den vid stationen tjänstgörande personalens inkvartering, torde nämligen delvis komma att förlora sin giltighet, om Ladugårdsgärdet och Norra Djurgården i öfrigt blifva bebyggda, ty i dylikt fall kommer tillfälle icke att saknas för denna personal att själf förskaffa sig bostäder på rimligt afstånd från stationen, eller för kronan att därstädes för dem uppföra boningshus, hvilka i dylikt fall naturligtvis icke böra anordnas efter villasystem, utan ingå i den allmänna byggnadsplanen.

Enligt flottstationskommitténs förslag skulle af Norra Djurgårdens mark följande områden behöfva tagas i anspråk för flottans räkning, nämligen

för själfva varfvet	543,900 kv.-m.
» kaserner och bostäder	1,473,400 »
	<hr/>
	eller tillhopa 2,017,300 kv.-m.

Därest flottans station icke blefve dit förlagd, utan området i stället upplåtes antingen för bebyggande på vanligt sätt eller till industriella anläggningar — hvarvid i hvarje fall omkring en tredjedel af arealen finge afsättas till gator, öppna platser, järnvägsspår o. d. — skulle återstoden, efter ett nettovärde af 30 kronor per kv.-meter, i sinom tid kunna inbringa en behållning af omkring 40 millioner kronor.

I kommitténs utkast till stadsplan för Norra Djurgården har såsom för flottstationen erforderligt utmärkts ett område, innehållande

för själfva varfvet	669,000 kv.-m.
» kaserntomter	60,000 »
	<hr/>
	eller tillhopa 729,000 kv.-m.

Detta område skulle, enligt samma grunder för dess värdering, representera en behållen försäljningssumma af omkring 14 millioner kronor.

Då förslaget i fråga icke blifvit närmare pröfvadt och alltså dess genomförande ännu är ovisst, har kommittén i sina beräkningar rörande de belopp, som kunna förväntas inflyta genom Norra Djurgårdens försäljning, icke frånräknat detta område. Det torde dock böra framhållas, att ett förläggande till dessa trakter af flottans station i Stockholm förvisso skulle medföra en lifvigare byggnadsverksamhet och antagligen äfven ökade tomtpris i angränsande områden, hvadan detta förslags genomförande antagligen komme att befördra en hastig och gynnsam realisation af i närheten belägna delar af Norra Djurgården.

Hvad beträffar ifrågasatta upplåtelser af mark till *statens järnvägar*, har järnvägsstyrelsen uti en den 3 april 1902 till statsrådet och chefen för civildepartementet ingifven skrivelse, förklarar sig anse att, om afsevärd utvidgning österut af Stockholms stad skulle komma att äga rum, en särskild godsstation för östra delen af hufvudstaden framdeles skulle blifva erforderlig, samt därför hemställt att, om försäljning af Ladugårdsgärdet skulle ifrågasättas, järnvägsstyrelsen måtte beredas tillfälle yttra sig, huruvida områden därstädes borde reserveras för en dylik godsstation.

1901 års bangårdskommittés förslag.

Sedan denna skrivelse blifvit den 25 i samma månad hos Kungl. Maj:t i underdånighet anmäld, beslöt Kungl. Maj:t, att densamma skulle till kommittén öfverlämnas för att tagas i öfvervägande vid fullgörandet af det kommittén lämnade uppdrag.

Sedermera har den af Kungl. Maj:t tillsatta kommittén för afgifvande af yttrande i anledning af väckt förslag till omgestaltning af bangårdsanordningarna i och invid Stockholm samt af västra stambanans inledande till Stockholm (*»1901 års bangårdskommitté»*) uti en till Kungl. Maj:t ingifven skrivelse den 30 oktober 1902 fäst uppmärksamheten å nödvändigheten däraf, att innan förslag uppgjordes, beträffande hvilka områden å Norra Djurgården skulle kunna föreslås till försäljning, för statens järnvägar afsattes den mark, som skulle kunna erfordras för anläggandet uti ifrågavarande trakt af en järnvägsstation äfvensom för vederbörande järnvägars inledande till en sådan station.

Förrän ytterligare undersökningar och utredningar blifvit verkställda, vore bangårdskommittén icke i tillfälle att med större bestämdhet angifva, vare sig storleken af den mark, som kunde blifva för nämnda ändamål erforderlig, eller hvar densamma lämpligen borde vara belägen, men funne sig redan då kunna meddela, att åt området i fråga borde gifvas den utsträckning, att detsamma, jämväl med hänsyn till hufvudstadens blifvande utveckling, kunde antagas i en framtid vara fullt tillräckligt för en fullständig personstation.

Jämväl denna skrivelse har, enligt Kungl. Maj:ts beslut den 7 november 1902, till kommittén öfverlämnats.

Slutligen har kommittén den 27 mars innevarande år erhållit nådig remiss å en från bangårdskommittén till Kungl. Maj:t ingifven skrivelse, hvaruti kommittén, med öfverlämnande af en upprättad karta öfver det område, som vid eventuell försäljning af Norra Djurgården föresloges att reserveras för järnvägsändamål, anført följande.

Genom afsättandet för statens järnvägar af det å kartan utmärkta området — i areal omfattande omkring 448,000 kv.-meter — skulle visserligen en ganska väsentlig del af Norra Djurgården komma att undantagas från den ifrågasatta försäljningen, och an-

tagligt vore väl att, åtminstone för så vidt icke Stockholms hufvudpersonstation kunde komma att förläggas till ifrågavarande område, detsamma icke komme i sin helhet till användning för det afsedda ändamålet förrän i en mer aflägsen framtid, men då den del däraf, som icke för ändamålet toges i anspråk, lätteligen kunde göras afkomstbringande och det område, som möjligen framdeles kunde visa sig obehöfvt, alltid då borde kunna med fördel försäljas, hade bangårdskommittén, med hänsyn till de synnerligen dryga kostnader, som skulle föranledas af en stations utvidgning, därest det område, som blifvit afsatt, visade sig för litet, ansett sig böra hemställa att, om den ifrågasatta försäljningen af Ladugårdsgärdet skulle komma till stånd, det å kartan utmärkta området måtte i dess helhet från försäljningen undantagas och reserveras för att vid framtida behof kunna användas till anläggandet af en järnvägsstation.

Med afseende å den ifrågasatta försäljningen af Norra Djurgården hade bangårdskommittén tillika ansett, att därvid borde förutses, dels att Värtabanan kunde komma att i framtiden behöfva utläggas i dubbelspår, dels ock att det, med hänsyn till en blifvande stor stadsdel å nuvarande Ladugårdsgärdet, kunde komma att erfordras, att Värtabanan utdroges till Lindarängen och att en godsstation för den nya stadsdelens behof därstädes anlades. Bangårdskommittén hade därför genom järnvägsstyrelsens försorg låtit verkställa undersökning och utredning rörande den af staten ännu disponerade mark, som för dessa ändamål skulle erfordras samt låtit upprätta ytterligare två kartor, utvisande det område, som erfordrades för Värtabanans utläggning till dubbelspår och för anläggande af godsstation å Lindarängen. Dessa områden, hvilka likaledes borde, därest en försäljning af Norra Djurgården skulle komma till stånd, afsättas och reserveras för angifna ändamålen, vore å kartorna särskildt utmärkta och omfattade tillhoppa en areal af 91,480 kv.-meter, däraf 74,500 kv.-meter utgjorde del af Lindarängen.

Kommittén har å de vid detta betänkande fogade utkasten till stadsplan för Norra Djurgården, blad. 2—4, med svarta begränsningslinjer angifvit de områden, som enligt bangårdskommitténs förslag alltså skulle afsättas för järnvägsändamål. Beträffande den del af Lindarängen, som skulle behöfva tagas i anspråk för den ifrågasatta godsstationen, vill kommittén erinra, att större delen af denna äng enligt kommitténs förslag skulle afsättas till öppen plats eller för annat ändamål reserveradt område, enär dess sankta belägenhet icke gör den lämplig för bebyggande på vanligt sätt. Detta område ingår alltså icke i kommitténs beräkningar af Norra Djurgårdens försäljningsvärde. Hvad

de öfriga delarna af ifrågavarande mark angå, har kommittén icke ansett sig böra utesluta dessa från de till försäljning föreslagna områdena, då ju ovisst torde vara, om dessa järnvägsplaner komma till utförande.

Med en sammanlagd areal af 464,980 kv.-meter — Lindarängen oberäknad — representera dessa delar enligt kommitténs beräkningar ett nettovärde af öfver 9 millioner kronor.

För egen del vill kommittén i fråga om bangårdskommitténs förslag anförä, att anläggandet härstädes af en stor person- och godsbangård utan tvifvel skulle i hög grad befordra byggnadsverksamheten och öka tomtprisen i dessa trakter, men att, å andra sidan, det torde böra tagas under noggrant öfvervägande, huruvida icke dessa fördelar skulle kunna vinnas med något mindre uppoffring af mark än som ifrågasatts.

Då försäljningen af de områden, som kommittén föreslagit att före öfriga upplåtas till bebyggande, icke röna någon inverkan af bangårdskommitténs planer, och sannolikt flera tiotal år komma att förflyta, innan byggnadsverksamheten utbreder sig till de trakter, som däraf beröras, torde några särskilda åtgärder för reserverandet af något bestämdt område för järnvägens behof icke för närvarande behöfva vidtagas.

Inom *vetenskapsakademien*, hvilken länge varit betänkt på att bereda ökad utrymme för såväl sina egna institutioner som det under akademiens inseende stående naturhistoriska riksmuseet, har förslag blifvit väckt att för ändamålet bereda byggnadsplats å Norra Djurgården. En af akademien tillsatt kommitté har efter undersökning af åtskilliga områden, som kunnat ifrågasättas till tomter för dessa institutioner, slutligen funnit sig böra föreslå, att nya byggnader för akademien och museet måtte förläggas i närheten af landtbruksakademiens experimentalfält å mark, som delvis tillhör Bergianska stiftelsen och delvis ingår i den till Djurgården hörande lägenheten Djurgårds-Frescati. Området är å kartorna, blad 1—4, närmare angifvet.

Den sålunda föreslagna byggnadsplatsen, dit jämväl ifrågasatts att förflytta anstalten för Sveriges geologiska undersökning, hade befunnits innebära fördelar, hvilka för de ifrågasatta ändamålen icke på något annat ställe, vare sig inom det egentliga stadsområdet eller i dess närmare grannskap, stått att erhålla.

Hvad först anginge priset, för hvilket den behöfliga marken kunde förvärfvas, voro det synnerligen billigt, enär Bergianska stiftelsen erbjudit sig att af sitt område till akademien försälja 58,646 kv.-meter mot ett pris, växlande mellan 2 kronor 20 öre och

Vetenskaps-
akademiens
och natur-
historiska
riksmuseets
byggnads-
planer.

4 kronor per kv.-meter samt riksmarskalksämberet värderat den del af marken, som skulle från Djurgården upplåtas, eller 46,690 kv.-meter, till allenast 4 kronor 50 öre. Därför hade ställt i utsikt att med hänsyn till vikten af de behof, det gällde att tillgodose, marken möjligen skulle för ännu billigare pris kunna förvärfvas. Visshet hade därigenom vunnits, att ett för riksmuseet samt för Sveriges geologiska undersökning afsedt tomtområde om 91,000 kv.-meter skulle kunna förvärfvas för ett pris af högst 150,000 kronor, under det att det minsta område, som för samma ändamål ansetts erforderligt, eller 30,000 kv.-meter, skulle inom staden, äfven i dess yttersta utkanter, kräft en köpeskilling af minst 900,000 kronor.

En knappast mindre beaktansvärd förmån af att förlägga ifrågavarande vetenskapliga institutioner till den föreslagna platsen vore områdets stora utsträckning, som medgäfvade betydande utvidgningar af byggnaderna och uppförande af nya sådana i omedelbar närhet till de förutvarande, i den mån institutionerna och anstalterna tillväxte.

Härtill komme åtminstone under nuvarande förhållanden fördelarna af trygghet mot eldfara, möjlighet att bereda skydd mot damm och rök från angränsande anläggningar och trafikleder samt att undvika störande buller från dylika.

Den väsentligaste invändning, som mot den föreslagna platsen framställdes, vore det från stadens centralare delar afskilda läget, som särskildt skulle förminska samlingarnas värde för den stora allmänheten. Häremot hade åter anförts, att redan nu ingen plats i Stockholms närhet erbjöde så goda kommunikationer som den föreslagna, hvilken vore belägen helt nära Frescati station å Stockholm—Rimbobanan och medels ett tjugotal elektriska tåg om dagen i hvardera riktningen stode i förbindelse med hufvudstaden, äfvensom att i mån af stadens tillväxt den antydda olägenheten allt mer skulle försvinna.

För det vetenskapliga arbetet vore det en ovärderlig förmån, att institutioner med liknande uppgifter vore förlagda i hvarandras närhet. Om vetenskapsakademien och riksmuseet erhöle byggnadsplats vid Frescati, så finge de där i sitt omedelbara grannskap akademiens egen botaniska institution Bergielund med dess botaniska trädgård, vidare hade museet ej långt därifrån sin macerationsanstalt för skelettering och preparering af större djur, så komme statens entomologiska anstalt vid Brunnsviken och slutligen landbruksakademiens experimentalväxtfält, där till redan befintliga institutioner för agrikulturkemi och växtfysiologi föreslagits att lägga ännu andra för landbrukets behof afsedda försöksanstalter, och där jämväl ett museum för landbruk och fiskeri kommer att uppföras. Förslag föreligger ock att till dessa trakter förlägga Nobel-

institutets afdelningar för kemi, fysikalisk kemi och fysik. Skulle nu omförmälda planer förverkligas, så komme på det nu ifrågavarande området i Stockholms närmaste grannskap att uppstå en komplex af vetenskapliga anstalter, som i omfattning och mångsidighet måhända ej skulle hafva sin like i Europa.

På grund af hvad i detta ärende förekommit har vetenskapsakademien den 18 april 1903 beslutat att hos Kungl. Maj:t göra framställning om åtgärders vidtagande för förvärfvande åt akademien af ifrågavarande område å Norra Djurgården.

Omfattningen af den mark, som akademien sålunda för sin del beslutat förvärfva utgör

af Bergielunds område.....	58,646 kv.-m.
» Djurgårdens »	46,690 »
	eller tillsammans 105,336 kv.-m.

Därest omförmälda plan att till samma trakt förlägga Nobelinstitutets nyssnämnda afdelningar komme till verkställighet, skulle ytterligare erfordras af Djurgårdens mark dels vid Frescati 46,070 kv.-meter och dels vid Lilla Värtan, hvarest afdelningen för fysik skulle blifva belägen, omkring 60,000 kv.-meter.

Kommittén, som icke ägt att närmare ingå på vetenskapsakademiens förslag, hvilket det i sista hand torde tillkomma Kungl. Maj:t och Riksdagen att pröfva, har som förut är nämnt å utkasten till stadsplan för Norra Djurgården särskildt utmärkt de områden, hvarå ifrågavarande institutioner skulle komma att förläggas samt tillika utlagt gator och vägar å kringliggande mark med hänsyn till akademiens förslag.

Sedan Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 8 december 1899 uppdragit åt en kommission, bestående af chefen för fortifikationen, chefen för fjärde arméfördelningen och öfverfältläkaren att verkställa utredning och afgifva förslag rörande anskaffande af plats för uppförande af *nytt garnisonssjukhus* i Stockholm m. m., har denna kommission den 31 januari 1902 till Kungl. Maj:t inkommit med yttrande i ämnet.

Till en början anføres, hurusom den förutsättning legat till grund för uppdragets verkställande, att platsen för det nya sjukhuset borde sökas å eller i närheten af Ladugårdsgärdet, på ej för långt afstånd från de därstädes förlagda kasernetablissemanten, så att transporten af de sjuke så mycket som möjligt förkortades. Dock måste sam-

Förflyttning af
allmänna gar-
nisonssjuk-
huset.

tidigt tillbörligt afseende fästas därå, att intrång ej gjordes å den mark, som vore erforderlig för truppförbandens öfningar.

Efter verkställda undersökningar hade valet först fallit å *Stora Björnnäset*, eller den höjd, som ligger norr om Östra stationen och midt emot stadens epidemisjukhus. Läget vore här högt och fritt, och tillräckligt utrymme funnes för anläggandet af ett nytt sjukhusetablisement, som antoges komma att bestå af sex sjukpaviljonger, hvardera för 50 sängar, två isoleringspaviljonger, hvardera för 40 sängar, samt erforderliga administrations-, ekonomi- och bostadsbyggnader m. m.

Emellertid vidlåde denna plats för närvarande en olägenhet, nämligen närheten till Stockholms stads sopstation, hvarifrån osunda gaser spredes i trakten. Visserligen kunde denna olägenhet undanrödjas genom sopstationens flyttning, men denna åtgärd låge helt och hållet i Stockholms stads myndigheters händer, och något förslag därom föreläge icke.

Därefter hade efter hvarandra ifrågasatts följande platser, nämligen *Lilla Björnnäset*, *Oxbergsbacken* och *Kampementsbacken*, men alla funnits af ett eller annat skäl olämpliga — de två sistnämnda hufvudsakligen därför, att genom sjukhusets förläggning till någon af dem allt för stort intrång skulle göras i truppernas öfningsterräng.

Slutligen hade föreslagits lägenheten *Katrineberg* eller *Kräftriket* vid Brunnsviken. Någon tvekan hade visserligen uppstått, huruvida icke Brunnsvikens vatten redan vore så föörenadt genom kloakledningar från staden, att det kunde finnas mindre lämpligt att dit förlägga ett sjukhus, men verkställda undersökningar hade gifvit vid handen att så ännu icke vore förhållandet, och anledning förefunnes antaga, att om byggnadsverksamheten i närgränsande trakter komme att fortskrida, åtgärder måste vidtagas för ledande af det därigenom ökade spillvattnet åt annat håll. Sjukhusets egen afloppsledning borde helst dragas till Värtan.

Förläggning af sjukhuset till denna plats skulle antagligen blifva förenadt med några kostnader för beredandet af ersättning åt nuvarande innehafvare af marken för deras därå uppförda byggnader m. m., men å andra sidan skulle utgifterna för områdets planering och ordnande, väganläggningar m. m. blifva betydligt mindre än t. ex. vid *Stora Björnnäset*. Möjligen kunde ock någon eller några af de å *Kräftriket* varande byggnaderna bibehållas för sjukhusets behof.

Afståndet därifrån till fotgardesregementenas nuvarande kasernetablisement vore visserligen icke mindre än 4 kilometer, men olägenheten häraf vore numera icke af den betydelse, att den borde utgöra hinder för sjukhusets förläggning hit.

Af dessa skäl tillstyrkte kommissionens ledamöter sjukhusets förläggning till *Kräft-*

riket, hvarvid dock öfverfältläkaren Dunér för egen del anförde, att då fråga vore väckt att till annan trakt i Stockholms närhet förflytta de nuvarande kasernetablissemanten, och i sådant fall Ladugårdsgärdet antagligen komme att försäljas och bebyggas, det skulle kunna visa sig ekonomiskt fördelaktigt att tillsvidare förlägga garnisonssjukhuset till en sådan plats, att detsamma — efter kasernernas förflyttning och sedan sjukhuset i samband därmed änyo måst förflyttas — blefve fullt användbart för Stockholms stads behof och alltså kunde komma att af staden inlösas. Någon lämpligare plats för ett stadens sjukhus i dessa trakter än Smedsbacken mellan Sturevägen och Ladugårdsgärdet kunde knappast påvisas, och all utsikt förefunnes därför att om ett nytt tidsenligt garnisonssjukhus där uppfördes, Stockholms stad framdeles, vid en eventuell försäljning af Ladugårdsgärdet, skulle befinnas villig inköpa detsamma och att sålunda utgifterna för dess uppförande blefve, åtminstone till största delen, betäckta.

Kommittén har den 9 juni 1902 genom nådig remiss anbefallts att i detta ärende afgifva underdånigt utlåtande, men enär frågan med nödvändighet bör lösas i samband med spörsmålet om kasernernas förläggning till annan plats, får kommittén, som vid afgifvande af förslag till nytt öfningsfält för de i Stockholm förlagda truppförbanden återkommer till ämnet, hemställa,

att förslaget om garnisonssjukhusets förflyttning till närheten af de nuvarande kasernetablissemanten vid Ladugårdsgärdet tillsvidare icke må till någon åtgärd föranleda.

II.

UTREDNING OCH FÖRSLAG
RÖRANDE NYTT ÖFNINGSFÄLT FÖR DE I STOCKHOLM
FÖRLAGDA TRUPPFÖRBANDEN.

A. Nyare utländska truppöfningsfält.

I det föregående har redogjorts för de skäl, hvilka föranleda, att Ladugårdsgärdet numera måste anses otillräckligt såsom öfningsplats för de i Stockholm förlagda truppförbanden. Kommittén anförde därvid, hurusom ett oafvisligt kraf förefunnnes på ett öfningsfält för dessa trupper, hvilket med betydligt större utsträckning ägde mera omväxling i terrängens beskaffenhet än Ladugårdsgärdet samt medgäfve utförandet af taktiska tillämpningsöfningar i större skala äfvensom anordnandet af tillräckligt antal moderna skjutbanor för eldhandvapen samt af fältskjutningar för alla vapen.

Att tillgången till ett vidsträckt öfningsfält med lämplig terräng äger en afgörande betydelse för truppernas fältmässiga utbildning, uppmärksammades först i *Tyskland*, och kommittén har därför sökt erhålla tillförlitliga uppgifter i fråga om detta lands större truppöfningsplatser. Genom chefen för generalstaben har från militärattachéen vid de Förenade Rikenas beskickning i Berlin i detta afseende meddelats följande.

Tyska truppöfningsplatser.

De tyska truppernas utbildning sker dels inom själfva garnisonsorten och på de där-invid belägna *exercisfälten* samt dels å de så kallade *truppöfningsplatserna*. Kompani- och bataljonsutbildningen försiggår i allmänhet på de i omedelbar närhet af hvarje garnison befintliga exercisfälten, hvilka äro af mycket olika storlek och beskaffenhet, men närmast kunna jämföras med våra mötesplatser. Utbildningen i regements- och brigadförband sker å truppöfningsplatserna, som numera i allmänhet finnas anordnade för hvarje armékår.

Vid utväljandet af ett för dylikt ändamål lämpligt område tillses, att terrängens beskaffenhet lämpar sig för öfningar med infanteri, kavalleri och fältartilleri i större förband, äfvensom att såväl strids- som skjutöfningar där kunna företagas med nödig omväxling. Fältets utsträckning måste vara så stor, att vid fältskjutning målens upp-

ställning kan ske på olika sätt, och att sålunda dessa öfningar icke behöfva vara bundna vid någon viss riktning. De nuvarande skottvidderna anses kräfva, att fältets såväl längd som bredd icke understiger 7,5 kilometer.

Vid fältskjutning med infanteri skall enligt den tyska skjutinstruktionen ett område af 4000 meters längd i skottriktningen samt af en bredd, som sträcker sig 650 meter på båda sidor från de yttersta skyttarne, stå till truppens förfogande. Artillerifältskjutning kräfver ett utrymme af 6500 meters längd och omkring 2500 meters bredd.

Enligt de för truppöfningsplatsernas användande utfärdade föreskrifter skola dessa, som äro afsedda för alla vapen, företrädesvis tjäna till öfningar i terräng. Alla regements- och brigadöfningar, för hvilka garnisons-exercisplatserna icke äro tillräckliga, äfvensom alla skjut- och fälttjänstöfningar, hvilkas utförande i närheten af garnisonen möter svårigheter, skola äga rum å truppöfningsplatserna. Vidare skola å dessa platser företagas:

af *infanteri* och *kavalleri* fältmässiga skjutöfningar i pluton och högre förband, äfvensom prisskjutningar i terräng, regements- och brigadexercis samt alla slag af fälttjänstöfningar äfven i samband med andra vapen; och

af *fältartilleriet* den fältmässiga exercisen och skarpskjutningen i terräng samt, om icke någon särskild fältartilleriskjutplats står till förfogande, jämväl skolskjutning.

De mest betydande tyska truppöfningsplatserna äro:

Posen, för 5:te armékåren, om 60 kv.-kilometer;

Loburg, för 4:de armékåren, om 50 kv.-kilometer;

Döberitz, för gardeskåren, om 48 kv.-kilometer;

Münster, för 10:de armékåren, om 47 kv.-kilometer;

Thorn, för 17:de armékåren, om 44 kv.-kilometer;

Münslingen, för 13:de (Württembergiska) armékåren, om 37 kv.-kilometer;

Elsenborn, för 8:de armékåren, om 35 kv.-kilometer;

Jüterbogk, för 3:dje armékåren, om 33 kv.-kilometer;

Senne, för 7:de armékåren, om 33 kv.-kilometer; samt

Hammelburg, för 2:dra bayerska armékåren, om 30 kv.-kilometer.

Fortfarande anslås i Tyskland årligen högst betydande belopp (under de senaste tio åren enligt uppgift sammanlagdt omkring 80,000,000 mark) till anskaffande af nya och tidsenliga truppöfningsplatser samt till utvidgande af redan befintliga. För år 1903 har tyska regeringen till markinköp för utvidgande af redan befintliga och anordnande

af nya truppöfningsplatser anslagit 4,705,000 mark. De ungefärliga kostnaderna för inköp och ordnande af en vanlig truppöfningsplats hafva uppgått till 8 à 10¹/₂ millioner mark, häri inbegripna kostnaderna, i rundt tal 4 millioner mark, för uppförande af barackläger, hvori samtidigt en infanteri- och en kavalleribrigad kunna vara förlagda.

Anledningen till dessa, sålunda med betydande utgifter förenade sträfvanden att erhålla vidsträckta truppöfningsplatser är visserligen till stor del att söka i de nyare eldvapnens stora skottvidder och i den ökade vikt, som numera fästes vid skjutöfnin-garnas bedrivande under fältmässiga förhållanden, men i ännu högre grad torde andra skäl härvid hafva varit bestämmande. Minskningen af de värnpliktiges tjänstetid från tre till två år har nämligen gjort till en oafvislig nödvändighet, att utbildningen be-drifves med ett strängt fasthållande af krigets fordringar såsom mål. Förmågan hos så väl befäl som trupp att skickligt begagna terrängen är härvid ett af de allra vik-tigaste krafven.

I Tyskland synes man vid närmare studerande af det s. k. boerkriget hafva liksom hos oss kommit till den uppfattning att, om ock de därpå hämtade erfarenhetsrönen icke utan väsentliga modifikationer låta sig tillämpa å europeiska förhållanden, så har dock däraf påtagligen framgått, att allt större fordringar måste ställas på truppens utbildning i terräng under fältmässiga förhållanden, äfvensom att den hittills följda metoden för truppernas utbildning till strid och därvid använda formeringar äro i behof af en genomgripande revision.

De anfallsformer, som under årens lopp utvecklats på de mestadels alldeles jämna exercisfälten, hade nämligen stelnat i vissa schematiska former, hvilka icke med för-del kunna lämpas efter olika terrängförhållanden. De trupper, hvilka utbildats efter detta system, löpa helt naturligt fara att allt som oftast befinna sig inför stridslägen, med hvilka de måste hafva svårt att finna sig till rätta.

Att förläggandet af öfningarna till de vidsträckta truppöfningsplatserna, där en mångfald skiftande stridslägen med lätthet kan skapas, i detta hänseende måste medföra högst betydliga fördelar, ligger i öppen dag och erkännes af alla militära auktoriteter.

I *Frankrike* har man vida senare än i Tyskland uppmärksammat vikten af vid-sträckta skjut- och öfningsplatser. Ända till för några få år sedan fanns i detta land endast *ett* större öfningsfält för trupper af alla vapenslag, nämligen Chalons. Artilleri-skjutplatserna, af hvilka Sissonne med 25 kv.-kilometers areal är en af de mest be-tydande, utgöras i allmänhet af smala jämna skottrännor, som icke medgifva ett fält-mässigt utförande af skjutningarna, och som utan betydande utvidgningar äro full-ständigt oanvändbara såsom öfningsplatser för större styrkor af olika vapenslag.

Franska
truppöfnings-
platser.

På sista tiden och särskildt sedan nödvändigheten att inskränka de värnpliktiges tjänstgöring från tre till två år blifvit ådagalagd, har man emellertid i Frankrike bestämt sig för att följa sin östra grannes exempel och börjat anskaffa nya stora truppöfningsplatser.

För ett eller annat år sedan inköptes till truppöfningsplats för 16 armékåren i Montpellier ett område i närheten af Larzac af omkring 40 kv.-kilometers yta, hvarjämte Champ de Sissonne enligt uppgift utvidgats till 50 à 55 kv.-kilometer, och under innevarande år har representationen för anskaffande af ytterligare truppöfningsplatser anvisat ett belopp af 5,120,000 francs.

Skjutfältet
Harskamp
i Holland.

Behovet af dylika stora skjut- och öfningsplatser har numera gjort sig gällande icke allenast inom de stora arméerna. Äfven de mindre börja låta sig angeläget vara att anskaffa sådana. Så har man t. ex. i *Holland* i närheten af Arnheim för några år sedan inköpt ett skjutfält, Harskamp, med en areal af omkring 48 kv.-kilometer.

B. Förslag till nytt öfningsfält för de till Stockholm förlagda truppförbanden.

Vid de undersökningar, som kommittén verkställt för att kunna föreslå ett nytt öfningsfält för de till Stockholm förlagda truppförbanden, har till en början uppställts vissa fordringar, som enligt kommitténs åsikt borde uppfyllas, för att ett område skulle kunna anses lämpligt för dylikt ändamål.

Området borde vara så omfattande i *areal*, att fältskjutning med infanteri och artilleri där skulle kunna företagas, helst i flera olika riktningar. *Terrängen* skulle vara så beskaffad, att den gäfve en bild af förhållandena i allmänhet i vårt land och jämväl så omväxlande, att den möjliggjorde utförandet af ett flertal taktiska uppgifter. *Läget* borde icke vara längre aflägsset från hufvudstaden, än att de till det nya öfningsfältet småningom förflyttade kasernetablissemanten skulle kunna förses med vatten och belysning från Stockholm, äfvensom att officerarne kunde vara bosatta inom staden, och att vakthållningen därstädes skulle utan allt för stora olägenheter kunna bestridas af trupperna.

Fordringar
å en trupp-
öfningsplats.

En stor fördel vore äfven, om det nya fältet vore så beläget, att det tillsvidare kunde af trupperna användas, utan att kasernerna behöfde dit förflyttas, förr än den fortskridande byggnadsverksamheten å Ladugårdsgärdet nödvändiggjorde detta.

Vidare borde området icke vara långt aflägsset från järnvägsförbindelser eller åtminstone så beläget, att järnvägsspår utan alltför stora kostnader kunde dit utläggas, detta särskildt med hänsyn till förhållandena vid mobilisering.

Slutligen finge den mark, som för området måste förvärfvas, icke vara så dyrbar, att *kostnaderna* för dess inköpande öfverstege rimliga gränser.

Allenast tre särskilda områden hafva befunnits i större eller mindre grad motsvara dessa fordringar nämligen:

Bromma-fältet (å öfversiktskartan, blad 5, betecknad med litt. A) eller trakten mellan Mälaren och Stockholm—Västerås—Bergslagens järnväg samt Tranebergsbro och järnvägen Spånga—Riddersvik;

Enskede—Skarpneck-fältet (å nämnda karta utmärkt med litt. B) eller det område, söder om Stockholm, som ungefär begränsas åt norr af Årstaviken, Hammarby-, Lång- och Järlasjöarna, åt öster af en linje ungefär 1,500 meter öster om Källtorps-, Älta- och Flatsjöarna samt åt söder af Drefviken och åt väster af en linje dragen från Årstaviken öster om Enskede herrgård och vidare i rak sydlig riktning till närheten af sjön Malungen; samt slutligen

Järfva—Spånga—Järfälla-fältet (å kartan betecknad med litt. C) eller trakten nordväst om Haga, Stora Frösunda och Sundbyberg mellan norra stambanan och Stockholm—Västerås—Bergslagens järnväg till sjöarne Rafvaln och Öfresjön åt norr.

Bromma-fältet.

Bromma-
fältet.

En närmare undersökning visar, att Bromma-fältets terräng i allmänhet är alltför kuperad, särdeles i trakterna utmed Mälaren, för att vara fullt lämplig till öfningsplats. Området mellan Bromma och Sundbyberg är visserligen något mera jämnt, men arealen af detsamma är alltför liten för att samtliga trupper därstädes skulle kunna utföra de öfningar, för hvilka erfordras öppen mark. Särskildt skulle artilleriet komma att lida kännbar brist på gynnsam öfningsterräng och sakna tillfälle till öfningar med skarpskjutning.

Svårigheter förefinnas jämväl att erhålla välbelägna platser för blifvande kasernbyggnader. Mellan Bällsta och Sundbyberg samt i trakterna kring Krassboda utmed Bällstaviken skulle visserligen de militära etablissementen kunna förläggas, och en militär bangård strax väster om Dufbo station anordnas, men afståndet från dessa

trakter till hufvudstaden — omkring 9 kilometer fågelvägen från Stortorget samt omkring 5 kilometer från utkanten af stadens bebyggda område — är dock alltför stort, äfven om en tätare tågtrafik eller elektrisk spårväg skulle underlätta förbindelsen, för att de i det föregående angifna fordringarna å belägenheten af en dylik plats skulle kunna anses uppfyllda.

Ett annat ställe för anläggande af kasernetablissemanten vore möjligen stränderna af Ulfundasjön, dock endast under förutsättning, att den projekterade Mälärbanan, som här skulle på en hög bro öfvergå Bällstaviken, komme till stånd och sålunda satte området i järnvägsförbindelse med Stockholm, eller ock att en särskild bana eller elektrisk spårväg blefve anlagd till kasernerna förbi Karlberg och Hufvudsta. Afståndet från Ulfunda till Stortorget utgör omkring 6 kilometer och till gränsen för Stockholms bebyggda område omkring 4 kilometer. Stora svårigheter skulle dock möta för framdragande af stadens vattenledning till denna trakt, och betydliga kostnader däraf förorsakas.

Skjutbanor för eldhandvapen skulle kunna anläggas i trakten af Norrby med skottriktning åt väster.

Bromma-fältet omfattar i areal omkring 3,600 hektar. De inom området för närvarande belägna egendomarna, af hvilka de största äro Ulfunda, Bällsta, Åkeshof, Hesselby och Värsta, äga ett taxeringsvärde af omkring 1,500,000 kronor, men hafva utan tvifvel ett betydligt större saluvärde. Allenast egendomen Ulfunda med underlydande, taxeringsvärderad till 274,100 kronor, betingade vid senaste försäljning en köpeskilling af 600,000 kronor. Ett förvärfvande för statens räkning af detta fält skulle alltså med säkerhet kräfva mycket stora kostnader.

Då i öfrigt detta område, såsom nyss är anfördt, icke tillfredsställer fordringarna på en modern truppöfningsplats, anser sig kommittén icke kunna förorda dess inköpande, och har under sådana förhållanden ej heller trott sig böra därstädes låta utföra några noggrannare, kostnader medförande undersökningar.

Enskede—Skarpneck-fältet.

Enskede—
Skarpneck-
fältet.

De i det föregående ungefärligen angifna och å kartorna blad 5 och 6 närmare betecknade gränserna för detta fält hafva utlagts med hänsyn till önskvärdheten att från inköp undantaga de tätt bebyggda och alltså dyrbara trakterna vid Årsta och Östberga, stränderna af Magelungen och Drevviken äfvensom stranden af Hammarby- och Långsjöarna, hvilket senare område, i händelse dessa sjöar öppnas för trafik, och en hamnanläggning där kommer till stånd, representerar ett betydligt värde och redan nu torde hållas högt i pris.

Området inom dessa gränser genomskäres från norr till söder af en från Skanstull till Tallkrogen fortlöpande, skarpt markerad sandås. Väster om denna ås sträcker sig i nordvästlig riktning två med hvarandra parallella dalgångar, en bredare förbi Enskede och en mera hopträngd förbi Svinmyran, skilda åt genom ett bergigt skogsbälte. Öster om åsen sträcker sig i sydostlig riktning den ganska breda Skarpneckdalgången.

Östra och sydvästra delarna af området bestå af oländiga och svårtillgängliga samt starkt kuperade skogsmarker.

De nyssnämnda tre dalgångarna äro till ytan synnerligen jämna och erbjuda alltså i och för sig icke någon särdeles fördelaktig öfningsterräng, men om den skogbevuxna sandåsen dem emellan här och hvar afröjdes, skulle detta fält blifva ganska användbart såsom öfningsplats för infanteri och kavalleri.

Fördelaktigt belägna skjutbanor för infanteri kunna anordnas vid Nytorp och Sandsborg, och för fältskjutning med eldhandvapen lämpar sig synnerligen väl fältet vid Skarpneck. — Skjutbanorna äro å kartorna markerade.

För artilleriet saknas emellertid någon lämplig öfningsterräng. De få artilleri-positioner, som kunna beredas å detta område, erhållas, om kanonerna uppställas å den förut omförmälda sandåsen och skjutningen sker i östlig riktning mot Halfvarstorp, men skjutningen kan i allt fall icke äga rum på längre distanser än 2,000 meter.

Sunda och högt belägna byggnadsplatser för samtliga militära etablissement finnas å den kronan tillhöriga platån vid Kvarnängen söder om Skanstull. Inga nämnvärda svårigheter möta för framdragandet dit af gas-, vatten- och afloppsledningar. Från Liljeholmen torde utan alltför afsevärda kostnader kunna ledas järnvägsspår till en militärbangård i närheten af kasernerna, och en dylik anläggning är ock å kartorna antydd. Indententurförrådet, som har behof af vattenkommunikationer samt kaj, skulle

kunna förläggas vid Årstavikens södra strand, längs hvilken ett annat järnvägsspår från Liljeholmens station i dylikt fall torde framdragas. Vid Årstaviken borde ock förläggas etablissemnet för Svea ingenjörkår, hvilken för sina broslagningsöfningar måste vara förlagd nära ett vattendrag.

Ammunitionsförrådet, som jämväl är i behof af kajutrymme, torde också böra förläggas invid denna vik. Krutförråd skulle möjligen kunna anordnas å Årsta holmar.

Afståndet från Stortorget till den ifrågasatta platsen för kasernetablissemnet utgör omkring 3,5 kilometer och förbindelsen med staden skulle kunna förmedlas genom elektrisk spårväg, som sannolikt i alla händelser kommer att i en ej aflägsen framtid dit framdragas. Den hittills branta och mindre goda landsvägen från Skanstull söderut är för närvarande under ombyggnad och kommer att i fullbordadt skick betydligt underlätta samfärdseln med hufvudstaden.

Förutom den nyss framhållna olägenheten med ifrågavarande fält, att artilleriet komme att sakna gynnsam öfningsterräng, talar *mot* detta områdes användande till öfningsplats dels att Stockholms södra begravningsplats — hvars förflyttning icke gärna kan ifrågasättas — är, till afsevärdt hinder för öfningarna, belägen midt å området, dels ock att kasernerna måste, till följd af afståndet från de nuvarande, dit förflyttas vida tidigare än om det nya öfningsfältet vore beläget norr om Stockholm.

Arealen af Enskede-Skarpneck-fältet utgör omkring 4,300 hektar. Inom området äro belägna helt eller delvis följande egendomar*, nämligen:

inom *Nacka socken* Hammarby, Lilla Sickla, Nacka, Älta samt utgårdar under Erstavik; och

inom *Brännkyrka socken* Enskede med underlydande, Herrängen, Gubbängen, Lilla Östberga eller Mossen, Lilla och Stora Tallkrogen, Svedmyran, Skarpneck med underlydande, Orhem, Sköndal och Skönstavik, förutom ett flertal mindre lägenheter.

Af det område, som anses erforderligt för detta öfningsfält, äger kronan endast lägenheterna Johannishof och Kvarnängen, taxeringsvärderade till 25,000 kronor, hvar-
emot återstoden, som är åsatt ett taxeringsvärde för såväl jordbruks- som annan fastighet af 1,525,900 kronor, tillhör eller disponeras af enskilda.

Med anledning af framställning, som från kommittén hos ägarne af dessa fastigheter gjorts om ingifvande af försäljningsanbud, gällande dels till den 1 juli 1903 dels ock till den 1 oktober 1904, hafva sådana anbud inkommit för fastigheter med ett sammanlagdt taxeringsvärde af 545,400 kronor, däraf 445,000 kronor för jordbruksfastighet och

* Beträffande dessa egendomar, se närmare bilagan 8.

100,400 kronor för annan fastighet. Summan af dessa försäljningsanbud, hvilka nästan uteslutande gälla allenast till den 1 juli 1903, uppgår till 1,949,350 kronor eller 3,57 gånger taxeringsvärdet.

Med iakttagande af samma proportion mellan taxerings- och saluvärdet skulle kostnaden för inköpet af alla de för det nu ifrågavarande öfningsfältet erforderliga fastigheterna i enskild ägo, hvilka, såsom ofvan nämnts, äro taxeringsvärderade till 1,525,900 kronor, uppgå till ett belopp af 5,447,463 kronor. Lägges härtill värdet af kronans mark, 25,000 kronor, äfvensom ersättning till arrendatorn af sistnämnda mark för därå uppförda, honom tillhöriga byggnader med dessas taxeringsvärde eller 17,000 kronor, skulle förvärfvandet af mark till öfningsfältet efter nämnda beräkningsgrund medföra en kostnad af 5,489,463 kronor.

På grund af de nyss anmärkta, med fältet förenade olägenheterna anser sig kommittén emellertid icke kunna förorda detta områdes inköpande under annan förutsättning, än att det visar sig omöjligt att erhålla något annat, bättre och i alla hänseenden tillfredsställande öfningsfält.

Ett sådant tror sig kommittén hafva funnit i Järfva—Spånga—Järfälla-fältet.

Järfva—Spånga—Järfälla-fältet.

Järfva—
Spånga—
Järfälla-fältet.

Om man följer stora landsvägen norrut från Norrtull i Stockholm förbi Hagaparken och nya kyrkogården, samt passerar infartsvägarne till Stora och Lilla Frösunda, kommer man strax därefter till en ganska vidsträckt slätt, som utbreder sin af allenast några få enstaka höjder afbrutna jämna yta till vänster om landsvägen, hvilken här på ett par hundra meters afstånd följer Brunnsvikens strand. Slätten, som sträcker sig omkring 2,7 kilometer i västlig riktning till kronoegendomen Råstas åbyggnader, begränsas i norr af höjderna bakom Neder-Järfva, Ritorp och Agnesberg samt i söder af Råstasjön och skogsbackarna vid Ellenhill. Den genomskäres af norra stambanan, hvars närmaste stationer äro Hagalund åt söder och Järfva åt norr.

Denna slätt utgör början af det område, som kommittén anser företrädesvis bör komma i fråga vid utseende af ett nytt öfningsfält för de i Stockholm förlagda trupperna.

Vid denna slätt har kommittén tänkt sig samtliga kasernetablissemang i en fram-

tid förlagda: Svea och Göta lifgardens samt fältingenjör- och fälttelegrafkårernas åt öster utmed Brunnsvikens strand och öfriga truppförbands åt norr på höjder mellan Neder-Järfva och Agnesberg. Slätten skulle användas dels för dagliga öfningar i mindre förband och i formell exercis, dels ock till plats för skjutbanor, afsedda för den första utbildningen i skjutning med handvapen.

Följer man vidare stora landsvägen till Neder-Järfva och där tager af på Spångavägen samt passerar Ritorp, Agnesberg och Råsta, så kommer man genom en dalgång med småbruten, skogbeväxt terräng å ömse sidor till Lilla och Stora Ursvik, hvarefter ånyo ett vidsträckt, öppet område, slätten vid Rinkeby och Kymlinge, utbreder sig. På ett afstånd af omkring 2 kilometer västerut från Stora Ursvik begränsas slätten af skogarna vid Kista och Husby samt af höjderna vid Granby, Eggeby och Spånga kyrka. Gårdarna Kymlinge, Erfvinge och Rinkeby äro belägna å denna slätt, hvilken med kringliggande kuperade områden företrädesvis torde komma att användas för infanteriets öfningar i större förband.

Bortom de nyss angifna höjderna öppnar sig åter en slättmark, den vidsträcktaste å hela det till öfningsfält ifrågasatta området, nämligen Akalla-slätten, med gårdarne Akalla, Hästa, Julsta, Barkarby, Kyrkbyn, Hägerstalund m. fl. Denna slätt, hvarpå ligga kringströdda många smärre med småskog bevuxna bergbackar, sträcker sig ända fram till Säbysjön och omfattar en areal af 10 å 12 kv.-kilometer samt är särskildt lämpad för artilleriets öfningar och för större truppöfningar med alla vapen.

Återstående delen af området, den nordligaste, består mestadels af skogsmark, afbruten af Säbysjöns, Öfresjöns och Rafvalns vattenytor samt här och hvar genomskuren af smärre, odlade dalgångar. Dessa trakter, hvilka behöfva tagas i anspråk hufvudsakligen för erhållande af en tillräckligt djup skyddsskärm för artilleriets fältskjutningar, tillhöra egendomen Säby samt de under Edsberg lydande gårdarne Väsby, Bög och Knista.

Hela detta område med sina synranden begränsande skogsbryn, sina skogklädda höjder och odlade fält samt enstaka liggande gårdar utgör ett ganska typiskt exempel på svensk natur och terräng och kan med allt skäl anses som synnerligen väl ägnadt för tillämpningsöfningar med trupper af alla vapen, äfven i stora förband.

För *infanteriet* erbjuda de skogiga och kuperade markerna utmed större delen af öfningsfältets östra gräns goda tillfällen till öfningar i framträngande genom svårtillgängliga trakter, och de öppna fälten vid Kymlinge och Akalla medgifva utbildning i framryckande mot fienden med skickligt begagnande af det skydd, som enstaka höjder eller andra växlingar i terrängen kunna lämna.

Infanteriets
öfnings-
terräng.

Skjutbanor. Till plats för anläggande af banor för skolskjutningsöfningar har kommittén efter noggrann undersökning af de ställen, som kunnat ifrågakomma, velat föreslå det område i närheten af Råstasjön, som å kartorna, blad 5 och 7, särskildt utmärkts. Detta område är icke beläget på längre afstånd från de föreslagna kasernetablissemmenten än att marschen dit och därifrån kan ske utan nämnvärd tidsupppoffring. En tillräckligt djup skyddsskärm erhålles genom skogen väster om Råsta, och skottlinjerna komma att erhålla sådan riktning, att någon fara för trafiken å den närbelägna landsvägen mellan Järfva och Spånga icke kan uppstå, framför allt om vissa säkerhetsanordningar vid själfva banorna företagas. Banornas riktning från öster till väster är lämplig.

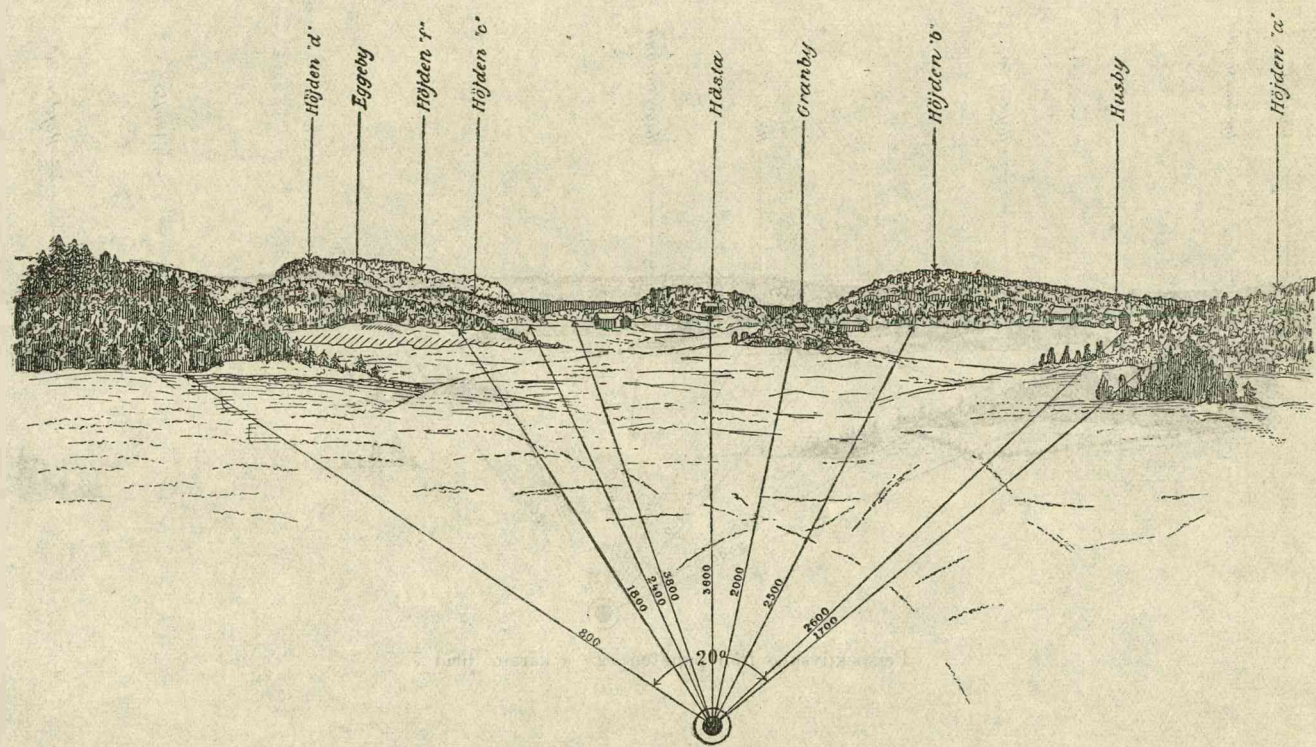
Härstädes bör, enligt kommitténs mening, anordnas fyra mindre, 60 meter breda skjutbanor för skolskjutning intill 300 meters afstånd, hvardera med 14 skottaflor med blinding, af hvilka två böra vara afsedda för omskjutning, inskjutning m. m. Kommittén har tänkt sig dessa banors fördelning på truppförbanden sålunda, att Svea och Göta lifgarden skulle disponera hvar sin bana, Lifgardet till häst och Lifregementets dragoner gemensamt disponera en samt artilleri- och ingenjörtrupperna tillsammans förfoga öfver den fjärde.

Om behovet så kräfver, kunna ytterligare fyra taflor uppsättas å hvarje bana, hvarigenom taflornas sammanlagda antal skulle ökas till 72.

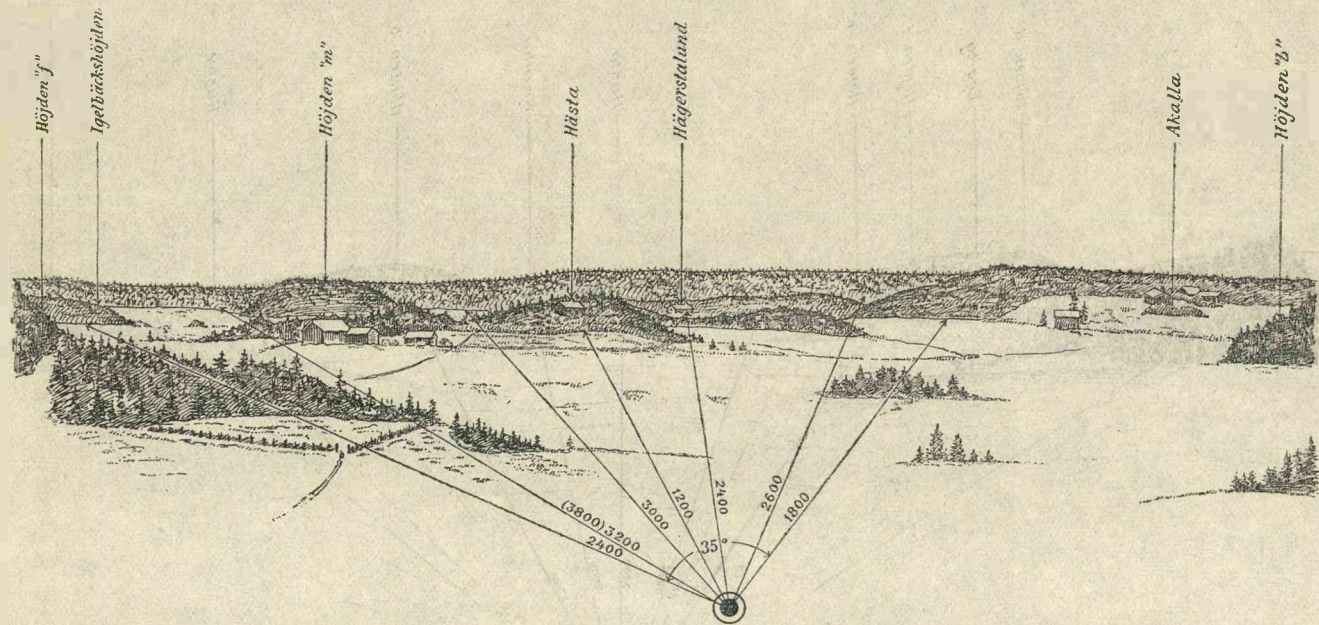
För att skjutningarna å de olika banorna skola kunna utföras oberoende af hvarandra, samt största möjliga skydd beredas för såväl de i öfningarna deltagande som kringliggande trakt, synes det vara nödvändigt att begränsa banorna genom jordvallar, exempelvis med den anordning, ett af löjtnanten vid Första lifgrenadjärregementet O. Sjögreen till kommittén afgifvet förslag* utvisar. Kostnaderna för anläggandet af dessa banor och utförandet af nyssberörda skyddsanordningar beräknas i rundt tal till 110,000 kronor.

Då emellertid dessa banor icke kunna till följd af deras läge i närheten af bebyggda trakter och trafikerade vägar användas till skjutningar på längre afstånd än 300 meter, har kommittén till plats för skjutöfningar på afstånd af 800 till 1000 meter utsett ett område omkring 1½ kilometer nordväst om Järfva station och strax söder om Killingtorp (se kartorna blad 5 och 7). Terrängens beskaffenhet är här synnerligen gynnsam och lämpar sig väl för skolskjutning, målskjutningsöfningar i trupp samt tillämpningsöfningar af olika slag, såväl enskilda som i trupp.

* Öfverlämnadt till statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet.

Perspektivskiss från punkten »p» å kartan, blad 7.

Perspektivskiss från punkten »g» å kartan, blad 7.

Enär detta skjutfält antagligen får sin största användning under repetitionsöfningarna, då så många afdelningar som möjligt böra öfvas på en gång, torde här böra anordnas två, 100 meter breda, skjutbanor, hvardera för 24 skottaflor. Till följd af fältets afskilda läge, behöfva skyddsanordningarna härstädes icke göras så omfattande som vid Råstabanorna, och kostnaderna för anläggningen torde därför icke öfverstiga 40,000 kronor.

Fältskjutningar med infanteri äfven i stora förband kunna företagas i snart sagdt hvilken riktning som helst och på de största ifrågakommande afstånd.

Kavalleriet har vid Öfver-Järfva ej långt från de tilltänkta kasernerna en lämplig plats för dagliga mindre öfningar och äger dessutom tillgång till öppna fält för den formella exercisen och slutna attacker äfvensom till en mängd skyddade uppställningsplatser, från hvilka det hastigt kan utveckla sig till anfall, samt saknar ej heller lämpliga och tillräckligt stora områden för öfning i spaning och fälttjänst.

Kavalleriets
öfnings-
terräng.

För *artilleriet* finnas många lämpliga öfningsplatser, tillfälle till köröfningar i växlande terräng samt ett stort antal goda eldställningar med långa skottlinjer.

Artilleriets
öfnings-
terräng.

För åskådliggörande af öfningsplatsens användbarhet för skarpskjutning med fältartilleri hafva å kartan, blad 7, utmärkts vissa karaktäristiska eldställningar, å linjen Ursvik—Säbysjön betecknade med streckade röda cirklar och å linjen Spånga—Rafvaln med fulldragna sådana. De från dessa punkter markerade syftlinjerna, likaledes streckade i förstnämnda riktning och fulldragna i den senare, angifva redan förefintliga eller efter smärre röjningar uppkommande skottriktningar af omkring 3000 meter eller längre distans. Teckningarna å sid. 105 och 106 utgöra perspektivskisser, tagna den förra från punkten *p*, omkring 500 meter söder om Kymlinge och den andra från höjden *g*, omkring 1000 meter västnordväst om Spånga kyrka.

Det förstnämnda artilleriskjutfältet mellan Ursvik och trakterna däromkring till Säbysjön delas, såsom af kartan framgår, genom Husbyskogen samt de med litt. *b* och *c* å kartan betecknade höjderna i två skilda delar, och alla skott, som från den östra delen skjutas mot terrängen vid eller bakom Hästa, måste gå fram genom den mycket trånga porten mellan nyssnämnda båda höjder. På andra sidan dessa har däremot skjutfältet visserligen en anseelig bredd med flera goda uppställningsplatser, men skottlinjerna blifva här väl korta. Skjutfältet Ursvik—Säbysjön lämnar därför åtskilligt öfrigt att önska.

Af sådan anledning har kommittén sett sig nödsakad att föreslå intagande i öfningsområdet jämväl af trakterna öster och norr om Säbysjön, hvarigenom erhålles det ur alla synpunkter synnerligen fördelaktiga skjutfältet Spånga—Rafvaln, hvaräst i

trakterna Spånga—Järfälla, Hästa—Järfälla samt Igelbäcken—Säby förefinnas ett antal goda artilleriställningar. Härstädes kunna såväl enstaka batterier afgifva eld, som ock större artilleristyrkor taktiskt samverka antingen med hvarandra eller med i förterrängen uppträdande infanteri. Vidare äro vid skjutning i nämnda riktning en mängd lämpliga taktiska måluppställningsplatser att tillgå inom området Akalla—skogsbrynet nordost om Hägerstalund—Öfversten—Ålsta.

De längsta skottlinjerna uppgå här i det närmaste till 4000 meter, och elden kan från de flesta batteriplatserna hållas ganska rörlig åt sidorna.

En ytterligare fördel, som är förenad med artilleriskjutningens utförande på öfningsplatsens västra del i riktningen Spånga—Rafvaln är, att dessa skjutöfningar icke utgöra hinder för Kymplingeslättens samtidiga användande för andra truppöfningar.

Stridsöfningar med *trupper af alla vapenslag* kunna på den föreslagna öfningsplatsen komma till utförande i stor utsträckning. Så kunna t. ex. i riktningen Ursvik—Säbysjön två kombinerade brigader operera mot hvarandra, och i linjen Ursvik—Järfälla finnes utrymme för en hel arméfördelning att verkställa sin uppmarsch till strid.

Kasernplatser
m. m.

Såsom förut omförmålt, har kommittén tänkt sig, att de nya *kasernerna* lämpligast skulle kunna förläggas invid det fält, som sträcker sig från Lilla Frösunda till Järfva.

Vid valet af denna plats har kommittén tagit särskild hänsyn därtill, *att* afståndet mellan kasernerna och hufvudstaden blefve det minsta möjliga, *att* vid platsen funnes riklig tillgång på vatten samt en fast och god byggnadsgrund, *att* lämplig plats för truppersnas dagliga öfningar i mindre förband kunde beredas i närheten af kasernerna, samt *att* kasernområdet ändock icke blefve för långt aflägsset från det egentliga öfningsfältet.

Dessa villkor uppfyllas ganska väl af det föreslagna området. Afståndet därifrån till Stortorget utgör omkring $6\frac{1}{2}$ kilometer, och till utkanten af stadens bebyggda område (Norrtull) föga mer än 3 kilometer. Genom Järfva och Hagalunds stationer står trakten redan nu medels många dagliga tåg å norra stambanan i förbindelse med hufvudstaden, och kommunikationerna kunna än ytterligare underlättas dels genom spårvägsnätets utsträckning från dess nuvarande norra ändpunkt, Haga grindar, dels ock genom anläggandet af den planerade Kapellskärsbanan, som skulle komma att genomskära hela området.

Inga svårigheter möta att hit utdraga stadens belysnings- och vattenledningar. Afloppet kan med lätthet ledas till Brunnsviken.

För att undersöka terrängens och grundens lämplighet för större byggnadsföretag har kommittén låtit verkställa afvägningar och borrningar å området *) och funnit det samma väl lämpa sig för ändamålet.

Från Frösundavik till Nedre Annelund sträcker sig utmed Brunnsvikens strand en grusås, på hvilken fyra etablissemment skulle kunna förläggas, nämligen dels de mindre omfattande kasernetablissemmenten för *Svea ingenjörkår* — som för sina öfningar måste vara förlagd i närheten af vatten — och för *Fälttelegrafkåren*, hvilka truppförband kunna erhålla tillräcklig plats å det jämförelsevis trängre området vid Frösundavik, samt dels *Svea* och *Göta lifgardens* kaserner, för hvilka erforderligt utrymme finnes vid Öfre och Nedre Annelund. Visserligen komma här att krävas icke obetydliga terrasseringsarbeten, men då åsen består af utmärkt grus och sand, som i stor mängd kommer att behövas både till kaserngårdarnas samt nyanlagda vägars grusning och till utfyllning å den sankta marken på ömse sidor om kanalen från Råstasjön till Brunnsviken äfvensom till planering af skjutbanorna och slutligen till beredande af murbruk för de omfattande byggnadsarbetena, torde utgräfningskostnaderna i icke oväsentlig grad uppvägas af fördelarna att äga riklig tillgång å dessa material.

På området emellan Herr-Järfva och norra stambanan kunna två kasernetablissemment inrymmas. Västra delen af detta område utgöres af en afrundad bergshöjd, hvars högsta punkt ligger 28 meter öfver Brunnsvikens vattenyta; den östra delen utgöres af en lägre platå, hvars höjd vid Herr-Järfva uppgår till 10 meter, men norr därom sänker sig till blott 1 meter öfver Brunnsviken. — Närmast järnvägen torde etablissemmentet för *Första Svea artilleriregemente* lämpligast böra förläggas, och vid Herr-Järfva *Lifgardets till häst* kasern. Äfven för dessa byggnaders utförande krävas stora terrasseringsarbeten, och den nämnda bergshöjden måste till stor del bortsprängas. Emellertid uppvägas också här i viss mån terrasseringskostnaderna af fördelen att få riklig tillgång på grundmurs- och sockelsten, som i stor mängd erfordras vid alla etablissemmenten. Affallet vid bergsprängningen åtgår att utfylla sänkan norr om Herr-Järfva, där på några ställen djupet till fast botten uppgår till 13 meter. Eljest torde läget för dessa etablissemment vara tillfredsställande.

På andra sidan om norra stambanan, omkring Agnesberg, erbjuder en jämn, på 6 å 8 meters höjd öfver Brunnsviken belägen platå en fördelaktig och god byggnads-

*) Afvägningskarta har öfverlämnats till statsrådet och chefen för landförsvarsdepartementet.

plats för ett par kasernotablissemang. Närmast järnvägen kan *Positionsartilleriets* och väster därom *Lifregementets dragoners* etablissemang förläggas.

Hvad beträffar förläggningen af *artilleriets laboratorium och ammunitionsförråd*, har generalfälttygmästaren och inspektören för artilleriet, efter tygmästarens i Stockholm hörande, i skrifvelse till kommittén den 25 oktober 1902 meddelat, att lämpliga platser skulle kunna erhållas för allmänna förrådet och laboratoriegården vid Öfver-Järfva samt för kruthus på den norr om Ulriksdal i Edsviken belägna Kaninholmen, hvilken utan betydande kostnader skulle kunna genom en bro förenas med Ulriksdalsstranden, hvarifrån redan nu en körväg leder upp till Öfver-Järfva.

Fördelaktig plats för ett *intendenturetablissemang*, inrymmande verkstadsbyggnad, persedelförråd, bageri och tvättinrättning samt behöfliga bostadshus, erhålles å den öster om Herr-Järfva belägna s. k. Polska udden, dit vattenförbindelse finnes och dit ett järnvägsspår från norra stambanan utan allt för stora svårigheter kan ledas. Skulle den föreslagna Kapellskärsbanan komma till stånd, blefve ett sådant spår obehöfligt och kostnaden härför, approximativt beräknad till 75,000 kronor, inbesparad.

För anordnandet af en *militär bangård* har kommittén tänkt sig såsom en lämplig plats den i förhållande till alla kasernerna centralt belägna vinkeln mellan norra stambanan och den föreslagna Kapellskärsbanan. Äfven för ifrågavarande anläggning vore det till fördel, om denna bana blefve förverkligad, enär därigenom kostnaderna för militärbangården blefve icke obetydligt nedbringade.

För underlättandet af de föreslagna båda artilleriregementenas järnvägstransporter, äfvensom för att vid hastiga förflyttningar undvika hopandet af trupper, hästar och fordon på en enda bangård torde ock Järfva station böra utvidgas.

För *garnisonssjukhuset* står en mycket välbelägen plats till buds vid Lilla Frösunda. Grunden är här utmärkt och platsen ganska jämn; läget är sundt och vackert; den bredvid liggande skogklädda höjden kan ordnas till park, och ett järnvägsspår kan, om så anses nödigt, utan större svårighet ledas in till etablissemangtet.

Såsom lämplig plats för en *garnisonskyrka* får kommittén förorda den skogklädda höjden väster om Nedre Annelund, där kyrkan skulle få ett både centralt och tilltalande läge.

Begravningsplats för garnisonen torde lämpligast kunna beredas genom inköpet af ett tillräckligt område å den närbelägna Nya kyrkogården, hvarom förberedande underhandlingar redan blifvit af chefen för fjärde arméfördelningen inledda.

I samband med frågan om förläggandet till det föreslagna nya öfningsfältet af Stockholms garnison, har kommittén ansett sig böra taga under öfvervägande jämväl huru *vakthållningen i hufvudstaden* framdeles efter de nuvarande kasernernas flyttning skulle kunna bestridas. Kommittén har därvid tänkt sig, att det i allmänhet icke skulle möta afsevärda svårigheter att från de nya kasernerna såsom hittills dagligen föra den nödiga vaktstyrkan in till staden, eller ock kan en större styrka, som ombesörjer vaktgöringen för flera dagar i sänder, turvis inrymmas i någon för ändamålet bibehållen kasern, hvarest de dagliga öfningarna kunde fortgå.

Arealen af Järfva—Spånga—Järfälla-fältet utgör omkring 4,700 hektar. Inom detta område upptaga Råstasjöns, Säbysjöns, Öfresjöns och Rafvalns vattenytor tillhopa 180 hektar, hvadan själfva öfningsfältet omfattar cirka 4,500 hektar. Fältets areal.

Inom fältet äro följande egendomar *) belägna, nämligen:

i Solna socken:

Nedre Frösunda, Frösundavik, Nedre och Öfre Annelund och Järfva f. d. krog äfvensom åtskilliga smärre lägenheter, allt i enskild ägo, samt kronoegendomarna Agnesberg, Bagartorp, Neder-Järfva, Öfver-Järfva och Ritorp;

i Spånga socken:

Akalla, Eggeby, Erfvinge, Hägerstalund, Hästa, Julsta, Kista, Kymlinge, Rinkeby, Spånga by, Tensta och Ursvik jämte ett flertal lägenheter, i enskild ägo, samt kronoegendomarna Erfvinge, Gumsarboda, Kymlinge, Långlöt, Rissna, Råsta, Ursvik och Öhr äfvensom kyrkoherdebostället Stridsberga, komministersbostället Granby och länsmansbostället Ursvik;

i Järfälla socken:

Håga, Räcksta, Sten och Yttersten under Hägerstalund i Spånga socken, Säby med underlydande Kalfshälla och Alsta, äfvensom Barkarbyn, Kyrkbyn och Klockaregården; samt

i Sollentuna socken:

Bög, Knista och Väsby.

Naturligtvis kan det icke behöfva ifrågakomma, att hela detta betydande område helt och hållet afröjes från byggningar och igenlägges till manöverfält. Utan tvifvel kunna ganska betydande områden fortfarande odlas, och jämväl ett flertal byggnader kunna där förblifva, om blott de, hvilkas nuvarande läge skulle utgöra hinder för öf-

*) Beträffande dessa egendomar, se närmare bilagan 9.

ningarna, flyttas till lämpligare plats. Dessa byggnader torde behöfva tagas i anspråk, förutom af dem, till hvilka vissa delar af fältet kan upplåtas till brukning, jämväl af personal, som erfordras för vård och bevakning af fältet, samt möjligen äfven till hostäder för någon del af befäls- och underbefälspersonalen.

De hemman och lägenheter, som skulle tagas i anspråk för det ifrågasatta öfningsfältet, äro åsatta följande taxeringsvärden:

kronoegendomar, utarrenderade	Kr.	349,100	
» anslagna till boställen	»	42,000	391,100
enskilde tillhöriga jordbruksfastigheter	Kr.	1,083,400	
» » andra »	»	163,400	1,246,800
» » byggnader å kronojord			137,600
eller tillsammans	Kronor		1,775,500

Försäljningsanbud å fastigheter, tillhörande enskilde, hafva för nedannämnda taxeringsvärden afgifvits till följande belopp nämligen:

	Taxeringsvärde.	Anbud.
i Solna socken	178,400 kr.	1,022,000 kr.
i Spånga »	445,000 »	1,304,000 »
i Järfälla »	173,000 »	300,000 »
i Sollentuna »	100,000 »	636,900 »
	Summa 896,400 kr.	3,262,900 kr.

Om de ingifna försäljningsanbuden läggas till grund för värderingen af alla de i enskildas ägo varande fastigheter, som för fältet erfordras, samt proportionen mellan taxeringsvärdet och anbudssumman beräknas särskildt inom hvarje socken för sig, skulle inköpssumman komma att uppgå

för egendomarna i Solna socken till	1,260,688 kr.
» » i Spånga » »	1,776,752 »
» » i Järfälla » »	543,600 »
» » i Sollentuna » »	636,900 »
eller sammanlagdt till	4,217,940 kr.

Transport 4,217,940 kr.

Lägges härtill värdet af	
utarrenderade kronoegendomar	349,100 »
boställen	42,000 »
enskildes byggnader å kronojord	137,600 »
skulle hela fältets värde uppgå	4,746,640 kr.

De till kommittén ingifna försäljningsanbudena för egendomar ej blott inom Järfva—Spånga—Järfälla-fältet utan äfven inom Enskede—Skarpneck-fältet hafva med få undantag uppenbarligen varit allt för höga och icke stått i rimligt förhållande till egendomarnas verkliga värde eller de köpesummor, som vid fastighetsförsäljningar i trakten kunnat betingas. Det torde därför blifva nödvändigt, att, om vare sig det ena eller det andra af dessa fält kommer att till truppöfningsplats utses, marken genom expropriation förvärfvas. Säkerligen kommer äfven i dylikt fall området att kosta kronan betydligt mera i inlösen än taxeringsvärdena gifva vid handen, men en fast och säker grundval för köpeskillningarnas bestämmande varder dock då gifven, och hvarje anledning till godtycke eller insinuation om godtycke vid försäljningsanbudens antagande eller förkastande undanröjdes.

Kommittén har sökt att med ledning af den kännedom om i orten gängse egendomspris, hvilken kunnat erhållas dels genom uppgifter om på senare tiden skedda försäljningar och dels genom sakkunniga personers uttalanden, bilda sig en uppfattning om det ungefärliga verkliga värdet af Järfva—Spånga—Järfälla-fältet. Denna undersökning har gifvit vid handen, att under närvarande förhållanden och om fältet med det snaraste inköpes, de i enskild ägo varande fastigheter äfvensom till boställen anslagna kronoegendomar, som för ifrågasatt ändamål behöfva tagas i besittning, icke kunna anses äga högre värden än sammanlagdt..... Kr. 2,615,000: —

Lägges härtill taxeringsvärdet af utarrenderade kronoegendomar » 349,100: —
 samt enskildes därstädes uppförda byggnader..... » 137,600: —
 så skulle värdet af hela den till inköp föreslagna marken uppgå till Kr. 3,101,700: —

Beträffande de till intagande i öfningsfältet ifrågasatta utarrenderade kronoegendomarna, vill kommittén framhålla, att ehuru väl möjligen dessa egendomar till en början torde kunna till landtförsvaret upplätas utan särskild ersättning, likväl framdeles i den mån Norra Djurgårdens försäljning därtill lämnar tillgångar bör till inköp af skogbärande eller till skogsbörd tjänlig mark afsättas det belopp, som motsvarar dessa egendomars taxeringsvärden.

Beträffande kostnaderna för de nya kasernetablissemanten och öfriga anläggningar, har kommittén utarbetat approximativa beräkningar, som återfinnas i härvid fogade bil. 10.

Om man antager, att kostnaderna för Positionsartilleriregementets, Svea ingenjörkårs, Fälttelegrafkårens och intendenturens nya etablissement samt för ett nytt garnisonssjukhus till fullo kunde betäckas af de summor, som komme att inflyta vid försäljningen af Lifgardets till häst gamla kaserntomt, Jaktvarfvet, Fredrikshof samt det nuvarande garnisonssjukhusets tomt, hvilka försäljningars beslutande redan torde stå på dagordningen, skulle de kostnader för nya kasernetablissement och anläggningar, som behöfde bestridas af medel, hvilka inflyta genom Norra Djurgårdens försäljning, uppgå till i rundt tal 10,000,000 kronor.

Läggas härtill kostnaderna för inköp, dränering och ordnandet i öfrigt af det nya öfningsfältet äfvensom för skjutbanornas anläggning, hvilka kostnader approximativt beräknats till 4,000,000 kronor, uppgå samtliga utgifter för det nya öfningsfältet med därtill hörande militära byggnader och anläggningar till omkring 14,000,000 kronor, hvilket belopp dock naturligtvis först efter en längre tidrymd behöfver till fullo tagas i anspråk.

På grund af hvad sålunda anförts får kommittén hemställa

att därest försäljning af Norra Djurgården varder beslutad, såsom nytt öfningsfält för de i Stockholm förlagda truppförbanden måtte utses det ofvan till sina gränser närmare bestämda Järfva—Spånga—Järfälla-fältet, äfvensom att till bestridande af kostnaderna för inköp af detta fält och uppförandet därstädes af nya byggnader och anläggningar för militära ändamål måtte få, i den mån andra tillgångar icke därtill finnas tillgängliga, användas medel, som inflyta genom Norra Djurgårdens försäljning.

Sammanfattning af kommitténs betänkande och förslag.

På grund af hvad i det föregående anförts, får kommittén — under förutsättning att Hans Maj:t Konungen nådigst afstår från den honom jämlikt Rikets Ständers den 1 december 1809 fattade beslut tillkommande enskilda dispositionsrätt öfver Norra Djurgården — i underdånighet hemställa,

att Norra Djurgården måtte, så snart ske kan, till försäljning upplåtas;

att försäljningen måtte ske successivt, i den mån gatorna ordnas och byggnadsverksamheten fortskrider;

att de områden, hvilka kunna för truppersnas öfningar undvaras, eller trakterna närmast norr och öster om Östra stationen äfvensom mellan Valhallavägens förlängning och Djurgårdsbrunnsviken samt Djurgårdsbrunnskanalen, först måtte upplåtas till bebyggande;

att — därest Norra Djurgårdens försäljning varder beslutad — såsom nytt öfningsfält för de i Stockholm förlagda truppförbanden måtte utses det ofvan till sina gränser närmare bestämda Järfva—Spånga—Järfälla-fältet;

att kostnaderna för inköp af detta fält och för uppförandet därstädes af nya byggnader för militära ändamål måtte, i den mån andra tillgångar icke därtill finnas tillgängliga, bestridas af medel, som inflyta genom Norra Djurgårdens försäljning; samt

att det till kommitténs yttrande remitterade förslaget angående flyttning af allmänna garnisonssjukhuset i Stockholm tillsvidare, och intill dess beslut fattats i fråga om försäljning af Norra Djurgården och förflyttning af de nuvarande kasernerna, icke måtte till någon åtgärd föranleda.

BILAGOR.

Uppgift å storleken af kvarter, gator och öppna platser m. m. enligt kommitténs olika utkast till stadsplan för Norra Djurgården.

Alternativ N:o 1.

Områdets användning.	Arealen af Norra Djurgårdens till intagande i stadsplanen föreslagna område.						Summa areal.	Gatulängd.		
	Till bebyggande afsedt område.			Gator, vägar och öppna platser.				Inom byggnadsområdet	Inom industriområdet	Summa.
	Byggnadstomter	Industri-tomter	Summa	Inom byggnadsområdet.	Inom industriområdet.	Summa.				
	Kvm.	Kvm.	Kvm.	Kvm.	Kvm.	Kvm.		Längd-m.	Längd-m.	Längd-m.
Byggnadstomter inom regleradt område	4,365,000	—	4,365,000	—	—	—	4,365,000	—	—	—
Oregleradt område	78,000	—	78,000	—	—	—	78,000	—	—	—
Industriområde	—	2,323,210	2,323,210	—	—	—	2,323,210	—	—	—
Öppna platser	—	—	—	493,000	—	493,000	493,000	—	—	—
Gata af 65 m. bredd (Valhallavägens förlängning)	—	—	—	269,750	—	269,750	269,750	4,150	—	4,150
Gator af 30 m. bredd ...	—	—	—	579,300	—	579,300	579,300	19,310	—	19,310
Vägar af 25 m. bredd ...	—	—	—	—	105,000	105,000	105,000	—	4,200	4,200
Vägar af 20 m. bredd ...	—	—	—	—	232,880	232,880	232,880	—	11,644	11,644
Gator af 18 m. bredd ...	—	—	—	1,588,860	—	1,588,860	1,588,860	88,270	—	88,270
Kaj af 50 m. bredd (längs Djurgårdsbrunnsviken, Djurgårdskanalen och Lilla Värtan)	—	—	—	335,000	—	335,000	335,000	6,700	—	6,700
Kaj af 30 m. bredd (längs stranden vid Albano och södra stranden af föreslagen kanal genom Laduviken)	—	—	—	75,000	—	75,000	75,000	2,500	—	2,500
Strandväg af 30 meters bredd (längs norra stranden af föreslagen kanal genom Laduviken)	—	—	—	—	75,000	75,000	75,000	—	2,500	2,500
Strandväg af 20 m. bredd (längs kronan tillhörig strand af Brunnsviken och Lilla Värtan)	—	—	—	—	120,000	120,000	120,000	—	6,000	6,000
Summa	4,443,000	2,323,210	6,766,210	3,340,910	532,880	3,873,790	10,640,000	120,930	24,344	145,274

Uppgift å storleken af tomter, gator och öppna platser m. m. enligt kommitténs olika utkast till stadsplan för Norra Djurgården.

Alternativ N:o 2.

Områdets användning.	Arealen af Norra Djurgårdens till intagande i stadsplanen föreslagna område.						Summa areal	Gatulängd		
	Till bebyggande afsedt område.			Gator, vägar och öppna platser.				Inom byggnadsområdet.	Inom industriområdet.	Summa
	Byggnadstomter	Industri- tomter	Summa	Inom byggnadsområdet	Inom industriområdet	Summa				
	Kvm.	Kvm.	Kvm.	Kvm.	Kvm.	Kvm.		Längd- m.	Längd- m.	Längd- m.
Byggnadstomter inom regleradt område	3,844,000	—	3,844,000	—	—	—	3,844,000	—	—	—
Oregleradt område	78,000	—	78,000	—	—	—	78,000	—	—	—
Industritomter i nordligaste området	—	2,322,900	2,322,900	—	—	—	2,322,900	—	—	—
Industritomter i sydöstra området	—	560,050	560,050	—	—	—	560,050	—	—	—
Öppna platser	—	—	—	472,000	—	472,000	472,000	—	—	—
Gator af 40 m. bredd ...	—	—	—	838,000	—	838,000	838,000	20,950	—	20,950
» » 30 m. » ...	—	—	—	312,000	—	312,000	312,000	10,400	—	10,400
» » 18 m. » ...	—	—	—	1,235,770	—	1,235,770	1,235,770	68,654	—	68,654
Kaj af 40 m. bredd (längs Djurgårdsbrunnsviken o. Djurgårdskanalen samt vid Kräftriket)	—	—	—	148,000	—	148,000	148,000	3,700	—	3,700
Kaj af 30 m. bredd (längs södra stranden af föreslagna kanal genom Laduviken)	—	—	—	57,000	—	57,000	57,000	1,900	—	1,900
Vägar af 25 m. bredd (inom nordligaste industriområdet)	—	—	—	—	105,000	105,000	105,000	—	4,200	4,200
Vägar af 20 m. bredd (inom nordligaste industriområdet)	—	—	—	—	232,880	232,880	232,880	—	11,644	11,644
Strandväg af 30 m. bredd (i nordligaste området och längs norra stranden af föreslagna kanal genom Laduviken)	—	—	—	—	75,000	75,000	75,000	—	2,500	2,500
Strandväg af 20 m. bredd (i nordligaste industriområdet, längs kronan tillhörig strand af brunnsviken och Lilla Värtan)	—	—	—	—	120,000	120,000	120,000	—	6,000	6,000
Vägar af 30 m. bredd (i sydöstra industriområdet)	—	—	—	—	39,000	39,000	39,000	—	1,300	1,300
Vägar af 18 m. bredd (i sydöstra industriområdet)	—	—	—	—	95,400	95,400	95,400	—	5,300	5,300
Strandväg af 30 m. bredd (i sydöstra industriområdet)	—	—	—	—	105,000	105,000	105,000	—	3,500	3,500
Summa	3,922,000	2,882,950	6,804,950	3,062,770	772,280	3,835,050	10,640,000	105,604	34,444	140,048

Uppgift å storleken af tomter, gator och öppna platser m. m. enligt kommitténs olika utkast till stadsplan för Norra Djurgården.

Alternativ N:o 3.

Områdets användning.	Arealen af Norra Djurgårdens till intagande i stadsplanen föreslagna område.						Summa areal.	Gatulängd.		
	Till bebyggande afsedt område.			Gator, vägar och öppna platser.				Inom byggnadsområdet.	Inom industriområdet.	Summa.
	Byggnadstomter.	Industri- tomter.	Summa.	Inom byggnadsområdet.	Inom industriområdet.	Summa				
	Kvm.	Kvm.	Kvm.	Kvm.	Kvm.	Kvm.				
Byggnadstomter inom regleradt område	4,352,100	—	4,352,100	—	—	—	4,352,100	—	—	—
Oregleradt område	78,000	—	78,000	—	—	—	78,000	—	—	—
Industritomter	—	2,323,250	2,323,250	—	—	—	2,323,250	—	—	—
Öppna platser	—	—	—	500,000	—	500,000	500,000	—	—	—
Gata af 65 m. bredd (Valhallavägens förlängning)	—	—	—	269,750	—	269,750	269,750	4,150	—	4,150
Gator af 30 m. bredd ...	—	—	—	620,200	—	620,200	620,200	20,673	—	20,673
Vägar af 25 m. bredd ...	—	—	—	—	105,000	105,000	105,000	—	4,200	4,200
» » 20 m. bredd ...	—	—	—	—	232,880	232,880	232,880	—	11,644	11,644
Gator af 18 m. bredd ...	—	—	—	1,553,820	—	1,553,820	1,553,820	86,323	—	86,323
Kaj af 50 m. bredd (längs Djurgårdsbrunnsviken, Djurgårdskanalen och Lilla Värtan)	—	—	—	335,000	—	335,000	335,000	6,700	—	6,700
Kaj af 30 m. bredd (längs stranden vid Kräftriket och södra stranden af föreslagen kanal genom Laduviken)	—	—	—	75,000	—	75,000	75,000	2,500	—	2,500
Strandväg af 30 m. bredd (längs norra stranden af föreslagen kanal genom Laduviken)	—	—	—	—	75,090	75,000	75,000	—	2,500	2,500
Strandväg af 20 m. bredd (längs kronan tillhörig strand af Brunnsviken och Lilla Värtan)	—	—	—	—	120,000	120,000	120,000	—	6,000	6,000
Summa	4,430,100	2,323,250	6,753,350	3,353,770	532,880	3,886,650	10,640,000	120,346	24,344	144,690

Uppgift å storleken af kvarter, gator och öppna platser m. m.
inom de delar af Norra Djurgården, hvilka först kunna
upplåtas till bebyggande.

(Uträkningarna grunda sig å kommitténs utkast till stadsplan för Norra Djurgården, alternativet 3.)

	Kvarter att försälja.	Gator, öppna platser och reserverade områden.				Summa areal.	Gatu- längd.
		Gator.	Öppna platser.	Reserv. områden.	Summa.		
	Kv. meter	Kv. meter	Kv. meter	Kv. meter	Kv. meter	Kv. meter	Meter
I. Området närmast norr och öster om Östra stationen.							
Kvarter	303,350	—	—	—	—	303,350	—
Gator af 18 meters bredd	—	191,160	—	—	191,160	—	10,620
Öppna platser	—	—	64,300	—	64,300	255,460	—
II. Området mellan Valhallavägens förlängning och Djurgårdsbrunnsviken från stadens östra gräns till Hesslingeberg.							
Kvarter	295,550	—	—	—	—	295,550	—
Gator af 18 meters bredd	—	198,360	—	—	198,360	—	11,020
» » 30 » »	—	6,750	—	—	6,750	—	225
» » 50 » »	—	33,000	—	—	33,000	—	660
Nuvarande kasernområde	—	—	—	112,100	112,100	—	—
Öppna platser	—	—	3,847	—	3,847	354,057	—
III. Området mellan Valhallavägens förlängning och Djurgårdsbrunnsviken från Hesslingeberg till Djurgårds- brunns världshus.							
Kvarter	180,050	—	—	—	—	180,050	—
Gator af 18 meters bredd	—	130,500	—	—	130,500	—	7,250
» » 30 » »	—	9,900	—	—	9,900	—	330
» » 50 » »	—	68,500	—	—	68,500	—	1,370
Kavallerietablissemantets område	—	—	—	82,925	—	—	—
Öppna platser	—	—	31,100	—	—	322,925	—
IV. Området mellan Valhallavägens förlängning och Djurgårdsbrunnskana- len mellan Djurgårdsbrunns världshus och Lilla Värtan.							
Kvarter	198,625	—	—	—	—	198,625	—
Gator af 18 meters bredd	—	102,980	—	—	102,980	—	5,610
» » 30 » »	—	9,900	—	—	9,900	—	330
» » 50 » »	—	75,500	—	—	75,500	—	1,510
Öppna platser	—	—	38,300	—	38,300	226,680	—
Summa	977,575	826,550	137,547	195,025	1,159,122	2,136,697	38,925
Sammandrag.							
Området I	303,350	191,160	64,300	—	255,460	558,810	10,620
» II	295,550	238,110	3,847	112,100	354,057	649,607	11,905
» III	180,050	208,900	31,100	82,925	322,925	502,975	8,950
» IV	198,625	188,380	38,300	—	226,680	425,305	7,450
	977,575	826,550	137,547	195,025	1,159,122	2,136,697	38,925

Förteckning å tomter, som under åren 1880—1901 blifvit af Stockholms stad försålda, jämte uppgift å deras areal samt köpeskillingarne.

Försäljnings- år.	Försåld egendom.		Areal.	Pris pr kvadrat- enhet.	Köpeskilling.	
	Kvarter.	Nr.				
1880	Edelman större	3	27,035 kv.-fot	5: 55	150,000: —	Styrmansg.
1881	Nebulosan	1, 2, 3	19,770 »	1: 50	30,000: —	Observatorieg. 16, 18 a, 20.
	Sågen	1—15	97,670 »	0: 50	48,835: —	{ Brännkyrkag. 171—185. Hornsg. 174—186.
	Släggan	—	8,585 »	0: 75	6,438: 75	Hornsg. 172.
	Svanen (del af)	18	9,300 »	10: 75	100,000: —	Vasag.
	Bryggaren	9	91 »	3: —	271: —	
	Sperlingens backe (del af)	12	2,060 »	3: —	6,180: —	Stureg.
1882	Planeten	1	9,000 »	1: 75	15,750: —	{ Västmannag. 27, Observatorieg. 19.
	Filen	—	10,685 »	1: —	10,685: —	Långholmsg.
	Sperlingens backe	33	24,000 »	4: 50	108,000: —	
	D:o	33	13,580 »	6: 50	88,270: —	
	Carlavagnen	18	6,375 »	2: —	12,750: —	Vegag. 3.
	D:o	3	6,375 »	2: —	12,750: —	Upplandsg. 42.
	Rudan större	4	3,375 »	4: —	13,500: —	Greftureg., Kommendörsg.
	D:o	4	4,345 »	4: 50	19,552: 50	» »
	Carlavagnen	4	5,950 »	2: 25	13,387: 50	Upplandsg. 44.
	Jägaren	7, 8	6,139 »	3: 30	20,258: 70	Döbelnsg.
	Planeten	3	9,000 »	1: 75	15,750: —	Västmannag. 23, Kungstensg. 58
	Carlavagnen	1	9,425 »	3: —	28,275: —	Vegag. 1, Observatorieg. 6.
	D:o	2	9,380 »	3: —	28,140: —	Upplandsg. 40, Observatorieg. 8.
	D:o	5	5,440 »	2: 25	12,240: —	Upplandsg. 46.
	D:o	16	5,440 »	2: —	10,880: —	Vegag. 7.

Försäljnings- år.	Försåld egendom.		Areal.	Pris pr kvadrat- enhet.	Köpeskilling.	
	Kvarter.	Nr.				
1882	Carlavagnen	8	5,950 kv.-fot	2: 25	13,387: 50	Upplandsg. 52.
	Sirius	8, 9	20,138 »	2: —	40,276: —	Upplandsg. 31—33.
	Skotten	3	1,287 »	20: 25	26,000: —	Drottningg., Kungsg.
	Bryggaren	11	3,300 »	8: —	26,400: —	Kungsg.
	D:o	11	2,050 »	8: —	16,400: —	Kungsg.
1883	D:o	10	8,530 »	9: 25	78,902: 50	Kungsg. 13.
	Skotten	—	1,287 »	20: 70	26,643: 50	Kungsg.
	Tjädern	1	8,965 »	4: —	35,860: —	Karlavägen 41, Sibylleg. 36.
	Rapphönan	1	8,240 »	4: —	32,960: —	Karlavägen 45 A, B, C.
	D:o	2	8,190 »	4: —	32,760: —	Artillerig. 41, Jungfrug. 36.
	Tjädern	2	8,910 »	4: —	35,640: —	Karlavägen 43, Jungfrug. 29.
	Svanen (del af)	18	9,150 »	10: 92	100,000: —	Vasag.
	Lagerbärsträdet	16	3,100 »	12: 90	40,000: —	Vasag. 44.
	Boken	1				
	Sjökatten	1	1,700 »	5: —	8,500: —	Rådmansg.
	Carlavagnen	9	6,375 »	2: 25	14,343: 75	Upplandsg. 54.
	Sperlingens backe (del af)	12	2,876 »	12: —	34,512: —	Stureg.
	Carlavagnen	6	5,100 »	2: 25	11,475: —	Upplandsg. 48.
	Bryggaren	12	2,864 »	12: 26	35,112: 64	Kungsg., Målareg.
	Brännaren	7	9,298 »	5: —	46,490: —	Karlavägen 26, Jungfrug. 32.
	D:o	8	9,303 »	5: —	46,515: —	Karlavägen 28, Artillerig. 39.
	Rapphönan	3	8,140 »	3: —	24,420: —	Artillerig. 43, Tyskbagareg. 14.
	D:o	4	8,190 »	3: —	24,570: —	Jungfrug. 38, Tyskbagareg. 12.
	Tjädern	3	8,825 »	3: —	26,475: —	Jungfrug. 31, Tyskbagareg. 10.
	Vintervägen större	13	7,280 »	3: 50	25,480: —	Tegnérsg., Tuleg.
	Svanen (del af)	18	9,170 »	16: 35	150,000: —	Vasag.
	Carlavagnen	16	5,440 »	2: —	10,880: —	Vegag. 7.
	Sirius	13	10,290 »	2: —	20,580: —	Upplandsg. 37.
	D:o	16	10,277 »	2: —	20,554: —	Upplandsg. 39.
	Carlavagnen	12	6,375 »	2: —	12,750: —	Vegag. 15.

Försäljnings- nr.	Försäld egendom.		Areal.	Pris pr kvadrat- enhet.	Köpeskilling.	
	Kvarter.	N:r.				
1883	Sirius	17	10,265 kv.-fot	2: —	20,530: —	Upplandsg. 41.
1884	D:o	7	10,075 »	2: —	20,150: —	Västmannag. 32.
	D:o	10	10,063 »	2: —	20,126: —	Västmannag. 34.
	D:o	11	10,302 »	2: —	20,604: —	Västmannag. 36.
	D:o	12	10,302 »	2: —	20,604: —	Upplandsg. 35.
	D:o	14	10,290 »	2: —	20,580: —	Västmannag. 38.
	Carlavagnen	15	5,100 »	2: —	10,200: —	Vegag. 9.
	Nebulosan	—	9,000 »	3: —	27,000: —	Dalag., Observatorieg.
	Planeten	5	9,000 »	3: —	27,000: —	Dalag. 24, Kungstensg. 62.
	D:o	6	5,160 »	2: 25	11,610: —	Dalag. 26.
	Kikaren	2	7,546 »	2: —	15,092: —	Kungstensg. 33.
	Nebulosan	5	9,137 »	2: 25	20,558: 25	Västmannag. 31.
	D:o	11	9,123 »	1: 75	15,965: 25	Västmannag. 41.
	D:o	9	9,123 »	2: 25	20,526: 75	Västmannag. 39.
	D:o	8	9,123 »	1: 75	15,965: 25	Västmannag. 37.
	D:o	7	9,137 »	2: 25	20,558: 25	Västmannag. 35.
	D:o	6	9,137 »	1: 75	16,210: 25	Västmannag. 33.
	Sirius	15	10,277 »	2: —	20,554: —	Västmannag. 40.
	D:o	18	10,265 »	2: —	20,530: —	Västmannag. 42.
	Röda berget	50	3,250 »	2: —	6,500: —	Rörstrandsg.
	Nebulosan	18	9,116 »	1: 75	15,953: —	Dalag. 46.
	D:o	13	9,123 »	1: 75	15,965: 25	Västmannag. 45.
	D:o	23	9,131 »	2: 25	20,544: 75	Dalag. 36.
	Jordstycke invid n:r 10 i kv. Italien större...	—	3,100 »	5: 48	16,988: —	
	Planeten	7	8,998 »	3: —	27,000: —	Dalag. 28, Observatorieg. 23.
	Nebulosan	24	9,131 »	1: 75	15,979: 25	Dalag. 34.
	Kikaren	3	7,686 »	2: —	15,372: —	Kungstensg.
	Nebulosan	20	9,116 »	1: 75	15,953: —	Dalag. 42.
	D:o	21	9,116 »	2: 25	20,511: —	Dalag. 40.

Försäljnings- år.	Försäld egendom.		Areal.	Pris pr kvadrat- enhet.	Köpeskilling.	
	Kvarter.	N:r.				
1884	Nebulosan.....	22	9,116 kv.-fot	1: 75	15,953: —	Dalag. 38.
	D:o	25	9,131 »	2: 25	20,544: 75	Dalag. 32.
	D:o	12	9,123 »	2: 25	20,526: 75	Västmannag. 43.
	D:o	19	9,116 »	2: 25	20,511: —	Dalag. 44.
	Delar af kv. Djurgårds- backen invid n:r 2 i kv. Elgen.....	—	3,550 »	2: —	7,100: —	Braheg.
	Orion	5	6,630 »	2: 50	16,575: —	Surbrunnsg. 55.
	D:o	6	6,727 »	2: 50	16,817: 50	Surbrunnsg. 51.
	Blåklinten.....	4	5,208 »	1: 50	7,812: —	Upplandsg. 49.
	D:o	5	11,228 »	1: 50	16,842: —	Upplandsg. 51.
	D:o	6	11,214 »	1: 50	16,821: —	Upplandsg. 53.
	D:o	7	11,204 »	1: 50	16,806: —	Upplandsg. 55.
	D:o	8	11,194 »	1: 50	16,791: —	Upplandsg. 57.
	D:o	9	11,184 »	1: 50	16,776: —	Upplandsg. 59.
	D:o	10	7,740 »	2: 50	19,350: —	Upplandsg. 61, Frejg. 59.
	D:o	11	5,727 »	2: —	11,454: —	Frejg. 61.
	D:o	12	7,740 »	2: 50	19,350: —	Västmannag. 60, Frejg. 63.
	D:o	13	5,668 »	1: 50	8,502: —	Västmannag. 58.
	D:o	14	5,668 »	1: 50	8,502: —	Västmannag. 56.
	D:o	15	5,668 »	1: 50	8,502: —	Västmannag. 54.
	D:o	16	5,668 »	1: 50	8,502: —	Västmannag. 52.
	D:o	17	5,668 »	1: 50	8,502: —	Västmannag. 50.
	Gullvifvan.....	6	5,321 »	2: —	10,642: —	Dalag. 60.
	D:o	11	5,740 »	2: —	11,480: —	Frejg. 67.
	D:o	13	12,682 »	1: 50	19,023: —	Västmannag. 63.
	D:o	14	12,682 »	1: 50	19,023: —	Västmannag. 61.
	D:o	16	5,525 »	2: —	11,050: —	Västmannag. 57.
	D:o	8	5,321 »	2: —	10,642: —	Dalag. 64.
	D:o	9	8,064 »	2: 50	20,160: —	Dalag. 66, Frejg. 71.

Försäljnings- år.	Försäld egendom.		Areal.	Pris pr kvadrat- enhet.	Köpeskilling.	
	Kvarter.	N:r.				
1884	Gullvifvan	10	5,740 kv.-fot	2: —	11,480: —	Frejg. 69.
	D:o	12	8,064 »	2: 50	20,160: —	Frejg. 65, Västmannag. 65.
	D:o	15	12,682 »	1: 50	19,023: —	Västmannag. 61.
	D:o	7	5,321 »	2: —	10,642: —	Dalag. 62.
	Jägaren (del af).....	6, 7, 8	3,758 »	3: 50	13,153: —	Döbelns. .
	Sleipner.....	1	7,727 »	3: —	23,181: —	
	D:o	2	5,719 »	2: 25	12,867: 75	Frejg. 42.
	D:o	3	7,740 »	3: —	23,220: —	Västmannag. 66.
	D:o	4	5,851 »	2: 25	13,164: 75	Västmannag. 64.
	D:o	5	5,851 »	2: 25	13,164: 75	Västmannag. 68.
	Snöklockan	10	10,846 »	3: —	32,538: —	Dalag. 52.
	Orion	7	8,487 »	3: —	25,461: —	Surbrunnsg. 49.
	Sleipner.....	6	5,851 »	2: 25	13,164: 75	Västmannag. 68.
	D:o	7	5,851 »	2: 25	13,164: 75	Västmannag. 70.
	D:o	8	5,851 »	2: 25	13,164: 75	Västmannag. 72.
	D:o	9	5,843 »	2: 25	13,146: 75	Västmannag. 74.
	D:o	10	7,740 »	3: —	23,220: —	Västmannag. 76.
	D:o	11	5,539 »	2: 25	12,462: 75	Vanadisvägen 25.
	D:o	12	7,763 »	3: —	23,289: —	Vanadisvägen 23.
	D:o	13	11,397 »	1: 75	19,944: 75	Upplandsg. 75.
	D:o	14	11,431 »	1: 75	20,004: 25	Upplandsg. 73.
	D:o	15	11,449 »	1: 75	20,035: 75	Upplandsg. 71.
	D:o	16	11,463 »	1: 75	20,060: 25	Upplandsg. 67.
	D:o	17	11,477 »	1: 75	20,084: 75	Upplandsg. 69.
	D:o	18	11,495 »	1: 75	20,116: 25	Upplandsg. 65.
	Ankaret (del)	8	2,126 »	1: —	2,126: —	Flemingg.
	Midgård.....	9	9,663 »	2: —	19,326: —	Västmannag.
	D:o	10	9,648 »	2: —	19,296: —	Västmannag.
	D:o	11	9,663 »	2: —	19,326: —	Västmannag.
	D:o	12	9,648 »	2: —	19,296: —	Vanadisvägen 31.

Försäljnings- nr.	Försäld egendom.		Areal.	Pris pr kvadrat- enhet.	Köpeskilling.	
	Kvarter.	N:r.				
1884	Midgård	13	8,064 kv.-fot	3: —	24,192: —	Västmannag. 81.
	D:o	14	5,740 »	2: 25	12,915: —	Västmannag. 79.
	D:o	15	5,740 »	2: 25	12,915: —	Västmannag. 77.
	D:o	16	8,064 »	3: —	24,192: —	Västmannag. 75.
	D:o	17	9,648 »	2: —	19,296: —	Västmannag. 73.
	D:o	18	9,663 »	2: —	19,326: —	Västmannag. 71.
	D:o	19	9,648 »	2: —	19,296: —	Frejg. 48.
	D:o	20	9,663 »	2: —	19,326: —	Dalag. 68, Frejg. 50.
1885	Valkyrian	2	8,160 »	3: 50	28,560: —	Dalag. 29, Frejg. 52.
	D:o	3	6,144 »	2: 75	16,896: —	Frejg.
	D:o	4	6,144 »	2: 75	16,896: —	Frejg.
	D:o	5	8,160 »	3: 50	28,560: —	Helsingeg.
	D:o	6	10,117 »	2: 50	25,292: 50	Helsingeg.
	D:o	7	9,983 »	2: 50	24,957: 50	Helsingeg.
	D:o	8	9,983 »	2: 50	24,957: 50	Helsingeg.
	D:o	9	9,983 »	2: 50	24,957: 50	Helsingeg.
	D:o	10	9,983 »	2: 50	24,957: 50	Helsingeg.
	D:o	11	9,983 »	2: 50	24,957: 50	Helsingeg.
	D:o	12	8,160 »	3: 50	28,560: —	Vanadisvägen 43, Helsingeg.
	D:o	13	6,144 »	2: 75	16,896: —	Vanadisvägen 41.
	D:o	15	8,160 »	3: 50	28,560: —	Vanadisvägen 37, Dalag. 43.
	D:o	16	9,983 »	2: 50	24,957: 50	Dalag. 31.
	D:o	17	9,983 »	2: 50	24,957: 50	Dalag. 33.
	D:o	18	9,983 »	2: 50	24,957: 50	Dalag. 35.
	D:o	19	9,983 »	2: 50	24,957: 50	Dalag. 37.
	D:o	20	9,983 »	2: 50	24,957: 50	Dalag. 39.
	D:o	21	10,117 »	2: 50	25,292: 50	Dalag. 41.
	Saga	6	10,117 »	2: 75	27,821: 75	Sigtunag.
	D:o	7	9,983 »	2: 75	27,453: 25	Sigtunag.
D:o	20	9,983 »	2: 75	27,453: 25	Sigtunag.	

Försäljnings- år.	Försåld egendom.		Areal.	Pris pr kvadrat- enhet.	Köpeskilling.	
	Kvarter.	N:r.				
1885	Saga	21	10,117 kv.-fot	2: 75	27,821: 75	Sigtunag.
	Midgård.....	3	11,920 »	3: —	35,760: —	Västmannag.
	D:o	4	7,160 »	2: —	14,320: —	Västmannag. 69.
	D:o	18	10,468 »	2: 50	26,170: —	Västmannag.
	Sjökatten	12	4,000 »	6: —	24,000: —	Stora Badstug., Rådmansg.
	Saga	2	8,160 »	3: 75	30,600: —	Sigtunag.
	D:o	3	6,144 »	3: 25	19,968: —	Sigtunag.
	D:o	13	6,144 »	3: —	18,432: —	Sigtunag.
	D:o	14	6,144 »	3: —	18,432: —	Sigtunag.
	D:o	15	8,169 »	3: 50	28,591: 50	Sigtunag.
	D:o	16	9,983 »	2: 50	24,957: 50	Sigtunag.
	D:o	18	9,983 »	2: 50	24,957: 50	Helsingeg.
	D:o	19	9,983 »	2: 75	27,453: 25	Sigtunag.
	D:o	9	9,983 »	2: 50	24,957: 50	Sigtunag.
	D:o	17	9,983 »	2: 50	24,957: 50	Sigtunag.
	Bergsklippan större.....	29	3,400 »	3: —	10,200: —	Bergsg.
	Tomtdel i kv. Skotten...	—	1,697 »	23: 57	40,000: —	Kungsg.
	Snöklockan	5	13,600 »	2: —	27,200: —	Västmannag. 51.
	D:o	4	6,986 »	6: —	41,916: —	Karlbergsv. 7, Västmannag. 53.
	Del af kv. Djurgårds- backen	—	3,600 »	4: —	14,400: —	Greftureg.
D:o d:o	—	550 »	4: —	2,200: —	Florag.	
D:o d:o	—	1,750 »	4: —	7,000: —	Stureg.	
D:o d:o	—	2,600 »	4: —	10,400: —	Greftureg.	
Mark invid n:r 1 i kv. Granen	—	3,450 »	5: —	17,250: —	Florag.	
1886	Del af kv. Djurgårds- backen	—	2,400 »	4: —	9,600: —	
	Haren mindre.....	5, 9	87,000 »	1: —	87,000: —	Brännkyrkag.
1887	Del af kv. Djurgårds- backen	—	1,300 »	4: —	5,200: —	

Försäljnings- år.	Försäld egendom.		Areal.	Pris pr kvadrat- enhet.	Köpeskilling.		
	Kvarter.	N:r.					
1887	Knoppen	—	152,900 kv.-fot	2: 65	100,000: —	{Arbetareg., Fridhemsg. Kungsholmsg., Flemingg.	
	Kikaren	2	7,546 »	2: 19	16,500: —	Kungstensg. 33.	
	Gaturemsor vid n:r 17— 21 i kv. Mullvaden första	—	1,770 »	0: 56	1,000: —	Krukmakareg.	
	Brännaren	2, 4, 11	9,410 »	6: —	56,460: —	Jungfrug.	
	Del af Yttersta Tvär- gatan och Mullvaden andra	28	8,150 »	2: 75	22,412: 50	Hornsg.	
1888	Del af Bäfvern	16	10,600 »	4: —	42,400: —		
	Del af kv. Djurgårds- backen	{19—21 26 }					
	Brännaren	12	9,478 »	6: —	56,868: —	{Kommendörsg. 27. Jungfrug. 28.	
	Skotten	9	1,697 »	22: 39	38,000: —	Kungsg. 9, Målareg. 4.	
	Ekorren	4	7,890 »	6: —	47,340: —	Nybrog. 58.	
	D:o	5	5,167 »	4: —	20,668: —	Nybrog. 60.	
	D:o	11	4,640 »	4: —	18,560: —	Sibylleg. 67.	
	D:o	10	7,913 »	5: 50	43,521: 50	{Östermalmsg. 17. Sibylleg. 69.	
	1889	Adlern (del af)	—	450.63 kv.-m.	45: —	20,278: 35	Vegag.
		Lyran	6	647.46 »	49: 42	32,000: —	Styrmansg. 51.
Hägerberget		Lit. A	582.8 »	54: 23	31,605: 24	Tegnérsg.	
D:o		» D	431.7 »	58: 08	25,073: 14	Tegnérsg.	
D:o		» E	864.4 »	75: 21	65,011: 52	Tegnérsg., Roslagstorg.	
Tallkotten		1	1,262.4 »	57: 06	72,032: 54	Rådmansg., Östermalmg.	
Område vid n:r 1 i kv. Kattfoten mindre		—	280 »	30: —	8,400: —	{Timmermansg. 2. Badstug. 38.	
Kikaren		Lit. A	430 »	40: —	17,200: —	Kungstensg.	
Tomtdel i kv. Adlern mindre		—	535.2 »	68: —	36,432: —	{Nybrog. 62. Östermalmsg. 21.	
Ekorren		6	698.6 »	54: 39	38,000: —		

Försäljnings- år.	Försäld egendom.		Areal.	Pris pr kvadrat- enhet.	Köpeskilling.	
	Kvarter.	N:r.				
1889	Del af n:r 1 och 4 i kv. Brandmästaren	—	980 kv.-m.	79: 41	77,821: 80	Kommendörsg., Artillig.
1890	Krejaren (del af)	4	136 »	136: 13	18,513: 68	Linnég.
	Hägerberget	50, 51	564 »	168: 73	{ 39,110: 37 56,052: 30 }	{ Tegnérgatan 7, 5.
	Släggan	—	900 »	11: 35	10,215: —	Brännkyrkag.
	Kikaren	12	719.5 »	55: 60	40,000: —	Kungstensg. 37, Dalag. 22.
	Taktäckaren	8	913.2 »	39: 70	36,254: 04	Kungstensg. 18.
	Räfven	—	756 »	48: 21	36,446: 76	Östermalmsg., Sibylleg.
	Taktäckaren	4	489.2 »	48: 20	23,587: 50	Rensg. 9.
	Räfven	Lit. H	576 »	36: 68	21,127: 68	Sibylleg.
	Del af Artillerigatan och delar af n:r 6 och 7 i kv. Hafsfrun	—	374 »	102: —	38,148: —	
1891	Skrafvelberget mindre... Del af Storken	Lit. D 1	937 » 1,220 »	249: 57 45: 36	233,847: 09 55,339: 20	Birger Jarlsg., Hamng. Sibylleg., Jungfrug.
1892	Uret	—	7,500 »	11: 34	85,050: —	
1893	Skrafvelberget mindre... Kaninen minsta (del af)	11 1	1,125 » 9.6 »	170: 16 12: —	191,430: — 115: 20	Hamng. 4. Svarfwaregränd 3.
1894	Mark från n:r 1 kv. Italien mindre, n:r 1 och 2 kv. Italien större, Stora Träsk- gatan och Smala grän- den	—	1,266 »	9: —	102,502: 33	Brännkyrkag.
	Tomt i kv. Släggan	—	562 »	12: —	6,744: —	Valhallavägen.
	Granen	Lit. A	431 »	52: 18	22,489: 58	Valhallavägen, Villag.
	Do	» B	970 »	68: 06	66,018: 20	Agneg.
	Delar af Tegelslagaren...	4, 10	745 »	34: —	25,330: —	
1895	Sleipner	4	515.7 »	20: —	10,239: 25	Västmannag. 64.

Försållnings- år.	Försåld egendom.		Areal.	Pris pr kvadrat- enhet.	Köpeskilling.	
	Kvarter.	N:r.				
1895	Skrafvelberget större ...	Lit. B	560 kv.-m.	219: —	122,640: —	Birger Jarlsg., Smålandsg.
	Vakteln	2	499 »	46: —	22,954: —	Danderydsg. 4.
	Skrafvelberget större ...	Lit. A	473 »	160: —	76,000: —	Birger Jarlsg.
	Sperlingens backe	45	895.6 »	227: —	203,000: —	Stureplan 6, Birgerjarlsg. 20.
	Räfven	13	684.5 »	55: 50	37,989: 75	Östermalmsg. 22, Nybrog. 64.
	Taktäckaren	7	957.5 »	57: —	54,577: 50	Kungstensg. 16.
	Skrafvelberget mindre...	15	355.1 »	124: 78	44,309: 38	Smålandsg. 7.
	Del af dito dito ...	14	21.4 »	205: —	4,387: —	
	Del af Storken	7	1,461.6 »	45: 36	66,298: 18	
	Skrafvelberget mindre...	13	529.5 »	170: —	90,015: —	Birgerjarlsg. 3.
	D:o d:o ...	14	442.4 »	205: —	90,692: —	Birger Jarlsg., Smålandsg.
	Tomtdel i Pumpstocken	—	515 »	170: —	87,550: —	Birger Jarlsg., Jakobsbergsg.
	Tomtdel invid Adlern mindre	4	311.1 »	35: 35	11,000: —	Vegag.
	1896	Rännilen	Lit. A	634 »	170: —	107,780: —
Del af Grefturegatan ...		—	85 »	170: —	14,450: —	
Härolden		33	660.2 »	56: 70	37,435: —	Kungsg. 48.
Del af Kurland		2	478 »	115: 11	55,025: —	Tegnérsg. Holländareg.
Sparfven		Lit. E	865 »	227: —	196,355: —	Birger Jarlsg., Luttersg. Norrlandsg.
Trumman		1	12,950 »	6: 80	88,146: —	Storg. 37.
Sperlingens backe		Lit. C	485 »	170: —	82,450: —	Birger Jarlsg.
Delar af Styrmannen ...		13, 14	383 »	68: —	26,044: —	Styrmanng.
Drabanten		7	1,164 »	56: 70	65,998: 80	Kungsholmsg. 4.
Delar af Tegelslagaren...		6, 10	17,295 »	17: —	295,800: —	Agneg., Pipersg., Flemingg.
Sparfven		Lit. F	675 »	227: —	153,225: —	Birger Jarlsg., Norrlandsg.
Taktäckaren		6	716.1 »	46: —	32,940: 60	Tuleg. 17.
D:o		5	956.6 »	57: —	54,526: 20	Rensg. 7.
Släggan, mellantomt		—	1,100 »	15: —	16,500: —	Brännkyrkog.
Räfven	11	755.6 »	55: —	41,558: —	Sibylleg. 71, 73, Östermalmsg. 18.	
D:o	12	625.8 »	36: 80	23,029: 44	Östermalmsg. 20.	

Försäljnings- år.	Försåld egendom.		Areal.	Pris pr kvadrat- enhet.	Köpeskilling.	
	Kvarter.	N:r.				
1896	Vakteln	1	1,210 kv.-m.	68: —	82,280: —	Rådmansg.10, Östermalmsg. 64.
	Delar af Styrmannen ...	1, 23	980 »	86: —	84,280: —	Styrmansg., Riddareg.
	Räfven	10	584 »	36: 80	21,491: 20	Sibylleg. 75.
	Tomt invid Fanan	25	221 »	37: 44	8,274: 24	Narvavägen 26, 28.
			109 »	35: 17	3,833: 53	
1897	Härolden	34	510 »	56: 72	28,930: —	Kungsg. 50.
	Kronkvarnen	Lit. A	870 »	102: 09	88,818: 30	Artillerig., Komuendörsg.
	D:o	» B	810 »	70: 90	57,429: —	Artillerig., Nybergsgränd.
	D:o	» C	770 »	70: 90	54,593: —	Artillerig., Nybergsgränd.
	D:o	» D	870 »	87: 92	76,490: 40	Skeppareg., Kommendörsg.
	D:o	» E	830 »	70: 90	58,847: —	Skeppareg., Nybergsgränd.
	Ekorren.....	» A	708.9 »	69: 20	49,055: 88	Sibylleg., Östermalmsg.
	D:o	» B	454.4 »	48: 21	21,906: 62	Sibylleg.
	D:o	» C	700.9 »	69: 20	48,502: 28	Sibylleg., Tyskbagareg.
	Gatudelar inv. Vindrufvan	3	88 »	34: —	2,992: —	{Handtverkareg., Bergsg. {Scheeleg.
	Gatemark invid Kilen...	4	279 »	—	8,000: —	Valling. 32, Kammakarg. 51.
	Dykaren	4	2,203.7 »	20: —	26,444: 40	Flemingg. 70.
	Del af Rudan större.....	16	590 »	110: 17	65,000: —	Kommerdörsg., Greftureg.
	Sperlingens backe.....	48	576.4 »	238: 54	137,500: —	Biblioteksg. 23.
	Del af Bulten.....	2	2,331 »	12: —	27,972: —	Långholmsg.
	Tomt i Kumlet	—	393 »	97: —	38,121: —	Linnég., Grefg.
	Sirius	21	769.3 »	73: 75	56,732: —	Upplandsg. 43.
	Tomt i Veterinären	—	743 »	79: 41	59,001: 63	Skeppareg., Karlavägen.
	Delar af Våktaren	6, 7	2,445 »	12: —	29,340: —	Drottningholmsv., Fridhemsg.
	Räfven	9	584 »	35: —	20,440: —	Sibylleg. 77.
	Snöklockan	6	737.3 »	85: —	62,670: 50	Odeng. 68, Västmanneg. 49.
	D:o	7	523.1 »	60: —	31,386: —	Odeng. 70.
	D:o	8	517.3 »	60: —	31,038: —	Odeng. 72.
	D:o	9	724.3 »	90: —	65,187: —	Odeng. 74, Dalag. 50.
	Taktäckaren	3	1,003.8 »	57: —	57,216: 60	Rensg. 11.

Försäljnings- år.	Försåld egendom.		Areal.	Pris pr kvadrat- enhet.	Köpeskilling.	
	Kvarter.	N:r.				
1897	Delar af Dykaren.....	5, 6	1,763 kv.-m.	18: —	31,700: —	Flemingg. 70.
	Del af Snickaren	5	733 »	57: 30	42,000: —	Roslagsg. 27.
	Orion	10	770.5 »	57: —	43,918: 50	Odeng. 56.
	D:o	11	1,056.9 »	57: —	60,243: 30	Odeng. 58.
	Sirius	20	491.1 »	57: —	27,992: 70	Västmannag. 44.
	Tomtdelar invid Höjden	3	298 »	47: —	14,006: —	Johannesg. 26.
	Orion	9	945.8 »	85: —	80,393: —	Odeng. 54.
	Sleipner.....	3	682.2 »	41: —	27,970: 20	Västmannag. 66.
	Tomtdel invid Pump- stocken	3	690 »	200: —	138,000: —	Biblioteksg. 6.
	Nebulosan.....	15	500 »	57: —	28,500: —	Västmannag. 47, Dalag. 48.
	D:o	16	502 »	57: —	28,614: —	Västmannag. 47, Dalag. 48.
	1898	Tomt invid n:r 2 i kv. Höjden	—	261 »	47: —	12,267: —
Styrmannen.....		35	352.9 »	127: 50	45,000: —	Styrmansg. 12.
Gullvifvan.....		10	505.9 »	35: —	17,706: 50	Frejg. 69.
Snöklöckan		5	1,198.8 »	50: —	59,940: —	Västmannag.
Gullvifvan.....		2	828 »	80: —	66,240: —	Karlbergsvägen 26.
Del af Fikonträdet		4	468 »	60: —	28,080: —	Handtverkareg. 20 B.
Grundläggaren		Lit. B	642 »	57: —	36,594: —	Odeng.
D:o		» C	633 »	57: —	36,081: —	Odeng.
D:o		» F	763 »	57: —	43,491: —	Markvardsg., Tuleg.
D:o		» I	763 »	57: —	43,491: —	Markvardsg., Döbelnsg.
D:o		» D	864 »	80: —	69,120: —	Odeng., Tuleg.
D:o		» E	809 »	40: —	32,360: —	Tuleg.
D:o		» G	540 »	40: —	21,600: —	Markmardsg.
D:o		» H	540 »	40: —	21,600: —	Markvardsg.
D:o		» K	809 »	40: —	32,360: —	Döbelnsg.
Del af Vedbäraren	14	2,217 »	72: 10	159,845: 70	Skeppareg.	
Del af Bulten.....	6	3,000 »	15: —	45,000: —	Långholmsg. 9.	

Försäljnings- år.	Försäld egendom.		Areal.	Pris pr kvadrat- enhet.	Köpeskilling.	
	Kvarter.	N:r.				
1898	Nebulosan.....	14	695.5 kv.-m.	80: —	55,640: —	Västmannag. 47, Dalag. 48.
	D:o	17	711 »	85: —	60,435: —	Västmannag. 47, Dalag. 48.
	Sirius	19	784 »	80: —	62,720: —	Västmannag. 44.
	Grundläggaren	Lit. A	905 »	80: —	72,400: —	Döbelns., Odeng.
	Sleipner.....	16	1,010.4 »	34: —	34,353: 60	Upplandsg. 79.
	D:o	17	1,011.6 »	34: —	34,394: 40	Upplandsg. 77.
	Tomtdel i Provisorn m.m.	—	3,280 »	57: —	187,000: —	Roslagsg. 13.
	Del af Röda berget	50	530 »	45: —	23,850: —	Tegnér.
	Del af Kejsarkronan ...	5	1,100 »	45: —	49,500: —	Uplandsg.
	Sleipner.....	5	515.7 »	43: —	22,175: 10	Västmannag. 78.
	D:o	6	515.7 »	43: —	22,175: 10	Västmannag. 80.
	Karlavagnen	10	799.8 »	80: —	63,984: —	Upplandsg. 56, Odeng. 57.
	D:o	11	785.9 »	80: —	62,872: —	Vegag. 17, Odeng. 55.
	Ekorren.....	9	678.1 »	55: —	37,295: 50	Östermalmsg. 19.
	Knoppen	7—10	3,093.3 »	{ 53: 70 35: 80 }	125,000: —	Arbetareg. (Kungsholmen).
	Sleipner.....	18	1,013.2 »	34: —	34,448: 80	Upplandsg. 75.
	Granen	19	1,219 »	79: 41	96,798: 31	Villag. 22.
	Del af Röda berget	50	71 »	45: —	3,195: —	Tegnér.
	Blåklinten.....	8	988.5 »	40: —	39,540: —	Upplandsg. 67.
	D:o	9	987.3 »	35: —	34,555: 50	Upplandsg. 69.
Sleipner.....	14	1,007.6 »	34: —	34,258: 40	Upplandsg. 83.	
Mark invid Krejaren ...	3	268 »	113: 44	30,401: 92	Linnég. 24, 26.	
1899 Tomtdel invid Höjden...	4	361.7 »	70: —	25,319: —	Johannesg. 28.	
Ankaret	8 del af 10	2,330 »	12: —	27,960: —	Arbetareg. (Kungsholmen).	
Bodarna	hela kv.	3,070 »	241: 70	738,000: —	Strandvägen 1—3.	
1900 Midgård.....	18	922.7 »	35: —	32,294: 50	Västmannag. 71.	
Rjälken	17	861 »	35: —	30,135: —	Brännkyrkag. 94.	
D:o	20	443.9 »	50: —	22,195: —	Lundag. 31.	

Försäljnings- år.	Försäld egendom.		Areal.	Pris pr kvadrat- enhet.	Köpeskilling.	
	Kvarter.	N:r.				
1900	Surbrunn	12	682.9 kv.-m.	70: —	47,803: —	Odeng. 38.
	D:o	13	685.7 »	70: —	47,999: —	Odeng. 36.
	Storken	9	876.6 »	58: 52	51,298: —	Sibylleg. 50 A, Jungfrug. 41 A.
	Tomtområde i kv. Pennan	—	4,425 »	19: —	84,075: —	Åsög.
	Gullvifvan	14	1,117.9 »	35: —	39,126: 50	Västmannag. 59.
	D:o	15	1,117.9 »	35: —	39,126: 50	Västmannag. 61.
	Surbrunn	11	993.9 »	100: —	99,390: —	Döbelnsg. 46, Odeng. 40.
	Stenbrottet	5	603.5 »	80: —	48,280: —	Inedalsg. 1, Kronob.-parken 16.
	D:o	6	848.7 »	70: —	59,409: —	Kronobergsparken 18.
1901	Sleipner	1	681.1 »	65: —	44,271: 50	Upplandsg. 73, Frejg. 40.
	Blåklinten	2	685.2 »	70: —	47,964: —	Karlbergsvägen 20.
	Orion	8	928.3 »	70: —	64,981: —	Surbrunnsg. 47, Hagag. 3.
	Snölockan	11	447.3 »	65: —	29,074: 50	Dalag. 54.
	Blåklinten	1	829.2 »	100: —	82,920: —	Karlb.-vägen 18, Upplandsg. 57
	Midgård	3	1,050.7 »	57: —	59,892: 75	Västmannag. 67, Frejg. 46.
	Sleipner	9	515 »	43: —	22,145: —	Västmannag. 86.
	Del af Midgård	4	631.1 »	35: —	22,088: 50	Västmannag. 69.
	Sleipner	7	515 »	46: 60	24,000: —	Västmannag. 82.
D:o	8	515 »	46: 60	24,000: —	Västmannag. 84.	

Sammandrag.

Försäljningsår.	Sammanlagda arealen af försålda tomter.	Pris per ytenhet i medeltal.	Sammanlagda köpeskillingar för försålda tomter.
1880	27,035 kv.-fot	5: 55	150,000: —
1881	137,476 »	1: 39	191,724: 75
1882	161,234 »	3: 30	532,652: 20
1883	178,140 »	5: 14	915,953: 39
1884	767,348 »	2: 08	1,599,902: 25
1885	367,193 »	2: 97	1,089,760: 75
1886	89,400 »	1: 08	96,600: —
1887	181,076 »	1: 11	201,572: 50
1888	47,385 »	5: 64	267,357: 50
1880—1888	1,956,287 kv.-fot	2: 58	5,045,523: 34
1880—1888	172,446,7 kv.-m.	29: 25	5,045,523: 34
1889	7,163,19 »	59: 17	423,854: 59
1890	5,427,90 »	58: 85	319,455: 33
1891	2,157 »	134: 07	289,186: 29
1892	7,500 »	11: 34	85,050: —
1893	1,134,60 »	168: 82	191,545: 20
1894	3,974 »	56: 14	223,084: 11
1895	8,221,4 »	112: 10	921,652: 06
1896	42,932,3 »	34: 74	1,491,422: 01
1897	29,464,9 »	58: 61	1,726,951: 31
1898	37,165,2 »	52: 68	1,957,768: 83
1899	5,761,7 »	137: 33	791,279: —
1900	13,579,7 »	44: 27	601,131: 5
1901	6,797,9 »	61: 98	421,337: 25
1880—1901	342,726,49 kv.-m.	42: 16	14,489,240: 82

Förteckning å de s. k. fotgardestomterna i Stockholm, hvilka under åren 1886—1895 blifvit af Kungl. Maj:t och kronan försålda jämte uppgift å deras areal, köpeskillingsbeloppen samt af köparne erlagda bidrag till gatureglering.

År.	Kvarter.	N:r.	Areal i kv.-fot.	Pris pr kv.-fot.	Köpesumma.	Bidrag till gaturegl.	Gata och adressnummer.
1886	Korpralen	1	10,505	8: 90	93,494: 50	2,600: —	Strandv. 29, Gref Magnig. 2.
	D:o	6	13,393	8: —	107,767: 70	2,200: —	Strandv. 31.
	D:o	7	5,715	6: 90	39,433: 50	—	Strandv. 33.
1889	Fanan	1	8,690	4: —	34,761: 08	840: —	Karlav. 40, Narvav. 34.
	Korpralen	2	7,678	6: —	47,000: —	3,700: —	Gref Magnig. 4.
	Kasernen	1	12,668	5: 50	70,000: —	7,150: —	Gref Magnig. 6, Riddareg. 41.
	D:o	8	5,715	4: 50	25,720: —	1,221: —	Storg. 36.
	D:o	9	5,715	4: 50	25,720: —	1,221: —	Storg. 38.
	D:o	10	9,782	5: 50	52,972: —	6,181: —	Storg. 40, Torstensong. 15.
	Sergeanten	1	11,269	8: —	90,152: —	3,800: —	Strandv. 35.
	D:o	6	8,531	8: —	68,248: —	1,583: —	Strandv. 41, Banérg. 1.
	D:o	7	6,156	8: —	49,248: —	—	Strandv. 39.
	D:o	8	7,848	8: —	62,784: —	—	Strandv. 37.
	Lägrät	4	8,998	5: 50	48,700: —	6,091: —	Storg. 42, Torstensong. 12.
	D:o	5	8,098	4: 50	36,500: —	1,782: —	Storg. 44.
	D:o	7	9,098	6: —	54,588: —	4,862: —	Storg. 48, Banérg. 9.
	Spelet	1	7,760	5: 50	42,680: —	5,896: —	Riddareg. 55, Banérg. 6.
	Beväringen	1	12,165	9: —	109,485: —	2,750: —	Strandv. 43.
	D:o	5	11,938	9: —	107,442: —	—	Narvav. 1, Strandv. 47.
	D:o	6	7,101	7: —	49,707: —	—	Strandv. 45.
	Spelet	2	10,770	7: —	75,390: —	4,594: —	Banérg. 8, Narvav. 7.
	Lägrät	8	7,096	5: —	35,480: —	1,716: —	Banérg. 7.
		Transp.	—	196,689	—	1,327,272: 78	58,187: —

Ar.	Kvarter.	N:r.	Areal i kv.-fot.	Pris pr kv.-fot.	Köpesumma.	Bidrag till gaturegl.	Gata och adressnummer.
	Transp.	—	196,689	—	1,327,272: 78	58,187: —	
1889	Korpralen	5	10,505	6: —	63,030: —	7,814: —	Riddareg. 64, Torstensong. 3.
	D:o	3	5,715	5: —	28,575: —	1,397: —	Riddareg. 60.
	D:o	4	5,715	5: —	28,575: —	1,397: —	Riddareg. 62.
	Kasernen	15	9,742	6: —	58,452: —	4,740: —	Riddareg. 45.
	D:o	2	8,134	4: 50	36,603: —	1,564: —	Gref Magnig. 8.
	Lägrät	6	12,790	3: 50	44,765: —	1,804: —	Storg. 46.
	D:o	9	8,968	6: —	53,808: —	3,894: —	Banérg. 5, Riddareg. 53.
	D:o	1	14,512	5: —	72,560: —	9,338: —	Riddareg. 47, Torstensong. 6.
	Kasernen	16	10,981	4: —	43,924: —	1,936: —	Riddareg. 43.
	Lägrät	11	7,528	5: —	37,640: —	1,760: —	Riddareg. 49.
	Kasernen	7	9,782	5: —	48,910: —	5,016: —	Gref Magnig. 18, Storg. 34.
1890	Spelet	3	8,540	8: —	68,320: —	2,310: —	Riddareg. 57, Narvav. 5.
	Bajonetten	7	19,030	5: —	95,150: —	3,520: —	Storg. 60.
	Beväringen	3	6,300	5: —	31,500: —	1,540: —	Riddareg. 76.
	D:o	2	8,531	7: —	59,717: —	3,960: —	Banérg. 4.
	Kasernen	11	10,533	4: —	42,132: —	1,820: —	Torstensong. 13.
	D:o	12	10,533	4: —	42,132: —	1,820: —	Torstensong. 11.
	Stallmästaren	6	8,098	6: —	48,588: —	4,620: —	Linnég. 76, Banérg. 12.
	Beväringen	4	9,445	8: —	75,560: —	2,002: —	Narvav. 3.
	Sergeanten	3	6,156	5: —	30,780: —	1,505: —	Riddareg. 68.
	Kasernen	14	10,533	4: —	42,132: —	1,820: —	Torstensong. 7.
	D:o	3	10,533	4: —	42,132: —	1,540: —	Gref Magnig. 10.
	D:o	13	10,533	4: —	42,132: —	1,820: —	Torstensong. 9.
1894	Bajonetten	1	10,139	7: —	70,973: —	—	Strandv. 49, Narvav. 2.
	D:o	2	11,480	6: —	68,880: —	990: —	Narvav. 4.
	D:o	9	7,080	5: —	35,400: —	—	Strandv. 53.
	D:o	10	8,151	5: —	40,755: —	—	Strandv. 51.
	Kasernen	4	10,533	4: —	42,132: —	1,540: —	Gref Magnig. 12.
	Transp.	—	467,209	—	2,722,529: 78	129,654: —	

År.	Kvarter.	N:r.	Areal i kv.-fot.	Pris pr kv.-fot.	Köpesumma.	Bidrag till gaturegl.	Gata och adressnummer.
	Transp.	—	467,209	—	2,722,529: 78	129,654: —	
1894	Kasernen	6	10,533	4: —	42,132: —	1,540: —	Gref Magnig. 16.
	D:o	5	10,533	4: —	42,132: —	1,540: —	Gref Magnig. 14.
	Bajonetten	6	6,013	3: 50	21,045: 50	1,540: —	Strandv. 55.
	Lägre	3	13,336	4: —	53,344: —	2,028: —	Torstensonsg. 10.
1895	Fanan	17	6,278	3: —	18,834: —	1,375: —	Banér. 15.
	D:o	16	7,609	2: 75	20,924: 75	1,375: —	Banér. 17.
	Lägre	2	13,336	4: —	53,344: —	2,028: —	Torstensonsg. 8.
	Fanan	20	7,609	5: —	38,045: —	—	Narvav. 16.
	D:o	19	6,278	6: —	37,668: —	—	Narvav. 14.
	D:o	18	13,247	7: —	92,729: —	5,434: —	{Banér. 13, Narvav. 12, Linnég. 85.
	D:o	15	8,559	2: 50	21,397: 50	1,320: —	Banér. 19.
	D:o	21	8,559	5: —	42,795: —	—	Narvav. 18.
	Sergeanten	4	7,848	5: —	39,240: —	1,918: —	Riddareg. 70.
	Stallmästaren ...	{1, 2, 3, 12, 13}	45,659	5: 45	249,146: 50	5,289: —	{Narvav. 6, Storg. 35, Fredrikshofsg. 1—5.
	D:o	4	11,354	6: —	68,124: —	—	Narvav. 8.
	D:o	11	10,148	3: —	30,444: —	1,540: —	Fredrikshofsg. 7.
	Bajonetten	5	7,080	3: 50	24,780: —	1,540: —	Storg. 56.
	Stallmästaren ...	5	9,181	7: —	64,267: —	1,584: —	Narvav. 10, Banér. 10.
	Fanan	14	9,786	2: 50	24,465: —	1,320: —	Banér. 21.
	D:o	22	9,786	5: —	48,930: —	—	Narvav. 20.
	Bajonetten	4	8,151	3: 50	28,528: 50	1,540: —	Storg. 54.
	Sergeanten	2	8,531	7: 50	63,982: 50	4,696: —	Torstensonsg. 4.
	Fanan	8	9,060	4: —	36,248: —	5,460: —	Karlav. 54, Banér. 33.
	D:o	7	6,635	3: 75	21,563: 75	1,882: —	Karlav. 52.
	D:o	9	11,206	2: 50	28,015: —	1,430: —	Banér. 31.
	D:o	10	11,206	2: 50	28,015: —	1,430: —	Banér. 29.
	D:o	13	11,412	2: 50	28,530: —	1,456: —	Banér. 23.
	D:o	11	11,206	2: 50	28,015: —	1,430: —	Banér. 27.
	Transp.	—	767,348	—	4,019,214: 78	180,349: —	

Ar.	Kvarter.	N:r.	Areal i kv.-fot.	Pris pr kv.-fot.	Köpesumma.	Bidrag till gaturegl.	Gata och adressnummer.
1895	Transp.	—	767,348	—	4,019,214: 78	180,349: —	
	Fanan	4	11,280	3: —	33,840: —	1,742: —	Karlav. 46.
	D:o	2	8,151	3: 75	30,566: 25	1,820: —	Karlav. 42.
	Stallmästaren ...	9	8,098	4: 50	36,441: —	4,620: —	{Linnég. 82, {Fredrikshofsg. 11.
	D:o, delar af	7 & 8	1,487.5	3: —	4,464: —	—	
	D:o, » »	8 & 10	2,175	3: 31	7,200: —	—	
	D:o ...	7	11,562.2	3: —	34,687: —	1,696: —	Linnég. 78.
	D:o ...	8	11,562.2	3: —	34,687: —	1,696: —	Linnég. 80.
	D:o ...	10	5,398	3: 50	18,893: —	1,336: —	Fredrikshofsg. 9.
	Fanan	3	9,835	3: 50	34,422: 50	1,820: —	Karlav. 44.
	Bajonetten	3	10,664	6: —	63,984: —	5,324: —	Storg. 52.
	Sergeanten	5	11,269	7: —	78,883: —	7,436: —	Banér. 3.
	Fanan	23	10,344	5: —	51,720: —	—	Narvav. 22.
	D:o	24	10,507	5: —	52,535: —	—	Narvav. 24.
	D:o	5	11,550	3: —	34,650: —	1,742: —	Karlav. 48.
	D:o	6	12,652	3: —	35,169: —	1,742: —	Karlav. 50.
	Lägrät	10	11,723	4: 50	56,934: —	1,672: —	Riddareg. 51.
Fanan	12	24,060	2: —	48,120: —	1,320: —	Banér. 25.	
1896	Harpan	30	7,383	5: —	36,915: —	1,500: —	Linnég. 79.
	D:o	29	7,383	5: —	36,915: —	1,500: —	Linnég. 79.
	D:o	31	7,076	4: 50	31,842: —	1,500: —	Linnég. 77.
	D:o	33	5,886	5: —	29,430: —	—	Linnég. 81.
	D:o	28	11,293	8: —	90,344: —	8,100: —	{Linnég. 83. {Narvav. 21.
	D:o	32	8,652	4: 50	38,034: —	—	Narvav. 23.
	Summa	—	987,338.9	—	4,939,890: 53	226,915: —	

Ann. Köpeskillingarne uppgå alltså till i medeltal 5 kronor per kvadratfot eller 56 kronor 72 öre per kvadratmeter.

För planering, beläggning och dränering af de till ifrågakvarter områden hörande gator hade till och med år 1900 utbetalats 262,238 kr. och enligt beräkning komme dessa kostnader att efter fullbordad reglering uppgå till kr. 400,000: — Härtill komma kostnaderna för själva försäljningen, omkring » 75,000: —

Drages detta belopp kr. 475,000: — från bruttoinkomsten af försäljningen med tillägg af bidragen till gatureglering, tillhoppa kr. 5,166,805: 53, återstår en nettobehållning af ca 4,700,000 kronor, motsvarande ungefär 54 kronor pr. kv.-meter.

Uppgift å kostnader för gaturegleringar m. m. inom Stockholms stad, meddelade från stadens byggnadskontor.

På framställd begäran får undertecknad meddela nedanstående uppgifter å kostnaden i Stockholm för gators planering och beläggning samt deras förseende med underjordiska aflöpsledningar.

Planeringskostnad. Af de gaturegleringar, som utförts från och med 1874 till slutet af år 1901 hafva de, för hvilka den sammanräknade kostnaden, jämförd med motsvarande gatuareal, kan anses gifva ett uttryck för terrängens beskaffenhet inom de olika stadsdelarne, blifvit sammanfattade i följande tabell.

Stadsdel	Gatuareal i kvadr.-met.	P l a n e r i n g s k o s t n a d			
		Summa	I medeltal pr kvadr.-met.	Maximum pr kvadr.-met.	Minium pr kvadr.-met.
Kungsholmen	99,219	523,347	5,27	24,81 ¹⁾	0,47
Öfre Norrmalm	244,929	1,458,348	5,95	15,52 ²⁾	1,77
Östermalm	319,961	888,257	2,77 ³⁾	12,51 ⁴⁾	0,47
Södermalm.....	103,563	2,702,021	26,09 ⁵⁾	81,37 ⁶⁾	0,53
Summa	767,672	5,571,973	7,25		

Anmärkningar:

1) S:t Eriksgatan norr om Fleminggatan.

2) Dalagatan norrut från Kammakaregatan.

3) Karl XV:s port ej upptagen i tabellen, emedan dess genomsprängning till största delen blef verkställd genom enskilds försorg och utan kostnad för staden. Den stora gatuareal, som upptages af Birger Jarlsgata, Karla-, Valhalla- och Narvavägarne, hvilka trafikleder erfordrat jämförelsevis obetydliga planeringsarbeten, hafva, jämte nyss påpekade förhållande med Karl XV:s port, bidragit till den för Östermalm relativt låga medeltalsiffran.

4) Sibyllegatan norrut från Karlavägen.

5) Frånräknas de säregna och dyrbara regleringarne i Stadsgården samt uppfartsvägen från Söder Mälarstrand till Hornsgatan, hvilka arbeten ensamt för sig hafva betingat en planeringskostnad af i medeltal 77,84 kr. pr kv.-m., så skulle för de öfriga i tabellen inbegripna arbetena å Södermalm medeltalsiffran nedgå till 14,40 kr.

6) Stadsgården från Lokattens trappor österut.

Kostnad för gatornas beläggning beräknas för närvarande till följande medelpris:

Tuktad sten i körbana	11: — kr. för kv.-m.
Makadam i körbana.....	2: 50 » » »
Tuktad sten i gångbana	6: — » » »
Huggen kant- och rännsten	12: — » » l.-m.

Kostnaden för afloppssystemets utsträckning, genom såväl nyare som äldre stadsdelar, har vid slutet af 1901 uppgått till 5,254,143 kronor, hvilket för löpande metertrumma eller hufvudledning motsvarar ett medelpris af 45 kr. 21 öre. I detta pris är inbegripet kostnaden för alla till systemet hörande detaljer, såsom biledningar från tomterna och afloppsbrunnar i rännstenarne.

Stockholm den 12 maj 1903.

Otto Fröman.

Tablå öfver de kostnader, som, under antagande att de i bilagan 5 angifna pris blefve gällande, skulle uppstå för gatueglering m. m. å Norra Djurgården.

(Uträkningarna grunda sig å kommitténs utkast till stadsplan för Norra Djurgården, alternativet III.)

	Kronor.	Kronor.
<i>Kostnader för planering:</i>		
3,886,650 kv.-meter gator och öppna platser å 7 kr. 25 öre för kv.-meter	—	28,078,000: — ¹⁾
<i>Kostnader för gatubeläggning:</i>		
3,386,650 kv.-meter gator, å 11 kr. för kv.-meter körbana med tuktad sten, 2 kr. 50 öre för kv.-meter körbana med makadam och 6 kr. för kv.-meter gångbana med tuktad sten	20,948,000: —	—
271,680 längdmeter huggen kant- och rännsten	3,260,000: —	24,208,000: — ²⁾
<i>Kostnader för dränering:</i>		
144,690 längdmeter afloppsledningar å 45 kr. 21 öre för meter	—	6,542,000: —
Summa kronor	—	58,828,000: —

Anm. 1) I dessa kostnader ingå utgifter för planering af öppna platser eller för särskilda ändamål reserverade områden efter samma beräkningsgrund, som för planering af gatumarken, med 3,625,000 kronor, ehuru nämnda kostnader efter all sannolikhet icke komma att uppgå till så högt belopp.

Anm. 2) Enligt hittills vid tomtförsäljningar såväl från kronan som Stockholms stad tillämpade grundsatser böra köparne af tomter själfva vidkännas kostnaderna för gatornas stensättning. I dylikt fall skulle från de beräknade kostnaderna afgå

	kronor 21,260,000: —
»	37,568,000: —
Så kronor	58,828,000: —

Bil. 7.

**Sammanfattning af de kostnader, som böra bestridas af
bruttoinkomsten af Norra Djurgårdens försäljning.**

Kostnaderna för planering, gatubeläggning och dränering (se bil. 6)	kr. 58,828,000: —
Kostnaderna för anläggningen af den i betänkandet omförmälda kanal	» 4,000,000: —
Kostnaderna för anläggning af c:a 10 kilometer järnvägslinjer à 100,000 kronor per kilometer	» 1,000,000: —
Ersättning till Djurgårdskassan och enskilda lägenhetsinnehafvare, bidrag till skogsinstitutets flyttning, omkostnader för själfva för- säljningen samt oförutsedda utgifter	» 4,172,000: —
Summa kronor 68,000,000: —	

Ann. Dessa kostnader, fördelade på hvarje kvadratmeter af den till försäljning ifrågasatta tomt-arealen, uppgå alltså till omkring 10 kronor per kv.-meter. För erhållande af den utaf kommittén antagna nettobehållningen af 30 kronor per kv.-meter erfordras alltså, att en köpeskilling af i medeltal 40 kronor per kv.-meter kan betingas.

Förteckning å fastigheter inom Enskede—Skarpneck-fältet.

Fastighetens namn.	Mantal.	Taxeringsvärde.		
		För jordbruksfastighet.	För annan fastighet.	Summa.
Inom Brännkyrka socken.				
A. Kronan tillhöriga fastigheter:				
Lägenheterna Gustafslust, Johannishof, Långgården och Kvarnängen	—	25,000	—	25,000
Summa	—	25,000	—	25,000
B. Enskilda tillhöriga fastigheter:				
Enskede med underlydande.....	2 ³ / ₄	341,400	72,600	414,000
<i>Anm.</i> Taxeringsvärdet af hela Enskede egendom med underlydande har här upptagits, ehuru endast blott omkring hälften där af torde för öfningsfältet erfordras.				
<i>Byggnader å ofri grund.</i>				
Lilla Gröndal	—	—	9,700	9,700
Fredriksdal	—	—	12,500	12,500
D:o	—	—	13,000	13,000
D:o	—	—	2,300	2,300
Gröndalstorp	—	—	30,900	30,900
Dianelund	—	—	5,000	5,000
Ersta eller Herrängen	14 ¹ / ₆₄	45,000	—	45,000
Ersta eller Gubbängen	13 ¹ / ₆₄	42,000	—	42,000
Orhem	1 ¹ / ₄	38,000	—	38,000
Transport	—	466,400	146,000	612,400

Fastighetens namn.	Mantal.	Taxeringsvärde.		
		För jordbruksfastighet.	För annan fastighet.	Summa.
Transport	—	466,400	146,000	612,400
Skarpneck med	2 $\frac{1}{2}$	218,000	—	218,000
Ekstubben.....	—	—	6,000	6,000
Listudden	—	3,000	2,000	5,000
Torfmossen	—	—	5,700	5,700
<i>Afsöndring.</i>				
Ekudden	—	—	45,000	45,000
Sköndal, lilla	$\frac{1}{4}$	24,000	—	24,000
Sköndal, stora	$\frac{3}{4}$	75,000	—	75,000
<i>Afsöndring.</i>				
Skönstavik	—	24,000	—	24,000
Östberga eller Mossen.....	17 $\frac{1}{64}$	29,000	—	29,000
<i>Afsöndringar.</i>				
Malmen	—	1,000	—	1,000
Lilla Tallkrogen	—	10,000	6,000	16,000
Sofieberg	—	—	6,000	6,000
Karlsro	—	—	2,000	2,000
Torsholm	—	—	10,000	10,000
Fridhem	—	—	11,500	11,500
Karlsborg	—	—	1,500	1,500
Ellensborg	—	—	7,500	7,500
Carl Johans ro	—	—	4,000	4,000
Lyckeby	—	—	2,000	2,000
Stensborg	—	—	1,500	1,500
Sanddalen.....	—	—	1,500	1,500
Östberga eller Smedmyran	15 $\frac{1}{64}$	40,000	—	40,000
Do d:o	$\frac{1}{4}$	22,000	—	22,000
Transport	—	912,400	258,200	1,170,600

Fastighetens namn.	Mantal.	Taxeringsvärde.		
		För jordbruksfastighet.	För annan fastighet.	Summa.
Transport	—	912,400	258,200	1,170,600
<i>Afsöndringar.</i>				
Rosendal	—	—	3,500	3,500
Mariedal	—	—	2,900	2,900
Skogalund.....	—	—	3,800	3,800
Summa	—	912,400	268,400	1,180,800
<i>Enskildes byggnader å kronojord.</i>				
Johanneshof och Kvarnängen	—	—	17,000	17,000
Summa	—	—	17,000	17,000
Inom Nacka socken.				
Enskilda tillhöriga fastigheter:				
Hammarby	1	132,000	—	132,000
Nacka	$\frac{7}{8}$	80,000	35,000	115,000
Sickla, lilla	—	5,000	10,000	15,000
Älta	$\frac{2}{3}$	66,100	—	66,100
Summa	—	283,100	45,000	328,100
Sammandrag.				
Inom Brännkyrka socken:				
Kronan tillhöriga fastigheter	—	25,000	—	25,000
Enskilda tillhöriga »	—	912,400	268,400	1,180,800
Enskildes byggnader å kronojord	—	—	17,000	17,000
Inom Nacka socken:				
Enskilda tillhöriga fastigheter	—	283,100	45,000	328,100
Summa	—	1,220,500	330,400	1,550,900

Bil. 9.

Förteckning å fastigheter inom Järfva—Spånga—
Järfälla-fältet.

Fastigherernas namn.	Mantal.	Taxeringsvärde.		
		För jordbruksfastighet.	För annan fastighet.	Summa.
Inom Solna socken.				
A. Kronan tillhöriga fastigheter:				
Agnesberg, lägenhet	—	3,500	—	3,500
Bagartorp, lägenhet	—	8,800	—	8,800
Järfva, Nedre n:o 1	$\frac{7}{8}$	20,700	—	20,700
D:o d:o n:o 2	$\frac{7}{8}$	20,900	—	20,900
D:o Öfre	$1\frac{1}{12}$	85,000	—	85,000
Ritorp	$\frac{1}{8}$	9,700	—	9,700
Summa	—	148,600	—	148,600
B. Enskilda tillhöriga fastigheter:				
Annelund, Öfre	$\frac{1}{12}$	7,000	10,000	17,000
<i>Afsöndringar.</i>				
Lings grafkulle	—	—	12,000	12,000
Annelund, Nedre	—	6,700	11,500	18,200
Linnéeholm	—	—	27,000	27,000
Frösunda, Nedre	$1\frac{2}{3}$	51,200	10,000	61,200
Frösundavik	$\frac{1}{4}$	10,000	45,000	55,000
Järfva f. d. krog	$\frac{1}{16}$	20,000	10,000	30,000
Summa	—	94,900	125,500	220,400

Fastigheternas namn.	Mantal.	Taxeringsvärde.		
		För jordbruksfastighet.	För annan fastighet.	Summa.
<i>Enskildas byggnader å kronojord.</i>				
Mariedal	—	—	28,300	28,300
Gunnarbo	—	—	10,000	10,000
Qvisisana	—	—	12,300	12,300
Fridensborg	—	—	5,000	5,000
Fridhem	—	—	5,100	5,100
Schweitzerbyggnad	—	—	1,500	1,500
Svaludden	—	—	30,000	30,000
Ritorp	—	—	20,400	20,400
Karlslund	—	—	25,000	25,000
Summa	—	—	137,600	137,600
Inom Spånga socken.				
A. Kronan tillhöriga fastigheter:				
<i>1. Utarrenderade kronoegendomar.</i>				
Ervinge n:o 3	1 ¹ / ₄	27,000	—	27,000
Gunnarsboda, lägenhet	—	5,000	—	5,000
Kymlinge n:ris 2 och 3	1 ¹ / ₄	33,500	—	33,500
Långlöt n:o 1	1 ¹ / ₄	6,000	—	6,000
Rissna n:ris 1—3	3 ¹ / ₄	54,000	—	54,000
Råsta n:ris 1 och 2	1 ³ / ₄	45,000	—	45,000
Ursvik, stora, n:o 3	1	18,000	—	18,000
Öhr	3 ³ / ₈	12,000	—	12,000
Summa	—	200,500	—	200,500
<i>2. Till boställen anslagna kronoegendomar.</i>				
Kyrkoherdebostället Stridsberga	1 ³ / ₄	25,000	—	25,000
Komministerbostället Granby	1 ¹ / ₄	9,000	—	9,000
Länsmansbostället Ursvik, Lilla	3 ³ / ₈	8,000	—	8,000
Summa	—	42,000	—	42,000

Fastigheternas namn.	Mantal.	Taxeringsvärde.		
		För jordbruksfastighet.	För annan fastighet.	Summa.
B. Enskilda tillhöriga fastigheter:				
Akalla n:o 1	1	39,000	—	39,000
D:o n:o 2	1	25,000	—	25,000
D:o n:o 3	1	34,500	—	34,500
D:o väderkvarn	—	—	500	500
Eggeby n:o 1	$\frac{3}{4}$	28,000	—	28,000
Granberg n:o 2	$\frac{1}{4}$	9,000	—	9,000
Hägerstalund	$1\frac{1}{2}$	55,000	2,000	57,000
Hasta n:ris 1 och 2	$1\frac{1}{2}$	47,000	—	47,000
Julsta n:o 1	1	20,500	—	20,500
D:o n:o 2	1	19,000	—	19,000
<i>Afsöndring.</i>				
Elinsberg	—	—	4,000	4,000
Kista n:o 1 med	$\frac{1}{2}$	83,500	2,000	85,500
Erfvinge n:ris 1—6	$2\frac{1}{4}$			
Kolkärr n:o 1	$\frac{1}{4}$	5,000	—	5,000
Kymlinge, Öfre	$\frac{1}{2}$	29,000	—	29,000
<i>Afsöndring.</i>				
Margreteborg	—	—	8,000	8,000
Rinkeby n:o 1	2	73,400	—	73,400
<i>Afsöndringar.</i>				
Andersberg	—	—	1,000	1,000
Fredriksberg	—	1,000	—	1,000
Marieberg	—	4,000	—	4,000
Nyängsbacken	—	—	2,000	2,000
Rinkeby hage	—	2,500	—	2,500
1 lägenhet	—	—	1,000	1,000
Transport	—	475,400	20,500	495,900

Fastigheternas namn.	Mantal.	Taxeringsvärde.		
		För jordbruksfastighet.	För annan fastighet.	Summa.
Transport	—	475,400	20,500	495,900
1 lägenhet	—	—	600	600
1 d:o	—	—	800	800
1 bostadshus	—	—	2,000	2,000
1 kvarn	—	—	1,500	1,500
1 holländsk kvarn	—	—	3,000	3,000
Spånga by, n:o 1	1/2	16,000	—	16,000
D:o n:o 2	1	26,400	—	26,400
Tensta n:o 1	1	18,500	—	18,500
D:o n:o 2	1/2	16,700	—	16,700
Ursvik n:o 4	1/4	25,000	—	25,000
Summa	—	578,000	28,400	606,400
Inom Järfälla socken.				
Enskilda tillhöriga fastigheter:				
Under Hägerstalund i Spånga socken:				
Håga	1 3/4	46,000	—	46,000
Rocksta	1/4	7,000	—	7,000
Sten	1	30,000	—	30,000
Yttersten	3/8	14,000	—	14,000
Säby med	2	173,000	—	173,000
Kalfsbälla	1			
Ålsta	1 7/8			
Ålsta utjord	—	—	2,000	2,000
Ålsta såg och kvarn	—	20,000	—	20,000
Barkarby	—	—	—	—
<i>Afsöndringar.</i>				
Anneberg	—	—	1,500	1,500
Fransborg	—	—	6,000	6,000
Transport	—	290,000	9,500	299,500

Fastigheternas namn.	Mantal.	Taxeringsvärde.		
		För jordbruksfastighet.	För annan fastighet.	Summa.
Transport	—	290,000	9,500	299,500
Kyrkbyn	1	16,000	—	16,000
Åkerby utjord	—	3,000	—	3,000
Klockaregården	—	1,500	—	1,500
Summa	—	310,500	9,500	320,000
Inom Sollentuna socken.				
Enskilda tillhöriga fastigheter:				
Bög	1	20,000	—	20,000
Knista	2	40,000	—	40,000
Wasby	2	40,000	—	40,000
Summa	—	100,000	—	100,000
Sammandrag.				
Inom Solna socken:				
Kronan tillhöriga fastigheter	—	148,600	—	148,600
Enskilda » »	—	94 900	125,500	220,400
Enskildas byggnader å kronojord	—	—	137,600	137,600
Inom Spånga socken:				
Utarrrenderade kronoegendomar	—	200,500	—	200,500
Till boställen anslagna do	—	42,000	—	42,000
Enskilda tillhöriga fastigheter	—	578,000	28,400	606,400
Inom Järfälla socken:				
Enskilda tillhöriga fastigheter	—	310,500	9,500	320,000
Inom Sollentuna socken:				
Enskilda tillhöriga fastigheter	—	100,000	—	100,000
Summa	—	1,474,500	301,000	1,775,500

Approximativ beräkning af kostnaderna för inköp af nytt öfningsfält för de i Stockholm förlagda truppförbanden äfvensom för uppförande vid detsamma af kaserner och andra militära etablissement m. m.

	Kronor	Kronor
<i>I. Anskaffande af nytt öfningsfält m. m.</i>		
Inköp af Järfva—Spånga—Järfälla-fältet (se sid. 112)	3,101,700:—	
Anläggande af skjutbanor (se sid. 104 och 107)	150,000:—	
Öfningsfältets dränering och ordnande i öfrigt, förslagsvis	748,300:—	4,000,000:—
<i>II. Uppförande af kasernetablissement m. m.</i> (Se sid. 107—110).		
Svea lifgardets kasern	1,600,000:—	
Göta » »	1,800,000:—	
Lifgardets till häst kasern	1,600,000:—	
Lifregementets dragoners kasern	1,500,000:—	
Första Svea artilleriregementes kasern	2,300,000:—	
Ammunitionsförrådet och laboratoriet	600,000:—	
Garnisonskyrka och kyrkogård	200,000:—	
Militärbangårdens ordnande	400,000:—	10,000,000:—
Att bestridas af medel, som inflyta genom försäljning af Lifgardets till häst gamla kasernområde, Jaktvarvet, Fredrikshof och garnisonssjukhusets nuvarande tomt:		
Positionsartilleriregementets kasern..... kr. 1,200,000:—		
Svea ingenjörkårs » » 1,000,000:—		
Fältelegrafkårens » » 600,000:—		
Intendenturetablissementet » 900,000:—		
Garnisonssjukhuset..... » 1,000,000:—		
S:a kr. inom linjen 4,700,000:—		
Summa kronor	—	14,000,000:—

Till kommitténs betänkande hörande kartor.

- Blad 1. Öfversiktskarta öfver Norra Djurgården.
- » 2. Utkast till stadsplan för Norra Djurgården, alternativ I.
 - » 3. » » » » » » II.
 - » 4. » » » » » » III.
 - » 5. Öfversiktskarta öfver de områden, som kunna ifrågasättas till öfningsfält för de i Stockholm förlagda truppförbanden.
 - » 6. Karta öfver Enskede—Skarpneck-fältet.
 - » 7. » » Järfva—Spånga—Järfälla-fältet.
-

Öfversigtskarta
öfver
Norra Djurgården.

Förklaring.

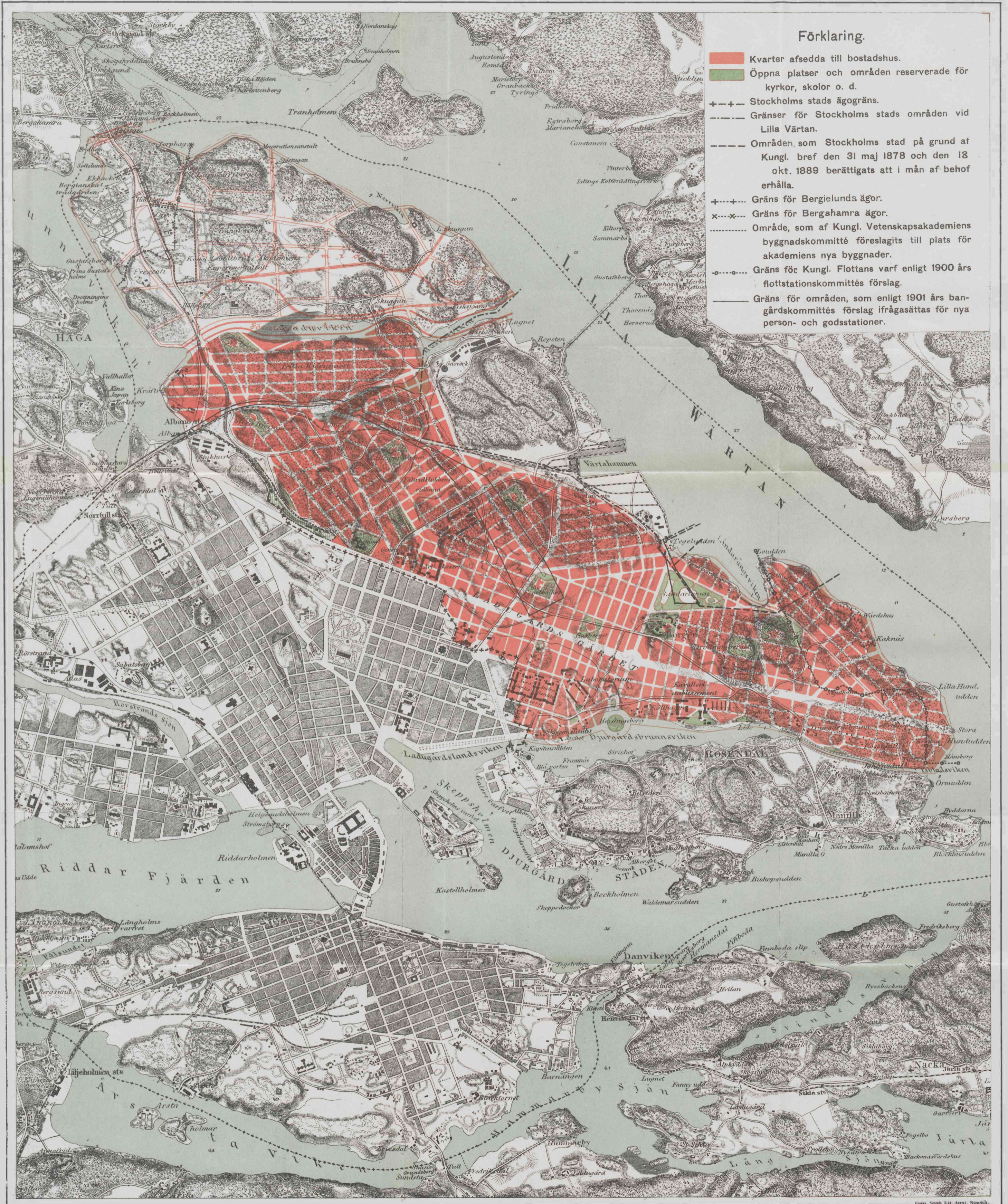
- +---+ Stockholm stads ägo grän.
- Gränser för Stockholms stads områden vid Lilla Värtan.
- Områden, som Stockholms stad på grund af Kungl. bref den 31 maj 1878 och den 18 okt. 1889 berättigats att i mån af behof erhålla.
- +---+ Gräns för Bergielunds ägor.
- x---x Gräns för Bergshamra ägor.
- Område, som af Kungl. Vetenskapsakademiens byggnadskommitté föreslagits till plats för akademiens nya byggnader.
- o---o Gräns för Kungl. Flottans varf enligt 1900 års flottstationskommittés förslag.
- Gräns för områden, som enligt 1901 års byggnadskommittés förslag ifrågasattas för nya person- och godsstationer.

Skala 1:20000

1000m 500 0 1 2 3 Km.

Utkast till Stadsplan öfver Norra Djurgården.

Alternativ I.

Förklaring.

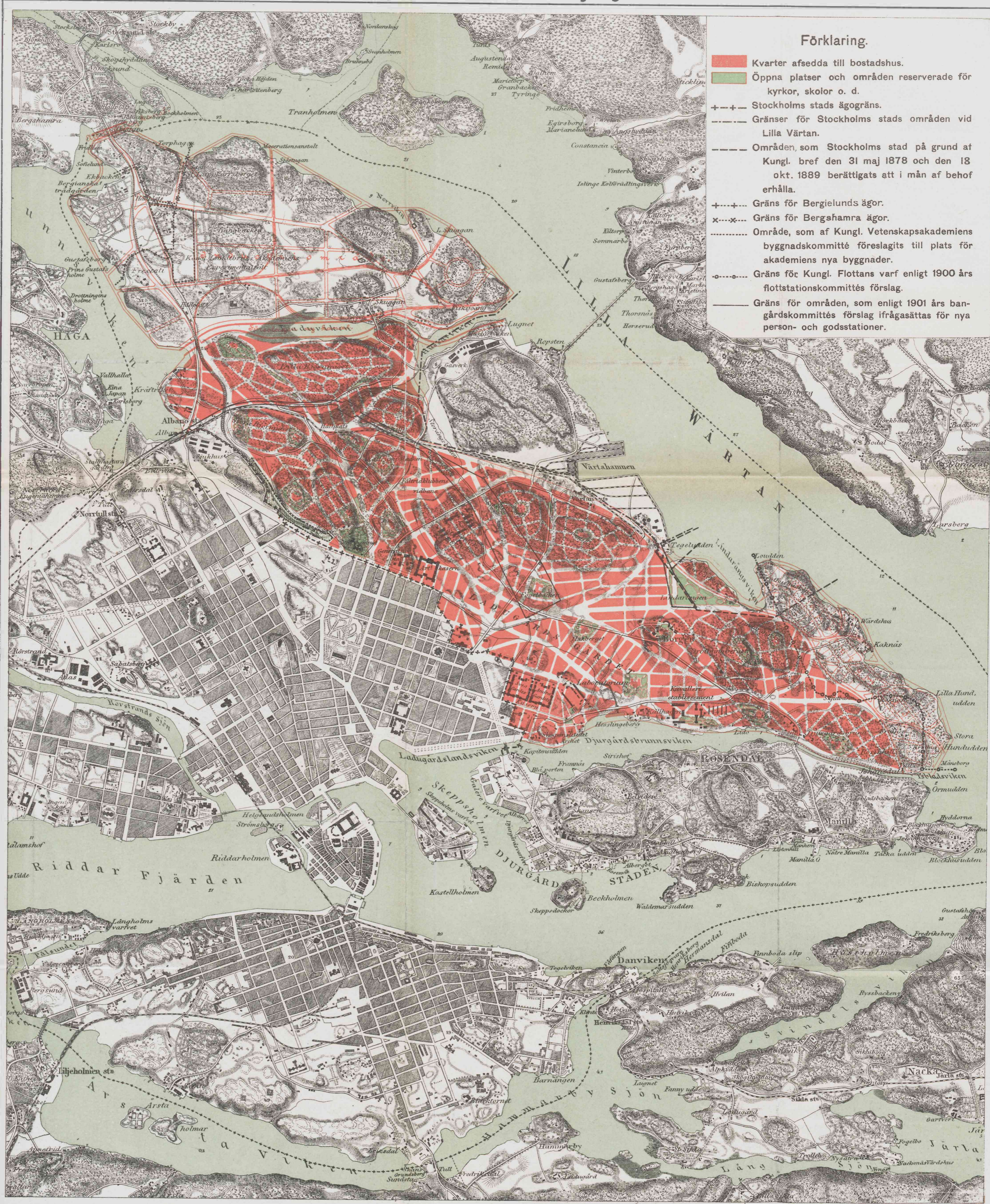
- Kvarter afsedda till bostadshus.
- Öppna platser och områden reserverade för kyrkor, skolor o. d.
- Stockholms stads ägränser.
- Gränser för Stockholms stads områden vid Lilla Värtan.
- Områden, som Stockholms stad på grund af Kungl. bref den 31 maj 1878 och den 18 okt. 1889 berättigats att i mån af behof erhålla.
- Gräns för Bergielunds ägor.
- Gräns för Bergshamra ägor.
- Område, som af Kungl. Vetenskapsakademiens byggnadskommitté föreslagits till plats för akademiens nya byggnader.
- Gräns för Kungl. Flottans varf enligt 1900 års flottstationskommittés förslag.
- Gräns för områden, som enligt 1901 års bergårdskommittés förslag ifrågasätts för nya person- och godsstationer.

Skala 1:20 000

1000m 500 0 1 2 3 Km

Gen. Stab. Lit. Aust. Stockh.

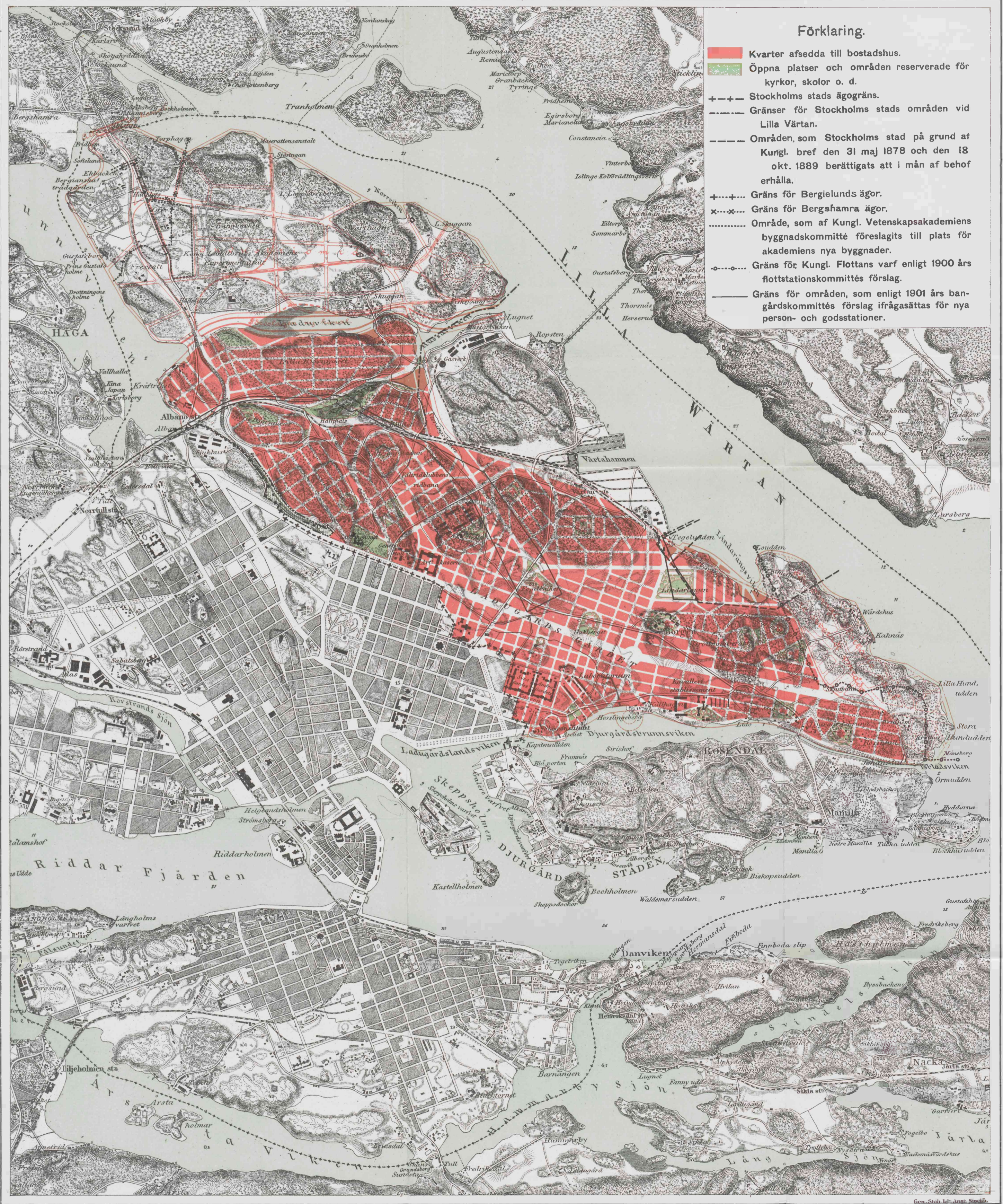
Stadsplan öfver Norra Djurgården.

Förklaring.

- Kvarter afsedda till bostadshus.
- Öppna platser och områden reserverade för kyrkor, skolor o. d.
- Stockholms stads ägränns.
- Gränser för Stockholms stads områden vid Lilla Värtan.
- Områden, som Stockholms stad på grund af Kungl. bref den 31 maj 1878 och den 18 okt. 1889 berättigats att i mån af behof erhålla.
- Gräns för Bergielunds ägor.
- Gräns för Bergshamra ägor.
- Område, som af Kungl. Vetenskapsakademiens byggnadskommitté föreslagits till plats för akademiens nya byggnader.
- Gräns för Kungl. Flottans varf enligt 1900 års flottstationskommittés förslag.
- Gräns för områden, som enligt 1901 års bångårdskommittés förslag ifrågasätts för nya person- och godsstationer.

Utkast till Stadsplan öfver Norra Djurgården.

Förklaring.

- Kvarter afsedda till bostadshus.
- Öppna platser och områden reserverade för kyrkor, skolor o. d.
- Stockholms stads äogräns.
- Gränser för Stockholms stads områden vid Lilla Värtan.
- Områden, som Stockholms stad på grund af Kungl. bref den 31 maj 1878 och den 18 okt. 1889 berättigats att i mån af behof erhålla.
- Gräns för Bergielunds ägor.
- Gräns för Bergshamra ägor.
- Område, som af Kungl. Vetenskapsakademiens byggnadskommitté föreslagits till plats för akademiens nya byggnader.
- Gräns för Kungl. Flottans varf enligt 1900 års flottstationskommittés förslag.
- Gräns för områden, som enligt 1901 års bangårdskommittés förslag ifrågasätts för nya person- och godsstationer.

områden, som kunna ifrågasättas till öfningsfält för de i Stockholm förlagda truppförbanden.

Förklaring:

A B C Det ifrågasatta öfningsfältet kring Bromma.
 Enskede—Skarpneek.
 Järva—Spångå—Järfälla.

■ Läge för nya kaserner m.m.

— Infanteriskjutbanor.

- - - Af kommittén föreslagna järnvägsspår.

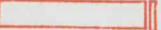

..... Kapellskärsbanans föreslagna riktning.

Karta
öfver
det ifrågasatta öfningsfältet
Enskede—Skarpneck.

Skala 1:20000.

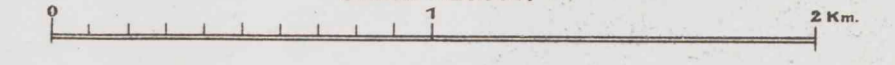
Förklaring:

- Gräns för det ifrågasatta öfningsfältet.
- Kronan tillhörig mark.
- Ifrågasatta lägen för nya militäretablissemnt.
- Infanteriskjutbanor.
- Af kommittén föreslagna järnvägsspår.

Karta
öfver
det ifrågasatta öfningsfältet
Järfva—Spånga—Järfälla

Skala 1:20000.

Förklaring:

- Gräns för det ifrågasatta öfningsfältet.
- Kronan tillhörig mark.
- Ifrågasatta lägen för nya militäretablissemant.
- Infanteriskjutbanor.
- Några olika artilleriställningar.
- Af kommittén föreslaget järnvägsspår.
- Kapellskärsbanans föreslagna riktning.

